

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

**VÝVOJ POSTAVENÍ PRAHY-
DESTINACE CESTOVNÍHO RUCHU
VE STŘEDOEVROPSKÉM PROSTORU**

**DEVELOPMENT OF THE STATUS OF PRAGUE –
TOURIST DESTINATION IN THE CENTRAL EUROPEAN
SPACE**

Diplomová práce

Veronika Dumbrovská

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze

.....

Veronika Dumbrovská

Poděkování:

Je pro mě ctí poděkovat zejména RNDr. Daně Fialové, Ph.D., své školitelce, která mi poskytla cenné rady k mé práci a podporu. Dále bych chtěla poděkovat Jakubovi Marianovskému a Janě Kutílkové za korekturu textu. Poděkování patří též Bc. Janu Majorovi najen za korekturu textu, ale především za v pomoc při zpracování mapových příloh. V neposlední řadě děkuji Mgr. Mgr. Tomáši Dumbrovskému, LL.M. Ph.D., který mi umožnil tříměsíční pobyt na Yale University v New Havenu a poskytl cenné rady k mé práci. Nakonec bych ráda poděkovala mé rodině ze jejich vřelou podporu mého studia a za jejich důvěru.

Vývoj postavení Prahy – destinace cestovního ruchu ve středoevropském prostoru

Abstrakt

Cílem této práce je postihnout vývoj a současné postavení Prahy ve Střední Evropě jako destinace městského cestovního ruchu od roku 1989. Praha, jako hlavní město Česka, je v srovnávána s ostatními hlavními městy ve Střední Evropě – Berlínem, Vídní, Bratislavou, Varšavou a Budapeští. Výzkum je podrobněji zaměřen na srovnání Prahy s Vídní a Budapeští a na období od roku 2003 až 2011. V předkládané práci bylo využito sekundárních dat z národních statistických úřadů daných zemí a ze specializovaných statistických databází, tato data byla dále doplněna o kvalitativní výzkumy. Praha se od roku 1989 vyvinula z destinace „bývalého východního bloku“ na destinaci srovnatelnou s ostatními západními metropolemi. Vývoj cestovního ruchu v Praze byl rychlý a nevyrovnaný. Zatížení Prahy cestovním ruchem je vyšší než v ostatních hlavních městech Střední Evropy, především v jejím historickém centru. Tato práce představuje základní charakteristiky městského cestovního ruchu na příkladu Prahy – jeho vývoj, trvání, nabídku, poptávku a základní problémy jako je přeplnění centra, turistifikace, turistická inflace, efekt turistické pasti a následný pokles cestovního ruchu v destinaci.

Klíčová slova: Cestovní ruch, městský cestovní ruch, vývoj cestovního ruchu, Střední Evropa, Praha, Vídeň, Budapešť

Development of the Status of Prague – Tourist Destination in the Central European Space

Abstract

The objective of this thesis is to analyse the development of the status of Prague as a destination of city tourism in Central Europe since 1989. Prague, the Czech capital, is compared to other capitals in the region – Berlin, Vienna, Bratislava, Warsaw, and Budapest. The research is focused especially on a comparison between Prague on the one hand and Vienna and Budapest on the other in the period 2003-2011. For the research presented in the submitted thesis, secondary data from national statistical offices of the selected countries and specialized statistical databases were used. This quantitative research has been combined with qualitative studies. Since 1989, Prague has transformed from a destination of “former Eastern block” into a destination comparable with major cities of Western Europe. The development of tourism in Prague has been rapid and misbalanced. Tourism impact on Prague is higher than in other capitals of Central Europe, especially in its historical centre. This thesis presents major theoretical characteristics of city tourism and applies them on the case of Prague – the development of city tourism, its sustainability, supply, demand, and fundamental problems such as a overcrowding of the centre, touristification, tourist inflation, and effect of tourism trap and subsequent decline of the destination.

Key words: Tourism, city tourism, development of tourism, Central Europe, Prague, Vienna, Budapest

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	7
SEZNAM TABULEK.....	8
SEZNAM GRAFŮ.....	9
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	10
SEZNAM PŘÍLOH.....	10
1. ÚVOD.....	11
2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ.....	14
2.1 CESTOVNÍ RUCH JAKO VĚDECKÁ DISCIPLÍNA.....	14
2.2 DEFINICE CESTOVNÍHO RUCHU.....	15
2.3 SYSTÉM CESTOVNÍHO RUCHU.....	16
2.3.1 Strana návštěvníků.....	16
2.3.2 Strana turistického odvětví.....	17
2.3.3 Prostředí cestovního ruchu.....	18
2.4 MĚSTSKÝ CESTOVNÍ RUCH.....	21
2.4.1 Vymezení městského cestovního ruchu.....	21
2.4.2 Typologie turistických měst.....	22
2.4.3 Prostředí turistických měst.....	24
2.4.4 Hlavní znaky městského cestovního ruchu.....	24
2.4.5 Vývoj městského cestovního ruchu.....	25
2.4.6 Faktory rozvoje cestovního ruchu.....	27
2.4.7 Dopady cestovního ruchu ve městech.....	30
2.5 STANOVENÍ PRACOVNÍCH HYPOTÉZ A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	31
3. METODIKA.....	33
3.1 METODIKA DISKUZE LITERATURY.....	33
3.2 TERMINOLOGIE.....	33
3.2.1 Pojmy spojené s typologií cestovního ruchu.....	33
3.2.2 Pojmy spojené s účastníky cestovního ruchu.....	35
3.2.3 Pojmy spojené se službami cestovního ruchu.....	35
3.3 STATISTICKÁ DATA A VÝZKUMY.....	38
3.3.1 Zdroje statistických dat a výzkumů.....	38
3.3.2 Statistické ukazatele a sběr dat Českého statistického úřadu.....	40
3.3.3 Srovnatelnost dat ČSÚ se zahraničními statistickými úřady a databázemi.....	42
3.3.4 Nedostatky statistických databází.....	44
3.3.5 Výzkumy agentury CzechTourism.....	45
3.4 METODY ZPRACOVÁNÍ DAT.....	46
3.4.1 Ukazatele intenzity cestovního ruchu v destinaci.....	47
4. CESTOVNÍ RUCH V HLAVNÍCH MĚSTECH STŘEDNÍ EVROPY.....	49
4.1 CESTOVNÍ RUCH VE STŘEDNÍ EVROPĚ.....	49
4.2 HLAVNÍ MĚSTA STŘEDNÍ EVROPY.....	50
4.3 CESTOVNÍ RUCH V HLAVNÍCH MĚSTECH STŘEDNÍ EVROPY.....	56

4.3.1	<i>Vývoj cestovního ruchu v hlavních městech Střední Evropy</i>	56
4.3.2	<i>Postavení hlavních měst ve vnitrostátním cestovním ruchu</i>	64
4.3.3	<i>Intenzita cestovního ruchu v hlavních městech</i>	66
4.4	SHRNUTÍ POSTAVENÍ CESTOVNÍHO RUCHU PRAHY VE STŘEDNÍ EVROPĚ	71
5.	VÝVOJ CESTOVNÍHO RUCHU V PRAZE	75
5.1	CESTOVNÍ RUCH V PRAZE V LETECH 1989-1995	75
5.2	CESTOVNÍ RUCH V PRAZE V LETECH 1996-2002	77
5.2.1	<i>Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v letech 1996-2002</i>	77
5.2.2	<i>Výkony hromadných ubytovacích zařízení v letech 1996-2002</i>	80
5.2.3	<i>Zahraniční turisté v hromadných ubytovacích zařízeních v letech 1996-2002</i>	83
5.3	CESTOVNÍ RUCH V PRAZE V LETECH 2003-2011	88
5.3.1	<i>Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v letech 2003-2011</i>	89
5.3.2	<i>Výkony hromadných ubytovacích zařízení v letech 2003-2011</i>	91
5.3.3	<i>Zahraniční turisté v hromadných ubytovacích zařízeních v letech 2003-2011</i>	96
5.4	SHRNUTÍ CESTOVNÍHO RUCHU V PRAZE V LETECH 1989-2011	100
6.	SROVNÁNÍ PRAHY S VÍDNÍ A BUDAPEŠTÍ	103
6.1	KAPACITY UBYTOVACÍCH ZAŘÍZENÍ	103
6.2	VÝKONY UBYTOVACÍCH ZAŘÍZENÍ	105
6.3	SEZÓNNOST CESTOVNÍHO RUCHU	107
6.4	ZAHRANIČNÍ TURISTÉ	109
6.5	SHRNUTÍ POSTAVENÍ PRAHY VE SROVNÁNÍ S VÍDNÍ A BUDAPEŠTÍ	113
7.	ZÁVĚR	115
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	120
	ZDROJE STATISTICKÝCH DAT A VÝZKUMŮ	128

SEZNAM ZKRATEK

AHR ČR	Asociace hotelů a restaurací České republiky
ANTO	Rakouská národní turistická centrála (ang. Austrian National Tourist Office)
CBD	Central Business District
CzechTourism	Česká centrála cestovního ruchu
ČSÚ	Český statistický úřad
ECT	Cestovní ruch evropských měst (ang. European Cities' Tourism)
ESS	Evropský statistický systém (ang. European Statistical System)
ETC	Evropská komise pro cestovní ruch (ang. European Travel Commission)
EU	Evropská unie (ang. European Union)
EU 27	EU čítající 27 členských států tzn. od 1.1. 2008
FSÚ	Federální statistický úřad
GIS	Geoinformační systémy
HUZ	Hromadná ubytovací zařízení
LUZ	Širší oblast města (ang. Large Urban Zone)
MMR ČR	Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky
NUTS	Nomenklatura územních statistických jednotek (ang. Nomenclature of Units for Territorial Statistics)
OSN	Organizace spojených národů (ang. UN – United Nations)
RBD	Recreation Business District
SŠÚ	Slovenský statistický úřad
STAT	Rakouský statistický úřad (ang. Statistic Austria)
TALC	Teorie životního cyklu destinace (ang. Tourist Area Life Cycle)
TBD	Tourism Business District
TDR	Hustota výskytu turistů (ang. tourist density ratio)
TF	Defertova funkce (ang. Defert tourist function rate)
TIR	Míra turistické intenzity (ang. Tourist intensity ratio)
TL	Index turistického zatížení území (ang. Impact of tourism activities on the locality)
TourMIS	Marketing-Information-System for tourism managers
TPR	Míra turistické penetrace
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNIHOST	Sdružením podnikatelů v pohostinství, stravovacích a ubytovacích službách
UNWTO	Světová organizace cestovního ruchu (United Nations World Tourism Organization)

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka č. 1: Druhy a formy cestovního ruchu.....</i>	<i>34</i>
<i>Tabulka č. 2: Definice vybraných kategorií ubytovacích zařízení a jejich klasifikace v Česku.....</i>	<i>38</i>
<i>Tabulka č. 3: Základní ukazatele za hotely a podobná zařízení ve Střední Evropě za rok 2011 .....</i>	<i>49</i>
<i>Tabulka č. 4: Oblasti a památky Střední Evropy zapsané na seznam UNESCO k roku 2012 .....</i>	<i>50</i>
<i>Tabulka č. 5: Vybrané ukazatele měst Střední Evropy za rok 2011 .....</i>	<i>56</i>
<i>Tabulka č. 6: Index změny počtu příjezdů a počtu přenocování v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1991 až 2011 .....</i>	<i>59</i>
<i>Tabulka č. 7: Kapacity ubytovacích zařízení v Praze v letech 1989-1995 [v tis.] .....</i>	<i>76</i>
<i>Tabulka č. 8: Výkony ubytovacích zařízení v Praze v letech 1989-1995 .....</i>	<i>77</i>
<i>Tabulka č. 9: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996-2002 .....</i>	<i>78</i>
<i>Tabulka č. 10: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení a hotelů v Praze v letech 1996-2002 ..</i>	<i>79</i>
<i>Tabulka č. 11: Podíl hromadných ubytovacích zařízení v Praze na hromadných ubytovacích zařízeních Česka v letech 1996-2002 [v %] .....</i>	<i>80</i>
<i>Tabulka č. 12: Výkony hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996-2002 [v tis.] .....</i>	<i>81</i>
<i>Tabulka č. 13: Počty přenocování turistů v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle třídy a kategorie ubytování v letech 2003-2011 [v tis.] .....</i>	<i>82</i>
<i>Tabulka č. 14: Podíl výkonů hromadných ubytovacích zařízení v Praze na výkonech hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 1996-2002 [v %] .....</i>	<i>83</i>
<i>Tabulka č. 15: 10 zemí s nejvyšším počtem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996-2002 [v tis.] .....</i>	<i>85</i>
<i>Tabulka č. 16: 10 zemí s nejvyšším počtem přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních v Praze v letech 1996-2002 [v tis.] .....</i>	<i>85</i>
<i>Tabulka č. 17: Dopravní prostředek použitý zahraničními turisty k cestě do Prahy v letech 1997, 1998 a 2001 [v %] .....</i>	<i>87</i>
<i>Tabulka č. 18: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011 .....</i>	<i>89</i>
<i>Tabulka č. 19: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení a hotelů v Praze v letech 2003-2011 ..</i>	<i>90</i>
<i>Tabulka č. 20: Podíl hromadných ubytovacích zařízení v Praze na hromadných ubytovacích zařízeních Česka v letech 2003-2012 [v %] .....</i>	<i>91</i>
<i>Tabulka č. 21: Výkony hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011 [v tis.] .....</i>	<i>92</i>
<i>Tabulka č. 22: Počty přenocování turistů v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle třídy a kategorie ubytování v letech 2003-2011 [v tis.] .....</i>	<i>93</i>
<i>Tabulka č. 23: Čisté využití lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle hotelových tříd a kategorií v letech 2003-2011 [v %] .....</i>	<i>95</i>
<i>Tabulka č. 24: Podíl výkonů hromadných ubytovacích zařízení v Praze na výkonech hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 2003-2011 [v %] .....</i>	<i>96</i>
<i>Tabulka č. 25: 10 zemí s nejvyšším počtem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011 [v tis.] .....</i>	<i>97</i>
<i>Tabulka č. 26: 10 zemí s nejvyšším počtem přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních v Praze v letech 2003-2011 [v tis.] .....</i>	<i>98</i>

<i>Tabulka č. 27: Počty hotelů a penzionů v Praze, Vídni a Budapešti v letech 2003 až 2011 .....</i>	<i>103</i>
<i>Tabulka č. 28: Nárůst počtu příjezdů a přenocování v ubytovacích zařízeních podle měsíců mezi roky 2003 a 2012 v Praze, Vídni a Budapešti .....</i>	<i>109</i>
<i>Tabulka č. 29: Nárůst počtu přenocování a příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízeních a jejich podíl ve městech Praha, Vídeň a Budapešť v letech 2001 až 2012 .....</i>	<i>110</i>
<i>Tabulka č. 30: Pořadí příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení a jejich změna mezi lety 2003-2012 v Praze, Vídni a Budapešti .....</i>	<i>113</i>

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf č. 1: Vývoj přenocování v ubytovacích zařízeních v hlavních městech Střední Evropy v období 1989 až 2009.....</i>	<i>57</i>
<i>Graf č. 2: Vývoj počtu přenocování v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989-2011.....</i>	<i>58</i>
<i>Graf č. 3: Vývoj počtu příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 .....</i>	<i>59</i>
<i>Graf č. 4: Vývoj průměrného počtu nocí strávených turisty v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 .....</i>	<i>60</i>
<i>Graf č. 5: Vývoj počtu lůžek v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 .....</i>	<i>61</i>
<i>Graf č. 6: Vývoj obsazenosti lůžek v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 .....</i>	<i>62</i>
<i>Graf č. 7: Nárůst počtu přenocování turistů a počtu jejich příjezdů do placených ubytovacích zařízení v hlavních městech Střední Evropy v letech 2001 až 2011 .....</i>	<i>63</i>
<i>Graf č. 8: Nárůst počtu přenocování turistů a počtu lůžek v placených ubytovacích zařízeních ve hlavních městech Střední Evropy v letech 2001 až 2011 .....</i>	<i>64</i>
<i>Graf č. 9: Vývoj podílů příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení v hlavních městech Střední Evropy na celkových příjezdech do ubytovacích zařízení daných států v letech 1993 až 2011 .....</i>	<i>65</i>
<i>Graf č. 10: Vývoj podílu přenocování turistů v placených ubytovacích zařízeních v hlavních městech Střední Evropy na celkových přenocováních v ubytovacích zařízeních států v letech 1993 až 2011 .....</i>	<i>66</i>
<i>Graf č. 11: Míra turistické penetrace v hlavním městech Střední Evropy v letech 1989-2009.....</i>	<i>67</i>
<i>Graf č. 12: Hustota výskytu turistů v hlavním městech Střední Evropy v letech 1989-2009 .....</i>	<i>68</i>
<i>Graf č. 13: Vývoj míry turistické intenzity v hlavním městech Střední Evropy v letech 2001-2011 .....</i>	<i>69</i>
<i>Graf č. 14: Vývoj Defertovy funkce v hlavním městech Střední Evropy v letech 2001-2011 [.....</i>	<i>70</i>
<i>Graf č. 15: Index turistického zatížení v hlavním městech Střední Evropy v letech 2001-2011 .....</i>	<i>71</i>
<i>Graf č. 16: Podíl příjezdů turistů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze na příjezdech turistů do hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 1996-2002.....</i>	<i>83</i>
<i>Graf č. 17: 10 zemí s nejvyšším podílem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996 a 2001 .....</i>	<i>86</i>

<i>Graf č. 18: Růst počtu přenocování a příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011 .....</i>	<i>92</i>
<i>Graf č. 19: Podíl přenocování turistů v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle třídy a kategorie ubytování v letech 2003-2011 .....</i>	<i>93</i>
<i>Graf č. 20: Nárůst počtu přenocování turistů a nárůst počtu lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle hotelových tříd v letech 2003-2011 .....</i>	<i>94</i>
<i>Graf č. 21: Podíl příjezdů turistů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze na příjezdech turistů do hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 2003-2011 [v %] .....</i>	<i>96</i>
<i>Graf č. 22: 10 zemí s nejvyšším podílem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003 a 2011 .....</i>	<i>100</i>
<i>Graf č. 23: Rozložení příjezdů turistů do ubytovacích zařízení podle měsíců v roce 2012 v Praze, Vídni a Budapešti [v %] .....</i>	<i>108</i>

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek č. 1: Typy turistických měst podle Ashwortha .....</i>	<i>23</i>
---	-----------

SEZNAM PŘÍLOH

<i>Příloha 1: Střední Evropa v roce 2010</i>
<i>Příloha 2: Ukazatele intenzity cestovního ruchu v městských obvodech Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2011</i>
<i>Příloha 3: Defertova funkce v městských obvodech Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2011</i>
<i>Příloha 4: Turistické zatížení území v městských obvodech Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2011</i>
<i>Příloha 5: Míra turistické penetrace v městských obvodech Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2011</i>
<i>Příloha 6: Hustota výskytu turistů v městských obvodech Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2011</i>
<i>Příloha 7: Míra turistické intenzity v městských obvodech Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2011</i>

1. ÚVOD

Praha stověžatá, Praha kamená, Praha zlatá, Praha perla měst, Praha srdce Evropy, Praha Řím severu, to jsou jen některé ze známých přívlastků hlavního města Česka, Prahy, které do české metropole již přilákaly mnoho zahraničních i domácích turistů. Během posledních dvaceti let prošla Praha významnými změnami jako destinace cestovního ruchu a její význam a postavení se rapidně zvyšuje. V dnešní době představuje Praha jednu z nejvýznamnějších městských destinací ve Střední Evropě. Ovšem jak moc významné je postavení Prahy ve Střední Evropě jako destinace cestovního ruchu cestovním ruchem a jak k tomuto postavení Praha dospěla bude náplní této práce.

Význam městských destinací cestovního ruchu začíná v posledních letech narůstat. S posunem preferencí návštěvníků, zvyšováním disponibilního příjmu obyvatel a rozšířením objemu volného času, začíná narůstat podíl výletů a pobytů ve městech. Lidé cestují vícekrát do roka, kdy podnikají hlavní dovolené na delší časové období (týden, čtrnáct dní) a doplňkové dovolené (2-4 dny). Městské destinace bývají často destinacemi druhého výběru, jsou kratší a často jsou podnikány mimo hlavní sezónu (viz kap. 2.4.4). Tento jev též souvisí s rozvojem nízkonákladových leteckých společností, které umožnily rychlé a levné spojení mezi městskými destinacemi a s rozvojem internetu, jenž urychlil a zjednodušil přístup k informacím a rezervaci služeb cestovního ruchu (více viz kap. 2.4.4). Města a především hlavní města rozvíjejí velké množství funkcí, umožňují turistům v poměrně krátkém čase poznat destinaci, kulturu a historii místních obyvatel, poskytují tzv. zhuštěný zážitek o městě i celé zemi (Hayllar, Griffin a Edwards 2008). Turista či návštěvník může ve městech provozovat mnoho různých forem cestovního ruchu od poznávacího, přes zábavní, nákupní, k obchodnímu a kongresovému. Multifunkční města tak oslovovují multimotivované návštěvníky (Ashworth 2009). Podle Ashwortha (2009, s. 209) „...pouze města mají kritické množství takových zdrojů, aby mohla přilákat a uspokojit poptávku cestovního ruchu“.

Městský cestovní ruch byl dlouho opomíjenou oblastí výzkumu. Na konci 80. let 20. století upozornil Ashworth (1989) na dvojí opomenutí na poli městského cestovního ruchu „Ti, kteří se zabývají studiem cestovního ruchu opomíjejí městský kontext v mnoha svých studiích, a ti, kteří se zabývají studiem města podobně opomíjejí důležitost turistických funkcí ve městech“ (s. 33, cit. v Page 1995, s. 6). Stejně jako cestovní ruch obecně i městský cestovní ruch je oblastí spadající do mnoha vědních disciplín a jako takový může být a měl by být zkoumán z mnoha různých hledisek (viz kap. 2.1). Města jsou navíc multifunkčními entitami, kde cestovní ruch zaujímá jen jedno z mnoha ekonomických odvětví. „Jsou to především města s velkým a různorodým ekonomickým základem, která nejvíce získávají z cestovního ruchu, ale jsou na něm nejméně závislá“ (Ashworth, Page 2011, s. 1). Města navíc hrají v cestovním ruchu nejen roli destinací

cestovního ruchu, ale slouží také jako dopravní uzle a vstupní brány do regionu. Od 80. let v reakci na ekonomický úpadek měst, začíná stoupat zájem o studium městského cestovního ruchu (Jansen-Verbeke 1986, Ashworth, Tunbridge 1990; Law 1993; Page 1995; Judd, Feinstein 1999; Pearce 2001; Hoffman, Feinstein, Judd 2003; Edwards, Griffin, Hayllar 2008; Hayllar, Griffin, Edwards 2008; Hoffman, Musil 2009, Maitland, Ritchie 2010a; Dunne, Flanagan, Buckley 2010, Asworth, Page 2011 a další).

Předkládaná práce si klade za cíl postihnout hlavní charakteristiky městského cestovního ruchu na příkladu města Prahy a zjistit hlavní trendy, které ovlivňují vývoj městského cestovního ruchu – jaká je nabídka městského cestovního ruchu a jaká je po něm poptávka, jací návštěvníci preferují tento typ cestovního ruchu, jaké je prostorové rozložení městského cestovního ruchu a jaké jsou jeho dopady na danou turistickou oblast. Středem zájmu této práce je Praha a vývoj jejího postavení ve Střední Evropě.

Střední Evropa je v této práci vymezena sousedními zeměmi Česka (Německo, Rakousko, Slovensko a Polsko) a zeměmi Víšegrádské čtyřky (Česko, Slovensko, Polsko a Maďarsko). Tyto země považuji za Česku nejpodobnější z hlediska cestovního ruchu, a tedy za srovnatelné s Českem (viz příloha č. 1).

Praha jako destinace městského cestovního ruchu je srovnávána s ostatními hlavními městy ve Střední Evropě – s Vídní, Berlínem, Varšavou, Bratislavou a Budapeští. Je zkoumáno, jak se změnilo postavení Prahy v cestovním ruchu od roku 1989, s podrobnějším zaměřením na období mezi roky 2003 až 2011 a s důrazem na srovnání Prahy s Budapeští a Vídní, které jsou z hlediska cestovního ruchu Praze nejpodobnější.

K výzkumu jsou využita sekundární data z příslušných statistických úřadů a specializovaných statistických databází zaměřených na cestovní ruch obecně a cestovní ruch ve městech. Data jsou dále doplněna o kvalitativní výzkumy zabývající se cestovním ruchem, především cestovním ruchem v Praze. Vlastní šetření v této práci provedeno není, především z důvodu časové i finanční náročnosti.

Předkládaná práce je rozdělena do sedmi kapitol, které jsou dále dělené na podkapitoly. Kapitola první představuje důvod výběru práce, cíle práce, nástin metodiky práce a její strukturu. V kapitole druhé je diskutována příslušná literatura, práce je uvedena do širších teoretických souvislostí, představen základní výzkum v oblasti cestovního ruchu jako celku a městského cestovního ruchu a stanoveny hypotézy výzkumu. Třetí kapitola se zabývá základními pojmy spojenými s cestovním ruchem, statistickými databázemi používanými v práci, základními problémy spojenými s využitím sekundárních dat a metodami výzkumu a zpracování dat. Následující kapitoly již představují vlastní výsledky. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na vývoj

cestovního ruchu Prahy ve srovnání s ostatními hlavními městy Střední Evropy mezi lety 1989 až 2011. Kapitola pět se věnuje podrobněji vývoj cestovního ruchu v Praze od roku 1989 a jejímu postavení v cestovním ruchu Česka. V této části je výzkum rozdělen do třech časových období: 1989-1996, 1997-2002 a 2003-2011 (více viz kap. 3.3.2). Šestá kapitola se zaměří podrobněji na cestovní ruch Prahy ve srovnání s Vídní a Budapeští, a to v období 2003 až 2011 nebo 2012 (v případě dostupnosti dat). V šesté kapitole je zkoumána především koncentrace cestovního ruchu ve městech, sezónnost cestovního ruchu a struktura příjezdového cestovního ruchu. V poslední, závěrečné kapitole, jsou shrnuty a diskutovány výsledky výzkumu a potvrzeny či vyvráceny stanovené hypotézy.

2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ

2.1 Cestovní ruch jako vědecká disciplína

Cestovní ruch je komplexním fenoménem, do jehož procesu fungování vstupují různé faktory. S rozvojem masového cestovního ruchu v druhé polovině 20. století se jím začaly seriózně zabývat jednotlivé vědní disciplíny – sociologie, ekonomie, geografie, psychologie, antropologie, historie, management atd. Cestovní ruch se stal nejen významným ekonomickým odvětvím, ale začal významně ovlivňovat prostředí, kulturu a společnost, a to jak v místě návštěvy, tak v místě rezidence. Dopad cestovního ruchu na jednotlivé aspekty vývoje společnosti nevyhnutelně vedl k rozvoji několika úhlů pohledu na tento fenomén. Goeldner a Ritchie (2012) zmiňují devět základních přístupů: institucionální, produktový, historický, manažerský, ekonomický, sociologický, geografický, interdisciplinární a systémový.

Základní otázka, která doprovází studium cestovního ruchu, zní, zda lze cestovní ruch považovat za samostatnou vědní disciplínu nebo zda se jedná o obor studia v rámci již existujících vědních disciplín (viz např. Echtner a Jamal 1997, Darbellay a Stock 2012). Například Jovovic (1988, cit. v Echtner a Jamal 1997) navrhuje vytvoření nové disciplíny „turismologie“, jelikož existující disciplíny (ekonomie, sociologie a geografie) nedokáží objasnit cestovní ruch jako celek. Avšak každá nová vědní disciplína, jak uvádí Mariot (1983, s. 12) „musí splnit několik základních postulátů. Každá samostatná věda musí mít svůj samostatný objekt a předmět studia, vlastní hypotézy a teorie, které objasňují hlavní vlastnosti a vztahy studovaných objektů jako i vlastní metody na získávání nových údajů a poznatků“. Ačkoli předmět studia a objekt studia by „turismologie“ měla, její teoretický aparát je nedokonalý a metody a teorie jsou většinou převzaté z jiných vědních disciplín. V tomto ohledu je přijatelnější Jafariho (1990) návrh, aby byl cestovní ruch zkoumán v prostředí již existujících disciplín s tím, že přístup k výzkumu v cestovním ruchu by měl být založen na vytvoření společné základny znalostí o cestovním ruchu (*crossdisciplinary knowledge-base platform*), která vznikne vzájemným provázáním poznatků z jednotlivých disciplín.

Netto (2009) určuje tři teoretické fáze ve výzkumu cestovním ruchu na základě Kuhnovi (1962, cit. v Netto 2009) teorie vědeckých paradigmat: předparadigmatickou fázi, fázi cestovního ruchu jako systému a fázi nových přístupů; mezi druhou a třetí fázi navíc přidává fázi přechodnou. První, předparadigmatická fáze je charakterizována jako období formování prvních teoretických přístupů k cestovnímu ruchu. Za představitele této fáze můžeme považovat Jafariho a Ritchieho (1981), kteří se zabývali vzděláváním v oblasti cestovního ruchu. Podle jejich názoru je cestovní ruch třeba zkoumat z interdisciplinárního či multidisciplinárního pohledu existujících vědních disciplín.

Druhá, paradigmatická fáze nahlíží na cestovního ruchu jako na systém. „...Systematický pohled je široce rozšířen, přijímán a využíván ve studiu této oblasti a dodnes je teorií, která nejlépe objasňuje dynamiku tohoto fenoménu...“ (Netto 2009, s. 47). Leiper (1979, s. 14) definuje cestovní ruch jako: „...systém zahrnující libovolné cestování a dočasný pobyt osob mimo jejich obvyklé místo pobytu na jednu nebo více nocí, mimo cesty, jejichž hlavním cílem je během výletu získat odměnu“. Systém cestovního ruchu se skládá z pěti základních elementů: návštěvníků, zdrojového regionu, přepravní trasy, destinačního regionu a turistického odvětví. Tyto elementy jsou prostorově a funkčně propojeny a mají charakter otevřeného systému. Elementy operují v rámci širšího prostředí: kulturního, sociálního, ekonomického, politického, fyzického a technologického, ve kterém se vzájemně ovlivňují (Leiper 1979). Podobně nahlíží na cestovní ruch i Štěpánek, Kopačka a Šíp (2001, s. 14) „Cestovní ruch jako obecně pojatý objekt představuje reálný socioekonomický volný systém, jehož základními stavebními prvky jsou subsystém nabídky, subsystém poptávky, subsystém realizační a vazby mezi nimi představují toky turistů, služeb, informací a finančních prostředků“, přičemž tento systém se vyznačuje vysokým stupněm komplexity. Z těchto definic je zřejmé, že cestovní ruch je fenoménem nejen ekonomickým, ale i sociologickým a geografickým a tímto způsobem je třeba k němu přistupovat.

V poslední, postparadigmatické fázi se někteří autoři snaží paradigma cestovního ruchu jako systému překonat nabídnutím nových přístupů ke zkoumání cestovního ruchu (Tribe 2009). Příkladem je Urryho (1992) přístup turistického pohledu (*tourist gaze*), podle kterého je třeba cestovní ruch zkoumat z pohledu, jakým turisté (nebo návštěvníci) nahlíží na turistické objekty. Turisté objekty své návštěvy (památky, místa, krajinu) nevidí jako prosté objekty (budova, park, louka), ale nahlíží na ně prostřednictvím toho, co již o nich vědí (z průvodců, od přátel apod.); nahlíží na ně skrz jejich historii, kulturu a okolní prostředí. Nevidí tudíž jen pouhou budovu, ale znaky, smysly, příběhy, kterými je obklopena. Tento přístup neovlivňuje jen turisty, ale i destinační management, politiku rozvoje, marketing, průmysl cestovního ruchu atd. Přístup turistického pohledu tak prostupuje celým systémem cestovního ruchu, všemi Leiperovými (1979) pěti elementy popsanými výše.

2.2 Definice cestovního ruchu

Disciplinární neurčenost popsaná v kap. 2.1 vede k mnoha různým definicím cestovního ruchu, v závislosti na tom, zda je cestovní ruch chápán jako primárně ekonomický, sociální či geografický fenomén. Ve skutečnosti se však jedná o komplexní je a tudíž by jeho definice měla obsahovat všechny tři dimenze. Dalším problémem, kterým se při definování cestovního ruchu musíme zabývat, je nejasné vymezení cestovního ruchu. S rostoucí mobilitou osob a vytvářením nových forem cestovního ruchu se smývají rozdíly mezi turisty, návštěvníky a rezidenty. „...Mnozí lidé se

chovají jako turisté, přestože nejsou považováni podle [Světová organizace cestovního ruchu, World Tourism Organization, dále jen UNWTO] za turisty, a naopak někteří z těch, kteří jsou podle [UNWTO] turisty, o sobě jako o turistech vůbec nesmýšlejí“ (Maitland, 2010, s. 7.).

Nejrozšířenější definici podává UNWTO, podle které je cestovní ruch „...sociální, kulturní a ekonomický fenomén, spojený s pohybem lidí do místa mimo jejich obvyklé místo pobytu, kdy potěšení bývá obvyklou motivací“ (*International Recommendations for Tourism Statistics 2008*, s. 1). Tato definice je dále upřesněna: cestovní ruch je chápán jako podmnožina cestování a návštěvník jako podmnožina cestujících, přičemž „...návštěvník je cestující na výletě do určité destinace mimo jeho obvyklé prostředí, na dobu kratší než jeden rok, z jakéhokoli hlavního důvodu (obchod, potěšení nebo jiný osobní důvod) jiného než být zaměstnán místní entitou v zemi nebo místě návštěvy“ (*International Recommendations for Tourism Statistics 2008*, s. 10). Návštěvníci jsou dále členěni na turisty a jednodenní návštěvníky. Turisté v dané destinaci stráví alespoň jednu noc (*International Recommendations for Tourism Statistics 2008*). Tato definice je účelově vytvořena pro možnosti měření výkonů cestovního ruchu v různých destinacích (více o pojmech návštěvník, turista viz kap. 3.2.2). Cestovní ruch může obsahovat i aktivity osob, které jsou v místě návštěvy zaměstnání nebo zde studují. Typickým příkladem jsou výlety typu „work and travel“, kdy si návštěvníci v rámci výletu přivydělávají na další cestování (ať již oficiálně či neoficiálně). Za výlet lze tak považovat i cestu delší než jeden rok, přestože některé aktivity během této cesty se mohou chápání cestovního ruchu vymykat.

Můžeme tedy shrnout, že cestovní ruch není pouze pohyb lidí cestujících a trávících čas v určité destinaci z určitého důvodu. Jedná se o soubor procesů, které s tímto pohybem a pobytem souvisejí a tyto procesy a jejich aktéři jsou navzájem propojeni a ovlivňují se. Tím vzniká systém cestovního ruchu, který je tvořen stranou návštěvníků, stranou turistického odvětví a prostředím, v němž se cestovní ruch odehrává a kde dochází k vzájemné interakci těchto dvou stran (fyzické a sociální prostředí). Tyto procesy jsou jak kvantitativní a tedy měřitelné, tak kvalitativní, a tudíž se dají měřit jen nepřímo (např. spokojenost návštěvníků, rezidentů, atraktivita, kulturní obohacení atd.; více viz kap. 3.3.4).

2.3 Systém cestovního ruchu

2.3.1 Strana návštěvníků

Jednu ze stran cestovního ruchu představují účastníci cestovního ruchu neboli podle UNWTO návštěvníci. Návštěvníky můžeme dále dělit na jednodenní návštěvníky a turisty (viz kap. 1.2, pro přesné vymezení pojmů viz kapitola 3.2.2). Návštěvníci jsou hlavními zdroji cestovního ruchu a tvoří stranu poptávky v cestovním ruchu. Přinášejí do destinace nejen finanční zdroje, ale také vlastní kulturu a životní styl. Porozumění návštěvníkům s sebou přináší porozumění cestovnímu

ruchu, a tím možnost ovlivnit jeho budoucí vývoj. Pokud zjistíme, co turisté očekávají, co v destinaci hledají a jaké mají motivy pro navštívení dané destinace, můžeme efektivněji řídit rozvoj cestovního ruchu v dané destinaci.

Chováním návštěvníků a zejména turistů je studováno především z psychologického, sociálního či antropologického pohledu. Mezi významné teorie v této oblasti patří Plogovo (1974) rozdělení turistů na alocentriky, midcentriky a psychocentriky (více viz. kap. 2.3.3), Dannova teorie (1977) „push a pull faktorů“, teorie „escape-seeking“ popsaná autory Dunn Ross a Iso-Ahola (1991) nebo „travel career ladder“ od autorů Pearce a Lee (2005).

2.3.2 Strana turistického odvětví

Další stranou cestovního ruchu je turistické odvětví nebo také strana nabídky, která zabezpečuje služby pro návštěvníky. Do této kategorie zahrnujeme za prvé obslužná zařízení v místě návštěvy (destinaci), jako jsou ubytovací zařízení, restaurace, informační centra, obchodní domy, stánky se suvenýry, směnárny, atrakce apod.; za druhé zařízení v místě rezidence návštěvníků, například cestovní kanceláře, letiště, směnárny; a za třetí zařízení umožňující cestování z místa rezidence do místa návštěvy, zejména dopravní společnosti (letecké, autobusové, vlakové, lodní) a infrastrukturu umožňující tento pohyb. Galvasová a kol. (2008, s. 18) definují odvětví cestovního ruchu jako „souhrn veřejných a soukromých subjektů a organizací, které se podílejí na vývoji, produkci, distribuci, poskytování a marketingu produktů a služeb sloužících potřebám cestujících“. Tato definice může být trochu zavádějící použitím pojmu „cestující“, jelikož zahrnuje širší soubor než jen účastníky cestovního ruchu, proto by možná bylo vhodnější použít pojmu návštěvník (viz kap. 3.2.2). Avšak i přes tento nedostatek je z této definice zřejmá funkce, kterou odvětví cestovního ruchu plní a jaké složky obsahuje.

Podobně Leiper (1979) rozlišuje šest oblastí turistického odvětví: marketingovou, dopravní, ubytovací, atrakce, smíšenou a regulační. Marketing „poskytuje stimulaci a usnadnění komunikačního spojení mezi určitými elementy v systému cestovního ruchu: turisty, destinačním regionem a různými jednotkami v rámci turistického odvětví“ (Leiper 1979, s. 400). To zahrnuje cestovní kanceláře, tour operátory, národní a regionální organizace cestovního ruchu, média zabývající se cestovním ruchem a různé neziskové organizace poskytující ochranu a informace účastníkům cestovního ruchu. Dopravní oblast zahrnuje cestování z a do turistické destinace, tzn. letecké společnosti, železnice, autobusová a lodní spojení a spojené služby poskytované cestujícím. Ubytovací oblast obsahuje služby spojené s dočasným pobytem návštěvníků v destinaci (popřípadě i během cesty) jako jsou hotely, hostely, kempy apod. (definice ubytovacích zařízení viz kap. 3.2.3). Mezi turistické atrakce můžeme zařadit památky, události, muzea atd. Smíšená oblast turistického odvětví zahrnuje specializované obchody pro návštěvníky (např. obchody se suvenýry), peněžní a pojišťovací služby, stravovací zařízení aj. Poslední, regulační oblast Leiper

(1979) charakterizuje jako oblast „poskytující mechanismy, které napomáhají hladkému chodu odvětví“ (s. 401). Do této oblasti spadají různé regionální, národní a nadnárodní organizace, vzdělávací instituce a státní či regionální orgány.

Jansen-Verbeke (1986) podobně rozlišuje mezi primárními, sekundárními a podmiňujícími elementy cestovního ruchu. Mezi primární elementy řadí atraktivitu místa neboli turistické atrakce, které je možné rozdělit na „místa aktivit“ (muzea, kasina, festivaly apod.) a „volnočasové prostředí“ (jak fyzické, tak sociální – budovy, parky, kanály, jazyk, zvyky). Sekundární elementy obsahují obslužnou sféru cestovního ruchu jako jsou hotely, restaurace, obchodní domy apod. A podmiňující elementy zahrnují taková zařízení, která umožňují chod cestovního ruchu jako jsou dostupnost, parkování, informační střediska, turistická literatura atd.

2.3.3 Prostředí cestovního ruchu

Třetí složkou systému cestovního ruchu je prostředí. Prostředí cestovního ruchu můžeme rozdělit na tři oblasti. Místo obvyklého či trvalého bydliště návštěvníků, místo návštěvy neboli cílová destinace a tranzitní destinace neboli místa na cestě z místa rezidence do místa návštěvy. Prostředím cestovního ruchu se zabývá především geografie. „Pro geografie je prostředí souhrnem aktivit cestovního ruchu zahrnující přírodní elementy a sociální změny krajiny a zdrojů“ (Mitchel a Murphy 1991, s. 59).

Butler (2004) rozlišuje tři období vývoje geografie volného času, rekreace a cestovního ruchu: popisné období do 50. let 20. století, období rozvoje témat od 50. do 80. let 20. století a současné období diverzity. Zatímco v prvním období je cestovní ruch vnímán jako okrajová oblast zájmu, především jako jedna z ekonomických aktivit při popisu regionů, v druhé fázi témat se objevuje první vlna geografů specializujících se na cestovní ruch, volný čas a rekreaci. Smith (1982, cit. v Butler 2004 a Nepal 2009) kriticky zhodnotil tři hlavní oblasti zájmu v tomto období: teritoriální studia, tradice vztahu člověk–přírodní prostředí a prostorová analýza. Teritoriální studia navázaly na předchozí období, s tím, že oblast svého zájmu rozšířily o sociální a kulturní aspekty rozvoje volného času, rekreace a cestovního ruchu v jednotlivých oblastech. Tradice vztahu člověk–přírodní prostředí se zabývala především ochranou zdrojů a funkčním využitím krajiny. Centrem zájmu prostorové analýzy bylo vysvětlení a predikce prostorových vzorců a pohybů zdrojů, lidí a chování. Poslední současné období geografických výzkumů volného času, rekreace a cestovního ruchu je charakterizováno diverzitou přístupů jednotlivých geografů. Podle Nepala (2009) vzrůstá v tomto období zájem o následující témata: kultura a dědictví; rasa, etnicita a pohlaví; globalizace, mobilita a migrace; klima a energie; a technologické aplikace zahrnující geoinformační systémy (GIS) a virtuální prostředí. Geografie cestovního ruchu se stává stále více hybridní. I přes zvyšující se interdisciplinaritu panuje obava z fragmentace výzkumu s tím, jak se otevírají nová témata. Založení specializovaných časopisů, jako je *Tourism Geographies*, vede

podle Nepala (2009, s. 7) k více „...koherentnímu přístupu k výzkumu, který se zaměří na tři kritické komponenty geografie – prostor, místo a prostředí“.

Přehled vývoje geografie cestovního ruchu a rekreace v Česku představují ve svém článku Vystoupil a Kunc (2009, s. 103). „Vývoj geografických výzkumů cestovního ruchu měl a má v České republice podobné rysy jako ve světě, i když samozřejmě v daleko menší míře komplexity a rozsahu výzkumu“. Vystoupil a Kunc (2009) představují devět základních oblastí výzkumu, kterému se čeští geografové v cestovním ruchu a rekreaci věnovali od roku 1950 do roku 2008. Těmito základními oblastmi jsou: diskuze k předmětu geografického výzkumu cestovního ruchu a rekreace; analýza vybraných lokalizačních, selektivních a realizačních faktorů cestovního ruchu; problémy krátkodobé rekreace (městského) obyvatelstva a rekreativity obyvatelstva; fenomén druhého bydlení; vývoj cestovního ruchu, analýza prostorové organizace cestovního ruchu a jeho hlavních forem; kartograficko-geografické přístupy a metody v cestovním ruchu; environmentální problémy a faktory cestovního ruchu; publikace vysokoškolských učebnic a vysokoškolských textů; a aplikovaný výzkum v oblasti geografických problémů cestovního ruchu.

Rozvoj studia geografie volného času, rekreace a cestovního ruchu umožnil v dalších fázích vypracování ucelených teorií. Mezi nejvýznamnější patří Christallerova (1968) teorie Centrálních míst a periferie, Stansfieldova a Rickertova (1970, cit. v Getz 1993) teorie Recreation Business District (RBD) a navazující Getzova (1993) teorie Tourism Business District (TBD) a Butlerova (1980, 2006) Teorie životního cyklu destinace (*Tourist Area Life Cycle*, TALC).

Christaller (1968) vycházející z obecného vztahu jádro-periferie poukázal na to, že se cestovní ruch odehrává nikoli v jádrových, ale v periferních oblastech. Poukazuje tím na možnost využití a rozvinutí regionů, které mají dostatečné přírodní zdroje pro přilákání turistů, avšak nedostatečné zdroje pro přilákání jiných ekonomických aktivit. „...Během určité sezóny se periferní místa stávají destinacemi dopravních a komoditních toků, a tak se stávají sezónními centrálními body“ (Christaller 1968, s. 96).

Getzova (1993) teorie Tourism Business District (dále jen TBD) navazuje na dřívější teorii Recreation Business District (dále jen RBD). Zatímco RBD je model primárně vytvořený pro přímořské rezortní oblasti, model TBD je zaměřený na městské oblasti. Pro účely této práce, která se zabývá městským cestovním ruchem, bude dále popsán pouze model TBD. „Termín ‘tourism business district’ (TBD) nám umožňuje popsat koncentraci atrakcí a služeb orientovaných na návštěvníky v místě, kde se spojují s funkcemi městského ‘central business district’ (CBD)“ (Getz 1993, s. 583). CBD je centrální oblast města, ve které jsou koncentrovány maloobchodní a kancelářské zařízení (Gregory a kol. 2009). CBD bývá často označováno také jako městské centrum (*downtown, city centre*). Model TBD má sloužit nejen k určení koncentrace turistických aktivit, ale také pro potřeby plánování a rozvoje města. Základní podmínky pro správné fungování

TBD je „synergický vztah mezi funkcemi CBD, turistickými atrakcemi a základními službami“ (Getz 1993, s. 597). TBD musí být také volně přístupné pro pěší turisty. Oblasti mimo TBD Getz (1993) označuje jako periferní.

Teorie Životního cyklu destinace (dále jen TALC), se kterou v 80. letech 20. století přišel Butler (1980, 2006), se zabývá vývojem a změnami turistických oblastí v čase. Teorie TALC je založená na konceptu produktového cyklu. V první fázi produktového cyklu je prodej produktu pomalý, lidé ho ještě neznají a zcela mu nedůvěřují. Poté dochází k rychlému růstu prodeje, kdy dojde k rozšíření povědomí o tomto produktu. Následně přichází fáze stabilizace a nakonec pokles, kdy se na trhu objeví produkt lepší. Podobnými fázemi vývoje procházejí i turistické destinace. Butler (2006) stanovil šest fází rozvoje destinace: objevení, vtažení, rozvoj, konsolidace, stagnace, poststagnace. S jednotlivými fázemi rozvoje navíc Butler (2006) spojuje Plogovu (1974) typologizaci návštěvníků (viz kap. 2.3.1). *Fáze objevení* je charakteristická malým počtem návštěvníků, nerozvinutou turistickou infrastrukturou a kontakt turistů s místními obyvateli je považován za atrakci sám o sobě. V této fázi nemá cestovní ruch významný vliv na ekonomický a sociální život rezidentů (Butler 2006). Podle Plogovi (1974) typologie navštěvují destinaci především alocentrici, tedy individuální cestovatelé, kteří preferují nové a odlišné destinace, jenž mají rádi objevování a půvab nových zážitků, vysoký stupeň aktivity, setkávání se s lidmi s odlišnou kulturou a mají nízké nároky na ubytování (Plog 1974). V druhé *fázi vtažení* roste počet návštěvníků a začíná se objevovat pravidelnost v jejich návštěvách. Vytvářejí se zařízení určené přímo turistům. Kontakt s místními obyvateli zůstává stále vysoký, také díky tomu, jak se zapojují do turistické nabídky. Dochází ke změnám sociálních vzorců, minimálně u rezidentů zapojených do cestovního ruchu. Je vytvářen tlak na vládu a místní agentury, aby byla vytvořena a zlepšena turistická infrastruktura (Butler 2006). Ve *fázi rozvoje* je již trh cestovního ruchu dobře definovatelný a široce propagovaný ve zdrojových destinacích. Zapojení místních obyvatel a kontrola rozvoje klesá. Zařízení provozované místními obyvateli jsou nahrazeny většími, modernějšími zařízeními řízenými organizacemi nespojenými s regionem. Dochází k viditelným změnám ve fyzickém prostředí, které nejsou místními obyvateli vždy vítány. V hlavní sezóně se počet turistů rovná nebo převyšuje počet obyvatel destinace (Butler 2006). Převažujícím typem turistů v této fázi je podle Ploga (1974) midcentrik, který představuje přechodnou fázi mezi alocentrikem a psychocentrikem. „Midcentrik nemá příliš dobrodružné sklony, nevyhýbá se však novým zážitkům, pokud nejsou pro něj příliš náročné“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 177). Následující *fázi konsolidace* charakterizuje klesající míra růstu počtu turistů. „Hlavní oblast ekonomické činnosti destinace je spojena s cestovním ruchem“ (Butler 2006, s. 7). Marketing a reklama jsou široce rozšířeny a objevují se snahy o prodloužení turistické sezóny. Do turistického odvětví se

začínají zapojovat hlavní franšízy¹ a řetězce firem. Zvyšuje se nespokojenost místních obyvatel, zejména těch, kteří nejsou nijak zapojeni do cestovního ruchu a tím dochází k dualizaci společnosti (viz kap. 2.4.7). Jak destinace vstupuje do *fáze stagnace*, počet návštěvníků dosahuje kritické úrovně únosné kapacity², což má negativní vliv na environmentální, sociální a ekonomickou oblast destinace (viz kap. 2.4.7). Destinace se stává nemoderní, a to i přes svou dobře vyvinutou image. Jsou vyvíjeny snahy o udržení stupně návštěvnosti a důraz je kladem především na opakující se návštěvy. Oblast turistického zájmu se přesouvá do periferních, více originálních turistických oblastí (Butler 2006). V této fázi se objevuje jako hlavní návštěvník destinace Plogův (1974) psychocentrik. Psychocentrik se vyznačuje preferováním známých, osvědčených a dobře dostupných destinací s rodinnou atmosférou a nízkým stupněm aktivity. Upřednostňuje ucelené turistické balíčky s předem naplánovanými aktivitami (Plog 1974). Poslední *fáze poststagnace* představuje hypotetický vývoj destinace po fázi stagnace, který může vést několika směry – k oživení, dalším růstu na omezené úrovni, udržení stávající úrovně (stagnace), výraznému poklesu nebo okamžitému poklesu.

2.4 Městský cestovní ruch

Městský cestovní ruch má velmi dlouhou tradici. Již v 17. a 18. století byla významná evropská města součástí itineráře Grand Tour (Fainstein, Judd 1999, s. 12). Hlavní rozvoj městského cestovního ruchu začal až v 80. letech 20. století v souvislosti s ekonomických úpadkem měst spojeným s deindustrializací, kdy byla města nucena hledat nové zdroje pro svou ekonomickou aktivitu (Law 1993). V tomto období se „...některým městům podařil hladký přechod z průmyslové pouště na turistickou mekku“ (Judd, Fainstein 1999). Na tento rozvoj reagovala věda zvýšeným zájmem o studium městského cestovního ruchu, který byl do té doby „...fragmentovaný a nebyl vnímán jako samostatná oblast výzkumu“ (Edwards, Griffin, Hayllar 2008, s. 3).

2.4.1 Vymezení městského cestovního ruchu

Městský cestovní ruch můžeme odlišit od ostatních typů cestovního ruchu především prostředím, ve kterém se odehrává. Od tohoto prostředí se odvíjejí další znaky, které městský cestovní ruch činí jedinečným. „...Městské oblasti jsou význačnými a komplexními místy. Čtyřmi obecně přijímanými kvalitami měst jsou fyzická hustota struktur, lidí a funkcí; sociální a kulturní heterogenita; ekonomický multifunkcionalismus; a fyzická centralita v rámci regionální a meziměstské sítě“ (Pearce 2001, s. 927). Cestovní ruch je pouze jednou z mnoha funkcí města

---

¹ Franšíza (ang. Franchise) je „právo prodávat na trhu přesně specifikovanou službu nebo produkt, často výlučné pro určitou oblast a spojené se značkou služby/výrobku, poskytované za poplatek výrobcem, původcem nebo distributorem“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 90).

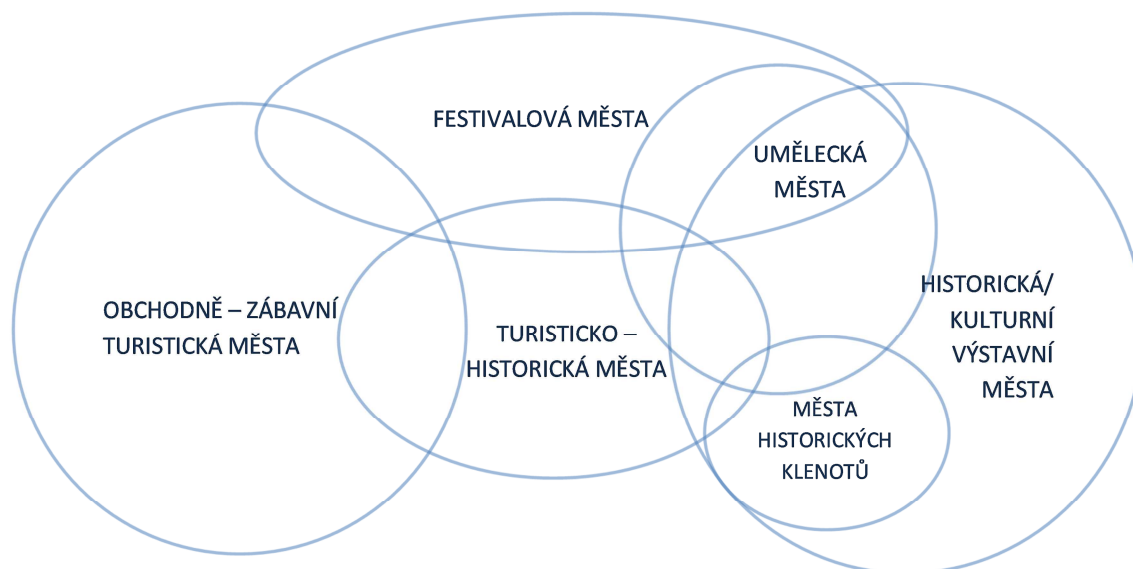
² Únosná kapacita je „maximální zatížení daného území antropogenními vlivy bez snížení kvality životního prostředí a ekosystémů“ (Pásková, Zelenka, 2002, s. 303).

a návštěvníci jsou pouze jedněmi z mnoha uživatelů měst. „...Turisté sdílejí a/nebo soutěží s rezidenty a jinými uživateli o mnohé služby, prostory a zařízení“ (Pearce 2001, s. 927). Podobně i vybavení měst, které je také multifunkční a určeno pro různé uživatele, přivádí do městského prostředí různé druhy návštěvníků, kdy komplexnost vybavení města, a tím i komplexnost zážitku z tohoto prostředí, vytváří přitažlivost sama o sobě. „...Ve zkratce, multifunkční města obsluhují multi-motivované uživatele“ (Ashworth 2009, s. 207). Města navíc nefungují pouze jako destinace cestovního ruchu, ale také jako vstupní brány (*gateways*) do regionu, jako dopravní uzly (*hubs*) a jako významné zdroje turistů pro jiné destinace. Jedinečnost městského cestovního ruchu tak spočívá v koncentraci jednotlivých forem cestovního ruchu, která umožňuje provozovat na jednom místě poznávací, zábavní, konferenční, incentivní cestovní ruch apod. „...Pouze města mají kritické množství takových zdrojů, aby mohla přilákat a uspokojit poptávku cestovního ruchu“ (Ashworth 2009, s. 209). Městský cestovní ruch tedy můžeme definovat jako specifický typ cestovního ruchu, který je provozován ve městech a je charakterizován koncentrací různých atraktivit a tím i koncentrací rozličných forem cestovního ruchu, které v tomto prostředí mohou být realizovány.

2.4.2 Typologie turistických měst

Městský cestovní ruch je provozován v různých typech měst, která můžeme rozlišit například podle velikosti, jak je rozděluje Law (1993), na malá města (např. Bamberk, Levoča, Kutná Hora), velká města (např. Mnichov, Krakov, Brno) a hlavní města (např. Praha, Vídeň, Berlín). S tímto rozdělením souvisí množství funkcí, které města vykonávají. Jinou typologií může být Ashworthovo (2009) rozdělení podle převažující formy cestovního ruchu na: obchodně-zábavní turistická města (např. New York, Hongkong, Praha, Berlín); festivalová města (Cannes, Mnichov, Karlovy Vary, Berlín); turisticko historická města (Heidelberg, Vídeň, Florencie, Praha); města historických klenotů (Barcelona, Řím, Pisa, Kutná Hora); umělecká města (Paříž, Florencie, Benátky, New York); a historická/kulturní výstavní města (Londýn, Berlín, Praha). Tyto formy, jak ukazuje obrázek č. 1, je třeba si představit „jako soubor překrývajících se kategorií schopných proměny, spíše než oddělených a stabilních typů“ (Ashworth 2009, s. 215).

Obrázek č. 1: Typy turistických měst podle Ashwortha

Zdroj: Upraveno podle Ashwortha (2009)

Tato práce se primárně zabývá hlavními městy, která nabízejí velké množství turistických atraktivit. Maitland a Ritchie (2010b) rozlišují čtyři typy hlavních měst v rámci cestovního ruchu: plánovaná a politická hlavní města, která zahrnují bývalá hlavní města velkých impérií a která byla vytvořena, aby reprezentovala národ ve své zemi i ve světě (např. Vídeň, Moskva, Londýn); globální a multifunkční hlavní města, která kombinují jejich politicko-národní roli s důležitými ekonomickými a komerčními funkcemi, tyto města jsou významná především v obchodním cestovním ruchu (např. Berlín, Tokio); historická a bývalá hlavní města, která byla hlavními městy v minulosti nebo zůstala hlavními městy menších historických území, což je patrné především z jejich dědictví, architektury a kultury (Bonn, Barcelona, Alexandrie, Krakov); a znovu se objevující hlavní města, jejichž role a turistická atraktivita odráží nedávnou změnu v jejich statusu, jako je pád komunistického režimu, secese či devoluce. Města, kterými se tato práce zabývá, spadají především do poslední kategorie – Praha, Berlín, Varšava, Budapešť, Bratislava – a do kategorie první – Vídeň. I zde však můžeme pozorovat, že se jednotlivé kategorie překrývají a zařazení měst do jednotlivých kategorií není zcela jednoznačné.

Poslední rozdělení, které je pro tuto práci důležité, nabízí Judd a Fainstein (1999). Rozlišují rezortní města, která byla nedostatečně historicky přitažlivá, a proto musely být zdroje jejich atraktivnosti hledány jinde např. ve vytvoření zábavních parků (Los Angeles, Billund - Dánsko), kasin (Las Vegas, Monte Carlo) apod.; turisticko-historická města, která jsou významná svou jedinečnou architekturou a historickým dědictvím např. Barcelona, Praha, Vídeň; a stará přístavní a průmyslová města, která po skončení industriálního období byla přetvořena na turistické destinace a jejich původně nepřitažlivé a zchátralé oblasti opraveny nebo přetvořeny na turistická zařízení jako jsou muzea, hotely apod. (např. Manchester, Liverpool, Dortmund, Příbram).

2.4.3 Prostředí turistických měst

Cestovní ruch se ve městech soustředí do určitých oblastí, které se vyznačují koncentrací turistických atraktivit a tím i koncentrací návštěvníků. Judd (2003) tyto oblasti označuje jako „turistické enklávy“, Getz (1993) je nazývá „Tourist Business District“ (turisticko-obchodní oblasti, viz kap. 2.3.3), Mullins (1991) mluví o „Consumption Compounds“ (spotřební složky), Pearce (2001) o „Tourist Districts“ (turistické oblasti) a Hayllar, Griffin a Edwards (2008) používají termín „Urban tourism precincts“ (městské turistické oblasti). Za nejvýstižnější považují poslední z uvedených termínů, který budu nadále používat. Hayllar a Griffin (2005, s. 517) definují městské turistické oblasti jako „jedinečnou geografickou oblast v rámci širší městské oblasti, charakteristickou koncentrací využití plochy, aktivit a návštěvnosti spojených s cestovním ruchem s neurčitě definovatelnými hranicemi. Takové oblasti obecně mají jedinečný charakter díky směsi aktivit a využití plochy, jako jsou restaurace, atrakce a noční život, jejich fyzická a architektonická zástavba, zejména dominance historických budov, nebo jejich spojení s mimořádnými kulturními a etnickými skupinami ve městě“.

Městské turistické oblasti mají tři základní druhy funkcí: usnadňující funkce, vnější neboli místně spojené funkce a vnitřní neboli funkce stavu mysli. *Usnadňující funkce* odráží potřebu turistů orientovat se v neznámém prostředí. Městské turistické oblasti bývají dobře známými místy ve městě, která jsou dobře dostupná a turisté se zde setkávají s dalšími turisty, ale i místními lidmi. Navíc tyto oblasti poskytují tzv. „zhuštěný zážitek“, jelikož se zde koncentruje množství turistických aktivit. *Vnější neboli místně spojená funkce* pomáhá turistům poznat a porozumět městu i širšímu okolí na jednom místě. Prostřednictvím návštěvy této oblasti mohou turisté poznat i zbytek města, popřípadě regionu. *Funkce vnitřní neboli funkce stavu mysli* představuje uspokojení turistovy touhy po určitém zážitku, čímž apeluje na city turistů. Cílem turistů je na jedné straně být turisty (být volní, užít si volného času a potěšení) a na straně druhé být součástí každodenního života města (Hayllar, Griffin a Edwards 2008).

Hayllar, Griffin a Edwards (2008) zdůrazňují, že městským turistickým oblastem musí být porozuměno především z hlediska jejich funkčnosti, aby bylo možné je efektivně rozvíjet a řídit. Prosté rozdělení oblastí na historické, kulturní apod. nezachycuje jejich primární funkci, ale pouze soubor atrakcí, které obsahují. Proto navrhuje jako jednu z možností rozdělení městských turistických oblastí na místa poznání, místa pro orientaci, odpočinkové zóny, zóny setkávání, zóny autenticity apod. Avšak „...většina oblastí bude rozvíjet mnohonásobné funkce a následně reprezentovat směsici těchto typů“ (Hayllar, Griffin a Edwards 2008, s. 54).

2.4.4 Hlavní znaky městského cestovního ruchu

Městský cestovní ruch můžeme podle důvodu návštěvy rozdělit na kongresový, obchodní a tzv. city breaks. I když jsou první dva typy většinou spojeny s návštěvou měst, protože pro kongresový

či obchodní cestovní ruch mají města ideální předpoklady (dobré dopravní spojení, hustota funkcí, služeb a atraktivit, kvalitní turistická infrastruktura) nemusí tomu tak být vždy. V této práci se zaměřím na tzv. city breaks neboli výlety do města či městské pobyty. Trew a Cockerell (2002 cit. v Dunne, Flanagan a Buckley 2010, s. 409) definují city breaks jako „krátký rekreační výlet do jednoho města bez přespaní v jiné destinaci během tohoto výletu“. Jedná se tedy o krátkodobý pobyt ve městě za účelem trávení volného času (vylučuje obchodní a kongresový cestovní ruch), kdy toto město je jediným místem přenocování turisty. Tzn. že turisté mohou uskutečnit fakultativní výlety (jednodenní), ale tento typ (podtyp) cestovního ruchu již nezahrnuje výlety, během nichž turisté navštíví více destinací.

Podle autorů Dunne, Flanagan a Buckley (2010) se city breaks liší od ostatních typů cestovního ruchu především pěti charakteristikami – trváním, vzdáleností, časovou flexibilitou, volnou povahou a tím, s kým turisté cestují. Trvání pobytu ve městě je většinou krátké, kolem tří nocí. Do měst cestují z pravidla turisté z blízkých zdrojových trhů, což je umožněno především rostoucím trhem nízkonákladových leteckých společností s přímým spojením mezi městy (rychlé, levné a přímé spojení s cílovou destinací). Volná povaha spočívá především v nenáročnosti plánování city breaks, což je umožněno rozvojem internetu, který usnadňuje vyhledávání informací o destinaci a online rezervaci ubytování. City breaks tedy umožňuje rychlé okamžité rozhodnutí o dovolené bez dlouhých příprav a strachu z neznalosti prostředí. Dalším znakem city breaks je jeho časová flexibilita neboli jeho nepříliš velká vázanost na roční období a tím na sezonalitu. Města jsou celoročními destinacemi, vliv počasí zde má mnohem menší roli než v případě jiných destinací. Poslední, pátou charakteristikou city breaks, kterou zmiňují Dunne, Flanagan a Buckley (2010) je, s kým turisté do měst cestují. Turisté většinou cestují s partnerem či partnerkou nebo ve skupině, velmi malý objem turistů cestuje do měst s dětmi. Jedním z důvodů je, že města nejsou pro děti příliš uzpůsobená. Dále fakt, že do města většinou cestují bezdětní turisté v páru či ve skupinách nebo rodiče záměrně nechávají děti doma, aby si odpočinuli, k čemuž je city breaks ideální vzhledem k jeho krátkodobé povaze. Městské destinace jsou často turisty vybírány jako destinace druhého výběru neboli jako doplněk k hlavní dovolené. Z tohoto faktu vyplývají i ostatní charakteristiky city breaks jako je větší rozložení během roku, krátké trvání dovolené nebo vzdálenost od místa rezidence. Dunne, Flanagan a Buckley (2010) uskutečnili tento výzkum na městě Dublin, otázkou tedy je, zda stejné znaky budou vykazovat i hlavní města Střední Evropy, především Praha.

2.4.5 Vývoj městského cestovního ruchu

Městský cestovní ruch má velmi dlouhou tradici. Jak bylo řečeno již v první části této kapitoly, byla významná města součástí itineráře Grand Tour již v 17. a 18. století. Velká města vždy lákala zájemce o vědu, kulturu a obchod, byla centry inteligence a umění a mnohdy také bývala centry

politickými. Významný rozvoj cestovního ruchu však přichází až ve spojení s deindustrializací měst a rozvojem terciárního sektoru. Například v Praze došlo k prvnímu významnějšímu rozvoji cestovního ruchu v meziválečném období, kdy je dokumentován růst počtu zaměstnanců hotelů, hostelů a restaurací (Hoffman a Musil 2009), bohužel byl tento vývoj přerušen 2. světovou válkou. Podobná byla situace i v jiných městech Evropy a po 2. světové válce ve většině měst došlo k postupné deindustrializaci a začal se v nich rozvíjet terciální sektor, který zahrnuje i cestovní ruch. „Od 2. světové války vytvořily zvyšující se bohatství a růst střední třídy s volným časem nesmírně rozšířený trh pro cestování“ (Fainstein a Judd 1999, s. 2). Zatímco města v západních zemích Evropy zažívala postupný rozvoj cestovního ruchu, tak města Střední a Východní Evropy se stávala součástí uzavřené společnosti komunistického bloku a počet lidí zaměstnaných v odvětví cestovního ruchu poklesl (Hoffman, Musil 2009). Během bipolárního rozdělení světa došlo k dualizaci cestovního ruchu, ten se realizoval z pravidla buď v rámci východního bloku nebo západních zemí, výměna turistů mezi východem a západem byla výjimečná. Avšak i v uzavřeném východním bloku existovaly země s volnějším režimem. Jednou z takových zemí bylo například Maďarsko, „které se stalo v období železné opony místem setkávání rodin ze západu a východu“ (Puczkó a Rátz 2006, s. 118). Maďarsko však bylo i významnou destinací nákupního cestovního ruchu, protože zde díky uvolněnějšímu režimu bylo dostupné zboží, které v jiných zemích východního bloku nebylo k dispozici.

Konec 80. let a počátek let 90. znamenal velký rozvoj v městském cestovním ruchu. Rozpadem Sovětského svazu došlo k vytvoření nových států a tím i nových hlavních měst, „proces, který jak odpovídal, tak i přispíval k růstu městského cestovního ruchu“ (Maitland 2010, s. 2). Většina měst bývalého východního bloku navázala na rozvoj cestovního ruchu z období před rokem 1948, zažila zpožděnou deindustrializaci a přechod k terciálnímu sektoru ekonomiky. Cestovní ruch v těchto případech napomohl tomuto přechodu. Hoffman a Musil (2009, s. 10) podotýkají, že „se velká část pracovní síly [v Praze] přesunula z průmyslu do rostoucího turistického odvětví města. Cestovní ruch tak absorboval část, ne vše, této původně industriální pracovní síly a růst cestovního ruchu pomohl transformovat pražskou ekonomiku bez sociálních šoků a napětí“. Podobná byla i situace Berlína po sjednocení východní a západní části. „Rozvoj městského cestovního ruchu byl součástí širší strategie znovu-stvoření města jako postindustriální obslužné metropole schopné přilákat turisty, návštěvníky, investory a potenciální rezidenty“ (Häussermann, Colomb 2003, s. 201). Konkurenční prostředí městského cestovního ruchu se začalo zotřovovat a města, která se těšila cestovnímu ruchu ještě před pádem železné opony začala ztrácet (Vídeň, Budapešť, viz kap. 4.3). „Zhroucení komunistického režimu v celé Východní Evropě se projevilo ve změně objemu i struktury turistických proudů v Evropě i ve světě. V [Česku] byly tyto změny nejprve doprovázeny prudkým poklesem domácího a stagnací

příjezdového cestovního ruchu. Až v roce 1993 byly zaznamenány první známky oživení, které se naplno projevyly v druhé polovině 90. let.“ (Vystoupil a kol. 2010, s. 96).

Od druhé poloviny 90. let cestovní ruch ve městech roste. Tento trend pokračuje až do roku 2000, kdy byla „města ovlivněna sérií krizí, které dopadly na cestovní ruch – zahrnující terorismus, zdravotní a přírodní ohrožení – ale [cestovní ruch] jim odolal robustně; oživení bylo rychlé a propad v počtu návštěvníků byl dočasný“ (Maitland 2010, s. 3). V následujících letech byl cestovní ruch ve městech řízen především rozvojem nízkonákladových leteckých společností, rozvojem informačních a rezervačních systémů a snížením administrativních bariér. V roce 2004 došlo k přijetí deseti zemí bývalého východního bloku do Evropské unie (dále jen EU) a v roce 2007 tyto země vstoupily do Schengenského prostoru. Vstup do EU s sebou přinesl lepší možnosti komunikovat své produkty na mezinárodním trhu, příliv přímých zahraničních investic a růst počtu letů organizovaných nízkonákladovými leteckými společnostmi (Hall, Smith, Marciszewska 2006). Další zlom v cestovním ruchu nastal v letech 2008 a 2009 v důsledku světové ekonomické krize, která měla „okamžitý vliv na zákazníky a jejich disponibilní příjem, stejně jako na vládu a jejich finance“ (Maitland 2010, s. 3). Avšak již v roce 2010 zažíval městský cestovní ruch v Evropě 7% nárůst oproti předchozímu roku v počtu přenocování v ubytovacích zařízeních (European City Tourism Is on the Up Again, 2011). Pět nejnavštěvovanějších měst v Evropě v počtu přenocování zahraničních turistů představovaly Londýn, Paříž, Řím, Praha a Barcelona a pět měst s největším meziročním nárůstem v počtu přenocování zahrnovala Amsterdam, Berlín, Mnichov, Barcelonu a Vídeň (European City Tourism Is on the Up Again, 2011). V roce 2011 se meziroční růst v počtu přenocování v evropských městech zvýšil na 8 %, mezi nejnavštěvovanější města měřeno počtem přenocování zahraničních turistů patřily Londýn, Paříž, Berlín, Řím a Madrid a mezi města s největším meziročním nárůstem v počtu přenocování se řadila Barcelona (10,5 %), Praha (9,3 %), Řím, Madrid a Petrohrad (European City Tourism shows impressive growth, 2012).

2.4.6 Faktory rozvoje cestovního ruchu

Faktory rozvoje cestovního ruchu můžeme obecně rozdělit do několika kategorií. Může se jednat o pozitivní faktory, které umožňují růst cestovního ruchu nebo negativní faktory, které ho zpomalují. Dále může jít o faktory vnitřní, které přímo souvisejí s cestovním ruchem, nebo faktory vnější, které s cestovním ruchem nesouvisejí přímo, ale cestovní ruch je jimi významně ovlivňován, především v případě poptávky po cestovním ruchu. Jiné rozdělení může být vztaženo ke geografickému měřítku, tedy k rozsahu působení těchto faktorů, jedná se o faktory lokální, regionální či globální.

Petrů (2007) považuje za hlavní podmínky vzniku a rozvoje cestovního ruchu především rozvoj výrobních sil a mírové podmínky života, bez kterých není možné cestovní ruch vůbec realizovat. Dále Petrů (2007) rozlišuje šest dalších skupin faktorů rozvoje cestovního ruchu:

ekonomické, ekologické, demografické, pracovní, materiálně-technické a administrativní. Podobně Hesková a kol. (2006) konstatují, že strukturu a vývoj cestovního ruchu zásadně ovlivňuje pět druhů prostředí: ekonomické, politické, sociální, technicko-technologické a ekologické. Galvasová a kol. (2008) určují tzv. podmínky rozvoje cestovního ruchu, mezi které řadí: přírodní faktory a předpoklady, kulturně-historické faktory a předpoklady, socioekonomické faktory a předpoklady a realizační faktory a předpoklady. Tyto předpoklady a faktory rozvoje můžeme charakterizovat spíše jako vnitřní, zatímco Petrů (2007) či Hesková a kol. (2006) zmiňují spíše faktory vnější.

Hesková a kol. (2006) chápe cestovní ruch jako otevřený systém (podobně, jak je chápán v této práci viz kap. 2.2), což „zdůrazňuje význam okolí (vnějšího prostředí) na jeho strukturu a vývoj. Ekonomické, politické, sociální, technicko-technologické a ekologické prostředí nemá k cestovnímu ruchu výlučný vztah, ale cestovní ruch více nebo méně ovlivňuje“ (Hesková a kol. 2006, s. 16). Ekonomické prostředí působí na cestovní ruch prostřednictvím celkového ekonomického růstu, mírou nezaměstnanosti, inflací, stabilitou měny a úrokovou mírou. Většina těchto faktorů má vliv na koupěschopnost obyvatelstva a na míru investic do cestovního ruchu. Politické prostředí má vliv především na mírové podmínky cestovního ruchu, které jsou nezbytnou podmínkou jak pro realizaci cestovního ruchu v zemi, tak pro cestování obyvatel. Například teroristické útoky 11. září 2001 měly za následek nejen pokles mezinárodních příjezdů, ale také celkovou změnu v přístupu k cestovnímu ruchu ve světě i v jednotlivých zemích. Významně se na vývoji cestovního ruchu podílí také politické zřízení států, což se projevilo např. v Evropě v letech 1948-1989 (viz kap. 2.4.4). S politickým prostředím dále souvisí administrativní bariéry, které mohou negativně působit na vývoj cestovního ruchu, jako jsou např. vízová povinnost, poplatky spojené se vstupem či opuštěním země, hraniční přechody, cla apod. Odstraňování těchto bariér působí pozitivně na cestovní ruch, jak je patrné v prostředí EU a Schengenského prostoru. Sociální prostředí podle Heskové a kol. (2006) ovlivňuje cestovní ruch z hlediska rozdělování hrubého domácího produktu, pracovních a mimopracovních podmínek a sociální politikou státu. Má vliv tedy na disponibilní příjem obyvatelstva, fond volného času či životní úroveň obyvatel. Tyto podmínky by měly být spíše zařazeny do ekonomického nebo politického prostředí, i když je zřejmé, že jednotlivá prostředí jsou propojena a úzce spolu souvisí. Petrů (2007) zmiňuje demografické podmínky rozvoje cestovního ruchu jako je věkové složení obyvatelstva, vzdělanost, zdravotní stav nebo rodinný stav, které ovlivňují jak rozsah, tak strukturu cestovního ruchu. „Všeobecně nejvíce cestuje obyvatelstvo mezi 30. a 40. rokem věku“ (Petrů 2007, s. 7). Významným segmentem jsou však i mladí turisté, u kterých je velký předpoklad návratu do destinace nebo turisté v důchodovém věku, kteří disponují větším fondem volného času. Rodiny s dětmi utratí v destinaci z pravidla více než svobodní a bezdětní turisté či návštěvníci. Špatný zdravotní stav bývá omezujícím faktorem pro cestování, ale bývá také zdrojem pro lázeňský cestovní ruch. Významně se na vývoji cestovního ruchu podílí také technicko-technologické

prostředí a to především v posledních letech. Do tohoto prostředí Hesková a kol. (2006) zahrnuje dopravní infrastrukturu a technickou informačně-technologickou vybavenost. Dopravní infrastruktura má na cestovní ruch jak pozitivní, tak negativní vlivy. Je neodmyslitelnou součástí propojování destinací, zrychlování cestování a zkracování vzdáleností, působí však také na strukturu cestovního ruchu, na životní prostředí a přeplněnost destinací i dopravních spojů. Rozvoj nízkonákladových leteckých společností s sebou např. přinesl i rozvoj tzv. stag and han tourism, což je možné přeložit jako mládenecký cestovní ruch spočívající v cestování mladých svobodných lidí především za účelem zábavy, popíjení a nočního života (Hall, Smith a Marciszewska 2006). Zvýšením objemu automobilové dopravy dochází k vytváření kongescí, především v místech dopravních uzlů a vstupních bran a k nárůstu dopravních nehod. Vývoj informačně-technologické vybavenosti umožnil lepší a efektivnější prezentaci destinací i jednotlivých společností nabízející služby cestovního ruchu, usnadnil rezervační procedury a jiné administrativní úkony, zrychlil výměnu informací a usnadnil a i zrychlil rozhodovací proces potenciálních účastníků cestovního ruchu. Informačně technologická-vybavenost měla a má ovšem i významný vliv na výzkum cestovního ruchu, na shromažďování informací o něm a na celkovém zvýšení povědomí o cestovním ruchu. Poslední prostředí, které zmiňuje Hesková a kol. (2006, s. 19-21), je ekologické prostředí. „Závislost cestovního ruchu na ekologickém prostředí je větší než ve většině jiných hospodářských aktiv. Proto narušení rovnováhy země u prvků jako je půda, voda, ovzduší, flóra a fauna může vést k omezení, případně i k likvidaci cestovního ruchu“. Mnohé destinace cestovního ruchu jsou přímo založeny na neporušenosti nebo minimální narušenosti prostředí nebo jsou přímo vytvořeny k ochraně vzácných druhů a jevů jako jsou parky a jiné druhy chráněných území. Nejedná se ovšem pouze o přírodní prostředí, které je narušováno cestovním ruchem a jinými aktivitami s ním spojenými, ochranu je třeba poskytovat též kulturnímu a sociálnímu prostředí. Kultura, kulturní dědictví a tradice jsou stejně jako přírodní prostředí součástí cestovního ruchu a jejich narušení má negativní vliv na cestovní ruch. Cestovní ruch také významně ovlivňuje přírodní katastrofy jako jsou zemětřesení, sopečné výbuchy, tsunami či povodně. Příkladem mohou být povodně v Praze roku 2002, tsunami v Jihovýchodní a Jižní Asii v roce 2004, zemětřesení v Japonsku roku 2009 nebo výbuch sopky na Islandu, který v roce 2010 ochromil leteckou dopravu v Západní Evropě či tsunami v Japonsku roku 2011 a následná havárie atomové elektrárny Fukušima.

Z tohoto výčtu faktorů, které ovlivňují cestovní ruch je zřejmé, že cestovní ruchu je komplexním systémem zasahujícím do mnoha sfér života lidí i přírody. Je to odvětví velmi nevyzpytatelné a těžko předvídatelné. Na druhou stranu jeho obnova bývá většinou rychlá. Otázkou však zůstává, které z těchto faktorů ovlivňují městský cestovní ruch, jsou nějaké odlišnosti od obecných trendů rozvoje? Jsou nějaké faktory, které ovlivňují cestovní ruch ve městech

výrazněji než v jiných destinacích? A jaké hlavní trendy ovlivnily cestovní ruch v hlavních městech Střední Evropy? Proč jsou některá města více populární a více navštěvovaná než jiná?

2.4.7 Dopady cestovního ruchu ve městech

Turisté a návštěvníci nejsou jedinými uživateli měst (viz kap. 2.4.1), musí koexistovat s rezidenty, pracujícími, studenty a dalšími uživateli města. Cestovní ruch a služby s ním spojené však mohou mít vliv i na fyzické prostředí měst, na vzhled budov, strukturu služeb, znečištění apod.

Obecně je možné rozdělit dopady cestovního ruchu na dopady na přírodní ekosystém a zdroje; na vystavěné prostředí, zejména na architektonické dědictví; na lokální společnost; a na lokální, regionální a národní ekonomiku (Coccossis 1996). Pásková rozlišuje jednoduše vlivy cestovního ruchu na přírodní prostředí a vlivy na sociokulturní prostředí (Pásková 2009). Page (1995) zabývající se přímo dopady v městském prostředí rozlišuje dopady: ekonomické, sociální a kulturní a enviromentální. Dopady cestovního ruchu jsou úzce spojeny s životním cyklem destinace, kdy v určité fázi životního cyklu začnou negativní efekty cestovního ruchu převládat nad pozitivními dopady v souvislosti s rychlým nárůstem počtu návštěvníků destinace a růstem turistické infrastruktury (viz kap. 2.3.3). Každá destinace disponuje určitou mírou únosné kapacity nad jejíž úroveň generuje cestovní ruch v destinaci spíše negativní efekty. Page (1995) rozlišuje tři druhy únosné kapacity ve městech – fyzickou, sociální a ekonomickou. Fyzická nebo také ekologická únosná kapacita představuje „hranici počtu návštěvníků, kteří mohou být ubytováni [v destinaci] při maximálním zatížení“ (Page 1995, s. 147). Ekonomická únosná kapacita udává horní hranici kvality turistického zážitku, při jejímž překročení se stává destinace pro návštěvníky málo atraktivní a její návštěvnost začíná klesat. A sociální únosná kapacita vymezuje maximální počet návštěvníků, který je město schopné pojmout bez toho, aby „nepříznivě ovlivnil jiné sociální a ekonomické aktivity ve městě...“ (Page 1995, s. 148). Dále se budu zabývat pouze dopady na sociokulturní prostředí, jelikož tyto dopady jsou ve městech nejvíce patrné. „Tyto vlivy se vyznačují změnami v rovině psychologické, sociální, kulturní, ekonomické, urbanistické a projevuji se jako materiální i imateriální“ (Pásková 2009, s. 49).

Podle Páskové (2009) můžeme sociokulturní vlivy rozdělit na sociální, etnické, kulturní, ekonomické a infastrukturální a urbanistické. Obecně jsou tyto vlivy spojeny se vztahem cestovního ruchu a hostitelské komunity. Tyto dopady jsou často velmi těžko měřitelné, protože co jedni uživatelé považují za přínosné, druzí mohou považovat za omezující. Často tak dochází k dualizaci společnosti, „kde vrstva podnikatelů výrazně profituje z intenzity cestovního ruchu, zatímco zbytek místních obyvatel spíše trpí zvýšenými životními náklady“ (Pásková 2009, s. 50).

Tyto skutečnosti souvisí s turistifikací oblasti³ a následnou turistickou inflací a komodifikací turistických zdrojů, které mohou vyústit až ve vytvoření turistického ghetta⁴. Tento trend je partný v historických centrech mnoha měst, kde ubývá množství rezidentů ve prospěch služeb souvisejících s cestovním ruchem jako jsou hotely, restaurace, stánky se suvenýry apod. (viz např. Simpson 1999 o dopadech na historické centrum Prahy; Borg, Costa a Gotti 1996 o dopadech ve Florencii, Oxfordu, Benátkách atd.). V historických částech měst nebo v částech, kde jsou koncentrovány turistické aktivity dochází při zvýšení turistické aktivity ke kongescím, které jsou často spojeny s určitými obdobími během roku, týdne i dne. Často tak v těchto oblastech dochází k velkým poledním či odpolední návalům, zatímco ve večerních hodinách bývají tyto části prázdné a stává se z nich „město duchů“. Typickým příkladem může být v Praze např. Královská cesta.

2.5 Stanovení pracovních hypotéz a výzkumných otázek

Výzkum městského cestovního ruchu zažil od 80. let obrovský rozvoj. Zkoumány jsou různé oblasti zájmu. Podle Ashwortha a Page (2011) existuje pět základních ohnisek pozornosti vědeckého bádání na poli městského cestovního ruchu: (1) definice, vymezení a struktura městského cestovního ruchu, (2) poptávka po městském cestovním ruchu, (3) nabídka městského cestovního ruchu, (4) přínosy cestovního ruchu městu a (5) dopady městského cestovního ruchu. Jak bylo ukázáno v kap. 2.4.1 existuje množství různých měst, která mohou svým uživatelům nabízet různé atraktivity. Tato práce se bude zabývat hlavními městy ve Střední Evropě, jelikož pro srovnání s Prahou jsou pouze tato města relevantní vzhledem k jejich multifunkční povaze. Tato hlavní města prošla ve svém vývoji podobnou historií jako Praha a významně utrpěla událostmi po 2. světové válce, především rozdělením Evropy železnou oponou (více viz kap. 4.2). Výzkum se bude zabývat vývojem postavení Prahy ve středoevropském prostoru po roce 1989 a jak se její postavení na poli cestovního ruchu změnilo.

Pracovní hypotézy a otázky jsou následující:

- Praha se od roku 1989 velmi rychle vyvíjela jako destinace cestovního ruchu a nyní se nachází na úrovni cestovního ruchu Vídně
  - Jaké hlavní procesy ovlivnily vývoj městského cestovního ruchu ve Střední Evropě a v Praze?

---

³ Turistifikace je „více či méně pozvolný proces vytlačování základních funkcí sídla (obytná, obslužná, rekreační, hostitelská), která se stává destinací cestovního ruchu, jako výsledek monokulturní hospodářské funkce cestovního ruchu“ (Pásková a Zelenka 2002, s. 297-298).

⁴ Turistické ghetto je „kompaktní část území sídla, na níž postupně došlo k vytlačení běžných funkcí sídla (nejen obytné) funkcí komerčních, navíc ve značné míře úzce zaměřenou na nabídku služeb cestovního ruchu“ (Pásková a Zelenka, s. 297).

- Byl vývoj městského cestovního ruchu ve Střední Evropě vyrovnaný v poměru růstu turistického odvětví a růstu návštěvnosti?
- Jaké jsou důsledky rychlého rozvoje městského cestovního ruchu ve Střední Evropě a v Praze?
- Praha byla vždy významnou destinací cestovního ruchu v rámci Česka a její podíl na cestovním ruchu Česka se stále zvyšuje.
  - Jaké jsou hlavní důvody dominance Prahy v cestovním ruchu Česka?
  - Jakým způsobem je možné tuto dominanci snížit?
- Zatížení Prahy cestovním ruchem je nevyšší ve Střední Evropě, a to především v jejím historickém centru.
  - Jaká je koncentrace cestovního ruchu v Praze v porovnání s Vídní a Budapeští?
  - Odpovídá koncentrace turistické infrastruktury koncentraci turistů?
- Do Prahy přijíždějí především zahraniční návštěvníci ve středních letech z důvodu zábavy či poznání.
  - Jak se změnila struktura zahraničních turistů v Praze?
  - Jaké hlavní faktory ovlivnily změnu skladby zahraničních turistů v Praze?

3. METODIKA

Po diskuzi příslušné literatury a uvedení práce do širších teoretických souvislostí v předcházejících kapitolách a před zkoumáním vytčených výzkumných otázek, je třeba se věnovat pobně metodice, kterou tato práce používá. Bude vymezena základní terminologie, představeny zdroje statistických dat a stanoveny metody jejich zpracování.

3.1 Metodika diskuze literatury

Diskuze literatury probíhala ve dvou fázích. V první fázi byla popsána obecná struktura cestovního ruchu, vývoj myšlení v cestovním ruchu a představeny základní teorie. Druhá část byla zaměřena již na konkrétní oblast zájmu práce – městský cestovní ruch. Diskuze probíhala prostřednictvím četby a následného srovnání příslušné literatury (monografií, článků a sborníků). Přímé citace a většina odborných termínů, jenž pocházely z cizojazyčných publikací, byly autorkou přeloženy do českého jazyka. V případě citací z česky psaných publikací, jsou přímé citace doslovné.

Pro získání příslušné literatury bylo využito několika zdrojů. Většina publikací byla získána prostřednictvím univerzitních knihoven – Univerzity Karlovy v Praze, Masarykovy univerzity (Brno), Yale University (New Haven, Spojené Státy), Harvard University (Boston, Spojené státy) a Columbia Univesity (New York, Spojené Státy); vysokoškolských knihoven – Vysoké školy ekonomické v Praze, městských knihoven – Městská knihovna v Praze a specializovaných knihoven (Ústřední statistická knihovna Českého statistického úřadu, Odborná knihovna cestovního ruchu CzechTourism). Dále bylo využito internetových stránek mezinárodních organizací např. UNWTO, UNESCO a jiných internetových zdrojů.

3.2 Terminologie

Cestovní ruch se jako jiné disciplíny vyznačuje specifickou terminologií. Mnohdy tato terminologie není sjednocená, a proto je nutné předem vymezit pojmy použité v této práci, kerými jsou pojmy spojené s typologií cestovního ruchu, pojmy spojené s účastníky cestovního ruchu (návštěvník, turista, jednodenní návštěvník apod.) a pojmy spojené se službami cestovního ruchu (ubytovací zařízení, jejich kategorizace a klasifikace).

3.2.1 Pojmy spojené s typologií cestovního ruchu

Cestovní ruch je obecně dělen na druhy a formy. Druhy a formy cestovního ruchu jsou různými autory vymezovány odlišně. Zatímco Hesková a kol. (2006) za druhy cestovního ruchu považuje rozdělení podle motivace účastníků (s. 21), Malá (1999) a podle ní i Zelenka a Pásková (2012) je

chápu jako rozdělení „cestovního ruchu, pro jehož určení je klíčovým kritériem jevový průběh a způsob jeho realizace v závislosti na geografických, ekonomických, společenských a jiných podmínkách, jakož i jeho účinky“ (Malá 1999, s. 5). Na druhou stranu formy cestovního ruchu charakterizuje Hesková a kol. (2006) v podstatě jako druhy cestovního ruchu tak, jak je chápe Malá (1999). Zelenka a Pásková (2012, s. 167) vymezují formy cestovního ruchu jako „typ cestovního ruchu, pro jehož určení je klíčovým kritériem motivace návštěvníka“. V tomto případě se tedy jedná pouze o obrácené použití pojmů. Vzhledem k tomu, že rozšířenějším pojetím je pojetí autorů Malá (1999), Zelenka a Pásková (2012) je v této práci použito jejich dělení.

Druhy cestovního ruchu je možné dále dělit podle sociálních, demografických, ekonomických, geografických, ekologických a jiných kritérií. Nejčastěji se druhy cestovního ruchu člení podle délky trvání, rozložení během roku, teritoriálního rozmístění, vlivu na životní prostředí, využívání zdrojů, organizovanosti návštěvníků a hromadnosti (podrobněji viz tab. č. 1).

Základní formy cestovního ruchu jsou podle Zelenky, Páskové (2012) rekreační, poznávací, socio-profesní a společenský cestovní ruch. Tento výčet však samozřejmě není a nemůže být dostačující. S vývojem nových technologií, inovacemi v dopravě a vývojem myšlení lidí se vyvíjejí i formy cestovního ruchu a jsou vytvářeny stále nové formy jako jsou např. různé formy sportovního cestovního ruchu, které nemusejí být nutně formami rekreačními nebo různé formy tzv. pseudo-cestovního ruchu jako je např. azylový, interrupční, nákupní cestovní ruch (podrobněji viz Zelenka a Pásková 2012).

Tabulka č. 1: Druhy a formy cestovního ruchu

Druhy cestovního ruchu		Formy cestovního ruchu	
délka trvání	krátkodobý	rekreační	pobytový
	dlouhodobý		lázeňský
rozložení během roku	sezónní	poznávací	sportovní apod.
	celoroční		kulturně
teritoriální rozmístění	domácí	socioprofesní	přírodně
	zahraniční		historicky apod.
	přeshraniční		služební
vliv na životní prostředí	měkký	společenský	kongresový
	tvrdý		incentivní apod.
využívání zdrojů	masově-konzumní	společenský	krajanský
	alternativní		etnický
organizovanost návštěvníků	neorganizovaný	společenský	návštěvy u přátel a příbuzných apod.
	organizovaný		
hromadnost	individuální	...	...
	hromadný		

Zdroj: Upraveno podle Zelenka, Pásková 2012

3.2.2 Pojmy spojené s účastníky cestovního ruchu

Účastníkem cestovního ruchu se rozumí „každá osoba, která pobývá přechodně mimo místo svého běžného pobytu, přičemž motivací pro cestu není výdělečná činnost v tomto místě.“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 301). Ve statistikách bývá účastník cestovního ruchu ztotožňován s návštěvníkem, Hesková a kol. (2006, s. 13) však upozorňují, že tyto pojmy nejsou ekvivalentní, jelikož „ve struktuře cestujících má své místo i stálý obyvatel jako potenciální účastník domácího nebo zahraničního cestovního ruchu“ (viz také kap. 1.2).

UNWTO používá pojmu návštěvník pro obecné vymezení účastníka cestovního ruchu. Zelenka, Pásková (2012, s. 372) charakterizují návštěvníka jako „jakoukoli osobu, která cestuje do jiného místa než je místo jejího běžného pobytu, na dobu nepřevyšující dvanáct po sobě jdoucích měsíců, přičemž účel návštěvy je jiný než výkon činnosti odměňované z navštíveného místa“. Tato definice je v zásadě totožná s definicí UNWTO (pro srovnání a diskuzi definice viz kap. 2.2).

Návštěvníci se dále dělí na jednodenní návštěvníky a turisty. Turista je návštěvník, který v dané destinaci stráví minimálně jednu noc (International Recommendations for Tourism Statistics 2008). Zelenka a Pásková (2012) k této definici přidávají podmínku zdržení se turisty v dané destinaci minimálně 24 hodin a jeho přespání v ubytovacím zařízení. Přidání podmínky 24 hodin je velmi přínosné, jelikož turista, který přijede do destinace pouze přespat, nemůže být nazýván turistou, ale spíše tranzitujícím. Bohužel však tato podmínka je ve statistických šetřeních těžko podchytitelná (podrobněji o sběru statistických dat viz ka. 3.3.2). Na druhou stranu podmínka o přespání v ubytovacím zařízení je zavádějící. Může se totiž jednat o přespání u přátel či příbuzných, které nelze považovat za ubytovací zařízení (definice ubytovacího zařízení viz kap. 3.2.3), přesto by měl tento návštěvník být charakterizován jako turista.

3.2.3 Pojmy spojené se službami cestovního ruchu

Jak již bylo řečeno v 2. kapitole můžeme služby cestovního ruchu rozdělit podle různých kritérií do několika skupin. Použijme např. Leiperovo (1979) rozdělení služeb na oblast marketingovou, dopravní, ubytovací, atrakce, smíšenou a regulační (viz kap. 2.3.2).

Marketingové služby podle Leipera (1979) obsahují (mimo jiné) služby cestovních kanceláří a agentur. Cestovní kanceláře a agentury a jejich činnost jsou v Česku vymezeny zákonem č. 159/1999 Sb. o některých podmínkách podnikání a o výkonu některých činností v oblasti cestovního ruchu, v pozdějších zněních. „Provozovatel cestovní kanceláře (dále jen cestovní kancelář) je podnikatel, který je na základě koncese⁵ oprávněn organizovat, nabízet

---

⁵ Koncese je „státní povolení k provozování živnosti“ (Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, §5).

a prodávat zájezdy. [...] Cestovní kancelář může rovněž (a) nabízet a prodávat jednotlivé služby cestovního ruchu, (b) zprostředkovávat prodej jednotlivých služeb cestovního ruchu pro jinou cestovní kancelář nebo cestovní agenturu, případně pro jiné osoby (dopravce, podnikatele kulturních, společenských, sportovních akcí apod), (c) zprostředkovávat prodej zájezdu pro jinou cestovní kancelář, cestovní smlouva v tomto případě musí být uzavřena jménem cestovní kanceláře, pro kterou je zájezd zprostředkováván, (d) prodávat věci související s cestovním ruchem, zejména vstupenky, mapy, plány, jízdní řády, tištěné průvodce a upomínkové předměty.“ (§ 2). Na druhou stranu „provozovatel cestovní agentury ...je podnikatel, který je oprávněn na základě volné živnosti provozovat činnosti v rozsahu [uvedeném výše].“ (§ 3, ods. 1). Zákon odlišuje cestovní kanceláře od cestovních agentur na základě oprávnění organizovat, nabízet a prodávat zájezdy. Zatímco cestovní kancelář je oprávněna ke všem těmto činnostem, cestovní agentura může prodávat zájezd pouze zprostředkovaně pro jinou cestovní kancelář.

Zájezdem se podle tohoto zákona rozumí: „předem sestavená kombinace alespoň dvou z následujících služeb, je-li prodávána nebo nabízena k prodeji za souhrnou cenu a je-li služba poskytována po dobu přesahující 24 hodin nebo když zahrnuje ubytování přes noc, (a) dopravu, (b) ubytování nebo (c) jiné služby cestovního ruchu, jež nejsou doplňkem dopravy nebo ubytování a tvoří významnou část zájezdu nebo jejichž cena tvoří alespoň 20 % souhrnné ceny zájezdu.“ (§1, ods. 1).

Se službami cestovních kanceláří, popřípadě cestovních agentur velmi často souvisí služby ubytovací. Statistické úřady pracují nejčastěji s pojmem ubytovací zařízení. Ubytovacími zařízeními jsou myšleny „objekty, prostory nebo plochy, kde je veřejnosti poskytováno ubytování.“ (Zelenka a Pásková 2012, s. 558). S ubytovacími zařízeními jsou často spojené i další služby jako je například stravování, podávání informací, prodej vybraných druhů zboží, úschova cenností a zavazadel apod. (Orieška 1999). Ve statistických šetřeních se nejčastěji setkáváme s dělením ubytovacích zařízení na hromadná a individuální. Hromadná ubytovací zařízení (dále jen HUZ) jsou „zařízení s minimálně pěti pokoji nebo deseti lůžky sloužící pro účely cestovního ruchu, tj. poskytující přechodné ubytování hostům (včetně dětí) za účelem dovolené, zájezdu, lázeňské péče, služební cesty, školení, kursu, kongresu, symposia, pobytu dětí ve škole v přírodě, v letních a zimních táborech apod.“ (Metodika: časové řady cestovních ruchů, 2012; kap. 2.1). Ubytovací zařízení s méně pokoji či lůžky jsou podle Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) řazena mezi individuální ubytovací zařízení. Dalším často používaným dělením jsou ubytovací zařízení placená a neplacená. V tomto případě se může jednat např. o tzv. CouchSurfing, kdy jsou nabízena místa k přespaní v soukromých bytech či domech za účelem seznámení se s novými lidmi (více o CouchSurfingu viz diplomová práce Hásová 2012) nebo přespaní v přírodě či neplacených kempech. Statistická šetření však většinou zohledňují pouze placená ubytovací zařízení. Jinou možností ubytování turistů je u přátel či příbuzných, jedná se většinou také o neplacenou službu,

ale mezi ubytovací zařízení nemůže být zařazeno, protože zde není poskytováno ubytování pro veřejnost (viz definice Zelenka a Pásková 2012).

Dalším členěním ubytovacích zařízení je kategorizace. Kategorizace „označuje proces, kdy dochází k dělení ubytovacích zařízení do jednotlivých kategorií (hotel, penzion apod.)“ (Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení České republiky 2010-2012, s. 2). Podle vyhlášky Ministerstva pro místní rozvoj České republiky (dále jen MMR ČR) č. 501/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů se ubytovací zařízení zařazují podle druhů do kategorií: hotel, motel, penzion, ostatní ubytovací zařízení (ubytovny, koleje, svobodárny, internáty, kempy, skupiny chat apod.) (§ 2, c). Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení České republiky 2010-2012, která byla sestavena Asociací hotelů a restaurací České republiky (dále jen AHR ČR), Sdružením podnikatelů v pohostinství, stravovacích a ubytovacích službách (dále jen UNIHOST), MMR ČR a CzechTourismem, rozděluje ubytovací zařízení do kategorií: hotel (jehož podkategorií je hotel garni), motel, penzion, hotel a specifická hotelová zařízení (lázeňsky/spa hotel, wellness hotel, resort/golf resort hotel), depandance a ostatní ubytovací zařízení (kemp, chatová osada, turistická ubytovna). Jednotlivé kategorie se liší především velikostí, počtem pokojů a umístěním (např. lázeňské hotely x hotel). Definice jednotlivých kategorií jsou zobrazeny v tabulce č. 2.

Ubytovací zařízení se dále rozděluje do tříd. Tento proces se nazývá klasifikace a jedná se o třídění „podle rozsahu a kvality zajišťovaných služeb, založené na stanovení standardů kvality a ověření shody daného ubytovacího zařízení s nimi“ (Zelenka a Pásková 2012, s. 262). Tyto třídy se obvykle označují hvězdičkou a podle jejich počtu (od jedné do pěti hvězdiček) rozlišujeme třídy Tourist, Economy, Standard, First Class a Luxury. V roce 2010 byla hotelovými asociacemi Rakouska, Česka, Německa, Maďarska, Nizozemí, Švédska a Švýcarska založena společná unie pro klasifikaci hotelových služeb s názvem Hotelstars Union. V roce 2011 se k této unii připojilo Estonsko, Litva, Lotyšsko a v roce 2012 Malta. Cílem této unie „je především sjednotit klasifikaci hotelových služeb pomocí jednotné metodiky a využití společného marketingu při propagaci certifikovaných zařízení“ (Co znamenají hotelové hvězdičky, 2012, ods. 2). Pro tyto účely byla v Česku vypracována již zmíněná Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení České republiky 2010-2012, kde jsou stanoveny minimální požadavky na zařazení hotelů, hotelů garni, penzionů, motelů a hotelů do příslušných tříd. Rozdělení těchto ubytovacích zařízení do tříd probíhá pomocí certifikace, která je dobrovolná a je podnikatelům udělována profesními svazy AHR ČR a UNIHOST na období 3 let (více k problematice certifikace, klasifikace a kategorizace ubytovacích zařízení viz např. Trnkovský 2010, Garstková 2008). V této práci bude využito rozdělení hromadných ubytovacích zařízení podle ČSÚ na hotely (jedno- až pětihvězdičkové), hotely garni, penziony, kempy, chatové osady, turistické ubytovny a na ostatní hromadná ubytovací zařízení jinde nespecifikovaná (Metodika: časové řady cestovní ruch, 2012, kap. 2.2).

Tabulka č. 2: Definice vybraných kategorií ubytovacích zařízení a jejich klasifikace v Česku

Kategorie ubytovacího zařízení	Počet pokojů	Poskytované služby	Umístění	Počet hvězdiček
Hotel	min. 10	přechodné ubytování a služby s tím spojené	není specifikováno	1 až 5
Hotel garni	min. 10	přechodné ubytování, omezený rozsah stravování, nejméně snídaně	není specifikováno	1 až 4
Motel	min. 10	přechodné ubytování a služby s tím spojené hlavně pro motoristy, možnost parkování, recepce může být mimo ubytovací část	v blízkosti pozemních komunikací	1 až 4
Penzion	5 až 20	přechodné ubytování, omezený rozsah společenských a doplňkových služeb, absence restaurace, musí mít místnost pro stravování a odpočinek hostů	není specifikováno	1 až 4
Botel	min. 10	přechodné ubytovací zařízení a služby s tím spojené	trvale zakotvená osobní loď	1 až 4

Zdroj: Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení České republiky 2010-2013

3.3 Statistická data a výzkumy

Městský cestovní ruch je specifickým typem cestovního ruchu a z toho důvodu je mnohdy obtížné získat srovnatelná data za jednotlivá města. Hlavní problém v tomto směru je, za jakou oblast jsou statistická data pořizována. V některých případech jsou data sbírána za tzv. širší oblast města (Large Urban Zone – LUZ), v jiných případech za jádrovou oblast města (Core City). Dalším problémem jsou nestejně statistické ukazatele a rozdílnosti ve sběru statistických dat a metodách výzkumu. Toto však v Evropě platí především v případě starších dat, jelikož novější data by měla respektovat stanovy Evropské unie a být tedy navzájem srovnatelná. Přesto však jednotlivé statistické úřady přistupují ke sběru dat odlišně, mají různé registry ubytovacích zařízení a data jsou sbírána v rozdílných časových obdobích a v různém rozsahu, jak bude ukázáno dále.

3.3.1 Zdroje statistických dat a výzkumů

Pro zkoumání a porovnávání měst bylo vytvořeno několik datasetů zaměřujících se přímo na statistická data za města. Na městskou statistiku je zaměřen např. Urban Audit, který je součástí statistické databáze Evropské unie – Eurostatu. „Soubor dat Urban Audit poskytuje informace a srovnatelný systém měření různých hledisek kvality života obyvatel evropských měst“ (Feldmann 2008, s. 1). Data jsou prezentována vždy jednou za tři roky a od roku 2009 by měl probíhat každoroční sběr dat (bohužel tato data nejsou zatím dostupná). Prvním referenčním obdobím je rok

1989-1991. „V současnosti Urban Audit zahrnuje 321 měst s populací mezi 50 tis. a 10 mil. obyvatel z 27 členských států Evropské unie (dále jen EU 27), 26 tureckých měst, 6 norských měst a 4 švýcarských měst“ (Feldmann 2008, s. 1). Data související s cestovním ruchem jsou v této databázi shromažďována pouze za počty přenocování turistů v registrovaných ubytovacích zařízeních.

Další databáze, která shromažďuje mimo jiné i městskou statistiku je Marketingový informační systém cestovního ruchu (Turism marketing information system, dále jen TourMIS). „Hlavním cílem TourMisu je optimální informační nabídka a rozhodovací podpora průmyslu cestovního ruchu“ (Wöber 2003, s. 7). Tento informační server je primárně zřízen jako informační podpora pro cestovní ruch Rakouska, avšak s růstem zdrojových trhů a s růstem významu ostatních destinací byla databáze postupně rozšiřována. TourMIS je spravován Rakouskou národní turistickou centrálou (Austrian National Tourist Office, dále jen ANTO) a spolupracuje s dalšími mezinárodními turistickými kanceláři jako je Cestovní ruch evropských měst (European Cities' Tourism, dále jen ECT) a Evropská komise pro cestovní ruch (European Travel Commission, dále jen ETC). Statistická databáze se skládá z dat cestovního ruchu Rakouska (oficiální statistiky, počet návštěvníků turistických atrakcí v Rakousku, průzkumu návštěvníků Rakouska a srovnání hotelů a restaurací) a z mezinárodních dat cestovního ruchu (za státy, regiony a města). Sám TourMIS však upozorňuje na složitost v porovnání dat z důvodů různých metod výzkumu a sběru dat jednotlivých států (Wöber 2003, s. 21).

Jiné databáze, kde je možné získat statistická data za cestovní ruch ve městech jsou národní statistické úřady jednotlivých států a statistické ročenky. V této práci jsou využita data ze statistických úřadů Česka, Německa, Rakouska, Polska a Maďarska. Detailněji se práce zabývá srovnáním Prahy s Vídní a Budapeští, jelikož tato města jsou nejpodobnější Praze z hlediska cestovního ruchu (podrobněji kap. 4 a 6). Z toho důvodu jsou dále podrobněji popsány pouze statistické úřady Česka, Rakouska a Maďarska. Statistické úřady Slovenska, Polska a Německa jsou využity pro doplnění dat k datům z databáze TourMIS (především pro rozlohu měst a počet obyvatel).

Český statistický úřad (dále jen ČSÚ) je národním statistickým úřadem Česka. ČSÚ byl zřízen v roce 1969 a jeho posláním je „shromažďovat, zpracovávat a šířit statistické informace“ (Statistika, 2006, s. 26). Metodika sběru a přípravy statistických dat probíhá v souladu se standardy Evropské Unie (Statistika, 2006). ČSÚ provozuje internetový portál, kde je možné získat data za cestovní ruch většinou od roku 2000 do roku 2011, v případě měsíčních dat do června 2012. Data týkající se cestovního ruchu Prahy je možné nalézt jak v celostátní databázi v oddíle cestovního ruchu (statistické informace dělené podle krajů) nebo v regionální databázi zaměřené přímo na Prahu. Data za předchozí období je možné nalézt v tištěných publikacích jako jsou

Statistické ročenky (ČSFR, ČR, Prahy), statistické bulletiny Prahy a dalších publikacích vydaných ČSÚ.

Rakouský statistický úřad (Statistic Austria, dále jen STAT) je nezávislou a neziskovou federální institucí, která slouží jako „informační systém vlády poskytující data o ekonomické, demografické, sociální, ekologické a kulturní situaci v Rakousku“ (Responsibilities and principles, 2010, ods. 2). STAT je součástí Evropského statistického systému (European Statistical System, dále jen ESS) a uznává Deklaraci kvality ESS (Quality Declaration of the ESS; Commitment to quality, 2010, ods. 1). Statistická data za cestovní ruch je možné nalézt na internetových stránkách STATu v záložce cestovní ruch (Tourism). Data za příjezdy, počtu strávených nocí a průměrné doby pobytu turistů je možné získat za jednotlivé roky od roku 1994 do roku 2011. Data za Vídeň se nacházejí v časových řadách dělených podle provincií.

Maďarský statistický úřad (Hungarian central statistical office, dále jen HCSO) „je profesionálně nezávislá agentura veřejné správy pod záštitou vlády“ (Quality policy of HCSO, 2009, s. 1). Posláním HCSO je „poskytovat spolehlivá a kvalitní statistická data [...] o státě a změnách ve společnosti, ekonomice a životním prostředí“ (Quality policy of HCSO, 2009, s. 2). HCSO ve sběru a zpracování dat postupuje podle stanov EU. Online statistická data za cestovní ruch podle regionů jsou dostupná od roku 2006 (některá data od roku 2000) do roku 2011 v případě dat za jednotlivé roky, do 1. čtvrtletí roku 2012 v případě čtvrtletních dat.

Dalším významným zdrojem dat, nebo spíše komentářů a analýz, je Česká centrála cestovního ruchu – CzechTourism (dále jen CzechTourism), která je státní příspěvkovou organizací Ministerstva pro místní rozvoj České republiky (dále jen MMR ČR). CzechTourism byl zřízen „v roce 1993 za účelem propagace České republiky jako atraktivní turistické destinace na zahraničním i domácím trhu“ (Informace o CzechTourismu, ods. 1.). Agentura se dlouhodobě také zabývá výzkumem cestovního ruchu a její výstupy jsou dostupné na příslušných internetových stránkách v oddělení výzkumů (více viz kap. 3.3.5).

3.3.2 Statistické ukazatele a sběr dat Českého statistického úřadu

Základní statistické ukazatele používané statistickými úřady jsou většinou spojeny s ubytovacími zařízeními. Jedná se totiž o poměrně přesnou a levnou metodu, jak je možné data za počty turistů a délku jejich pobytu získat. Tato data bývají založena na registru ubytovacích zařízení a dotazníku, který každé (nebo většina) ubytovacích zařízení vyplňuje jednou či dvakrát ročně, měsíčně či čtvrtletně. Tyto údaje však nejsou a nemohou být dostačující, jak bude ukázáno dále.

ČSÚ získává data, podobně jako ostatní statistické úřady, za dva základní ukazatele – za kapacity HUZ a za návštěvnost v HUZ (do roku 2000 používán termín „výkony ubytovacích zařízení“). U kapacit HUZ ČSÚ sleduje počty zařízení, počet pokojů, počet lůžek, počet míst

pro stany a karavany a průměrnou cenu. Tyto ukazatele se dále člení podle kategorie ubytovacích zařízení, podle krajů (NUTS 3) a podle turistických regionů. U návštěvnosti v HUZ ČSÚ sleduje celkový počet hostů, počet přenocování hostů, čisté využití lůžek a využití pokojů. Ukazatele o návštěvnosti v HUZ se dále člení podle kategorie HUZ, podle krajů, podle turistických regionů, podle rezidentů a nerezidentů (neboli podle domácích a zahraničních hostů) a podle trvalého pobytu hosta.

Metodika ČSÚ prošla od roku 1989 velkým množstvím změn. V letech 1989 až 1995 se česká statistika utvářela a byly hledány vhodné ukazatele a způsob sběru dat, aby bylo možné postihnout nově utvářené tržní prostředí. Vliv na změny mělo také rozdělení Československa na dvě samostatné republiky Česko a Slovensko v roce 1993, čímž došlo ke zrušení Federálního statistického úřadu a jeho pravomoce byly převedeny na jednotlivé národní statistické úřady - Český a Slovenský. Do roku 1993 byly do pravidelných šetření zahrnuty pouze podnikatelské subjekty zapsané do obchodního rejstříku, v roce 1994 byla do šetření zahrnuta i část nezapsaných podnikatelských subjektů, která se však svou ekonomickou činností významně podílela na poskytování ubytovacích služeb v regionu (Statistická ročenka 1995, s. 425) a v roce 1995 byly do šetření navíc zahrnuty plošně hotely provozované podnikateli nezapsanými do obchodního rejstříku (Statistická ročenka 1996, s. 487). Nasledující rok se povedlo zkvalitnit registr ubytovacích zařízení a do statistického šetření byla „plošně zahrnuta HUZ a zařízení individuálního ubytování sloužící cestovnímu ruchu, provozovaná na komerčním principu právnickými nebo fyzickými osobami“ (Statistická ročenka 1997, s. 491). K další změně došlo v roce 1997, kdy byly HUZ (jejich kapacity a výkony) šetřeny plošně, ale individuální ubytovací zařízení byla do šetření zařazena 10% výběrem. Změnou oproti předchozímu roku (1996) bylo také dopočítávání údajů za ta ubytovací zařízení, od kterých nebyl získán vyplněný dotazník⁶ (Statistická ročenka 1998, s. 517). V roce 1998 se opět změnil způsob sběru dat. Šetření kapacit HUZ zůstalo plošné, ovšem šetření výkonů HUZ se provádělo 30% výběrem, k šetření individuálních ubytovacích zařízení se i nadále používalo 10% výběru. Od roku 2000 se údaje o individuálních ubytovacích zařízeních přestaly zjišťovat. Tento způsob sběru dat zůstal stejný až do roku 2002, kdy došlo k zatím poslední změně ve sběru dat za kapacity HUZ. Od roku 2003 jsou opět do šetření „zahrnuta všechna HUZ plošně. Šetření je rozděleno na měsíční šetření, do kterého jsou zahrnuty vybrané jednotky, a čtvrtletní šetření obsahující zbylá hromadná ubytovací zařízení“ (Metodika: časové řady cestovní ruch, 2012, kap. 1.2). Kapacity HUZ byly zjišťovány do roku 2002 na základě dotazníkového šetření k 31. červenci daného roku. Od roku 2003 do roku 2007 byla data za kapacity zjišťována k 31. prosinci daného roku taktéž na základě ročního statistického šetření prostřednictvím dotazníků. Od roku 2008 jsou zdrojem tohoto šetření dotazníky o návštěvnosti v HUZ (Metodika: časové řady cestovní ruch, 2012, kap. 1.1).

---

⁶ Do roku 1996 byly předkládány jen údaje za předložené a zpracované dotazníky.

Z výčtu těchto změn je zřejmé, že je problematické vytvořit dlouhé časové řady od roku 1989. Data mezi sebou nejsou z důvodů množství změn plně srovnatelná a proto v této práci zkoumám jednotlivá časová období odděleně v případě, kdy používám data z ČSÚ. Dlouhé časové řady využiji pouze jako ilustrativní, aby bylo možné si představit míru rozvoje cestovního ruchu v Praze. Do roku 1995 (včetně) jsou data popsána především slovně, jelikož v tomto období nebyl ještě vytvořen spolehlivý systém sběru dat. Druhé období je vymezeno roky 1996 (kdy došlo k vytvoření registru ubytovacích zařízení) a rokem 2002. Od roku 2003 již nedošlo k žádným významnějším změnám ve sběru dat za výkony a kapacity ubytovacích zařízení, a proto je posledním obdobím, na které se zaměřím podrobněji, období 2003 až 2011 včetně.

3.3.3 Srovnatelnost dat ČSÚ se zahraničními statistickými úřady a databázemi

Jak již bylo řečeno výše, tato práce se zabývá srovnáním vývoje cestovního ruchu Prahy s městy ve Střední Evropě, s podrobnějším zaměřením na srovnání cestovního ruchu Prahy s Vídní a Budapeští. V této části se zaměřím na srovnatelnost dat ČSÚ, STAT a HCSO a na srovnatelnost dat speciální databáze TourMIS za oblast cestovního ruchu.

Podobně jako ČSÚ i STAT a HCSO využívají ke sběru dat za cestovní ruch ubytovací zařízení. Data jsou sbírána měsíčně a ročně na základě dotazníků, které jsou posílány jednotlivým ubytovacím zařízením k vyplnění. Tyto údaje jsou následně zpracovány příslušným statistickým úřadem a zveřejněny. Rozsah a členění dat jsou podobná jako u ČSÚ, získávají se údaje jak za kapacity ubytovacích zařízení, tak za jejich výkony (tzn. počet hostů a počet strávených nocí). Podobné je i členění ubytovacích zařízení na hromadná a individuální, kde rozlišujícím faktorem je počet pokojů či lůžek v ubytovacím zařízení⁷. HCSO provádí šetření HUZ plošně, STAT vynechává ze svého šetření ubytovací zařízení v obcích, ve kterých byl počet přenocování hostů za celý rok nižší než 1000. Tento rozdíl však v případě této práce nebude zřetelný, jelikož se práce zaměřuje na hlavní město Vídeň, kde je počet přenocování vyšší. Závažnějším problémem je však je referenční období ročního statistického šetření za kapacity ubytovacích zařízení. Zatímco ČSÚ⁸ a HCSO zjišťují kapacitu hromadných ubytovacích zařízení v měsíčním šetření společně s výkony ubytovacích zařízení (Metainformation/Statistical domains, 2009), STAT stále využívá ročního šetření výkonů ubytovacích zařízení, a to v polovině roku (přesně k datu 31. května) rozdělené na zimní a letní sezónu. Přesněji dne 31. května jsou v Rakousku zjišťovány kapacity ubytovacích zařízení za předchozí období tzn. za zimní sezónu (1. listopadu – 30. dubna) a letní sezóny (1. května – 31. října) předešlého roku (Bundesrecht konsolidiert, 2012). Z tohoto výčtu vyplývá nesrovnatelnost s daty ČSÚ a HCSO, protože se jedná o rozdílná referenční období. Tento problém lze částečně odstranit doplněním o data z Magistrátu města Vídně (zde se nacházejí data

⁷ Hromadná ubytovací zařízení jsou definována minimálním počtem 5 pokojů či 10 lůžek, v případě nižšího počtu jsou tyto ubytovací zařízení uváděna jako individuální.

⁸ ČSÚ začal zjišťovat údaje v měsíčním šetření v roce 2008, předchozí období viz výše

za kapacity hotelů a penzionů od roku 2000 do roku 2011). Dalším problémem je rozdělení ubytovacích zařízení podle kategorií a tříd. Zatímco Budapešť a Praha respektují rozdělení hotelů a penzionů, Vídeň tyto dvě kategorie spojuje a uvádí jednotlivé třídy za obě kategorie zároveň. Z toho důvodu není možné charakterizovat rozložení jednotlivých tříd hotelů v daných městech, protože Praha a Budapešť uvádí třídy pouze u hotelů. Přes tyto metodické problémy lze považovat data v rámci těchto tří statistických úřadů za srovnatelná a je možné s nimi dále pracovat. Musíme si však uvědomit, že tato města nejsou stejně velká a mají různý počet obyvatel, a proto musí být data pro srovnání relativizována (viz kap. 3.4)

TourMIS, jak již bylo řečeno výše, je speciální databázi shromažďující data za cestovní ruch. Významná pro tuto práci je především databáze shromažďující data za jednotlivá evropská města. V ní je možné nalézt dlouhé časové řady za kapacity a výkony ubytovacích zařízení ve městech. TourMIS však používá jiných statistických ukazatelů než národní statistické úřady. Především nepoužívá pojmu „hromadná ubytovací zařízení“ (public accommodation), ale rozděluje ubytovací zařízení na placená ubytovací zařízení a na hotely a podobná zařízení.⁹ V tomto ohledu jsou data těžko srovnatelná s daty národních statistických úřadů, protože např. ČSÚ od roku 2000 neprovádí šetření u individuálních ubytovacích zařízení (viz kap. 3.3.2). Je však stále možné využít dat za hotely a podobná zařízení. Dalším problémem je prostorové ohraničení města, některé statistické údaje jsou uváděny pouze za tzv. širší oblast města (greater city area), jiné za oblast vlastního města (core city). Údaje za Prahu, Budapešť, Berlín, Varšavu a Bratislavu jsou shromažďovány za oblast vlastního města, ovšem v případě Vídně jsou data za oblast vlastního města dostupná pouze do roku 2000¹⁰ nebo 2003¹¹, pozdější data se již týkají oblasti širšího města (City tourism: Nights & arrivals, 2010). Údaje za Vídeň v období od roku 2000, respektive 2003 je možné částečně nahradit daty za provincii Vídeň, jejíž hranice se shodují s hranicemi města a které je také možné nalézt v této databázi. Ovšem ne vždy je takováto záměna možná, a proto v některých případech bude počítáno se širší oblastí města Vídně. Vzhledem k přednostní koncentraci cestovního ruchu do centra měst, by neměl být rozdíl příliš zřetelný (viz kap. 6.1, 6.2). Srovnatelnost dat mezi databází TourMIS a jednotlivými statistickými úřady je tedy částečně problematická, ale vzhledem ke skutečnosti, že jsou data zadávána z velké části národními centrály cestovního ruchu jednotlivých států, pocházejí z pravidla právě z jejich statistických úřadů, a je proto možné v určitých případech s nimi pracovat současně (pro podrobnější analýzu informačního systému TourMIS viz Toporská 2012). Dalším nedostatkem této databáze je, že neposkytuje data za celé období, které zde bude zkoumáno, především v případě Bratislavy a Varšavy. Údaje za Varšavu zde jsou uváděna pouze do roku 1997, údaje za výkony ubytovacích zařízení Bratislavy naopak od roku 2000. V případě dat za zahraniční turisty jsou v časových

---

⁹ Hotely a podobná zařízení zahrnují – hotely, penziony, botely, motely, pro definici viz tab. č. 2

¹⁰ Za kapacity ubytovacích zařízení

¹¹ Za výkony ubytovacích zařízení

řadách značné mezery, především v případě Prahy. Z tohoto důvodu budou pro některá časové řady využita data z Eurostatu.

3.3.4 Nedostatky statistických databází

Cestovní ruch není realizován pouze v ubytovacích zařízeních, které jsou zkoumány statistickými úřady a podobnými databázemi. Jedná se však o oblast přinášející nejvíce příjmů do cestovního ruchu destinace a jejich výkony a kapacity lze sledovat pravidelně, čímž je možné sledovat vývoj cestovního ruchu v destinaci, vývoj počtu turistů a délku jejich pobytu a srovnávat je s jinými destinacemi. Bohužel statistické databáze sledují pouze placená ubytovací zařízení a ČSÚ dokonce pouze HUZ (jak bylo uvedeno v kap. 3.3.2 a 3.3.3). To způsobuje značné podhodnocení počtu turistů, jelikož podstatné množství turistů (především domácích) bývá ubytováno u svých známých a příbuzných. Tato skutečnost je ještě výraznější ve velkých městech, kde je vyšší počet rezidentů, kteří mohou u sebe ubytovat své známé či příbuzné. Jiná nepodchycená oblast neplacených ubytování je tzv. CouchSurfing, který byl zmíněn již výše (viz kap 2.1.3).

Turisté však nejsou celou skupinou návštěvníků, podstatnou část tvoří jednodenní návštěvníci, kteří v dané destinaci nepřespí a tudíž nejsou statistikami podchyceni. Přesto však destinaci navštíví, utratí zde určitou část svých příjmů a navštíví určité atrakce. Jednodenní návštěvníci se na cestovním ruchu podílejí a v některých destinacích tvoří dokonce převažující část návštěvníků (např. Kutná Hora, Karlštejn).

Dalšími oblastmi, které statistickými úřady a databázemi nebývají podchyceny, jsou demografické a sociologické ukazatele návštěvníků (věk, rodinný stav, výše příjmů, nejvyšší dosažené vzdělání apod.) a jejich psychologické pohnutky (např. motivace k cestování do destinace, spokojenost/nespokojenost s danými službami apod.). Tato oblast je důležitá především z hlediska zlepšení kvality cestovního ruchu a může tedy být využita jak v oblasti politiky cestovního ruchu, tak v oblasti marketingové. Pochopit příčiny návštěvy a porozumět turistům je základem pro efektivní řízení cestovního ruchu v dané destinaci a jeho účinnou propagaci. Bohužel jsou tyto oblasti těžko podchytitelné, lze je zkoumat pouze na základě výběrových dotazníkových šetření, které jsou velmi nákladné (finačně i časově). Z tohoto důvodu klasické statistické databáze neshromažďují tyto informace. Ke sběru těchto dat dochází nepravidelně a jsou prováděny speciálními agenturami, většinou na zakázku státních nebo soukromých firem, které se zabývají cestovním ruchem. V případě, že je tento průzkum prováděn soukromou firmou, jsou většinou jeho výsledky neveřejné. Ovšem v případě státních agentur, jsou tyto průzkumy zveřejňovány a mohou sloužit v případě analýz cestovního ruchu jako doplňující informace. Tyto výzkumy je možné nalézt například na stránkách agentury CzechTourism.

3.3.5 Výzkumy agentury CzechTourism

Agentura CzechTourism tradičně sleduje vývoj cestovního ruchu, především jako podklad pro své marketingové aktivity. Jedná se jak o kvantitativní tak kvalitativní výzkumy, které jsou často zadávány externím řešitelům – např. STEM/MARK, Ipsos, GfK Group. Tyto výzkumy mohou v této práci posloužit jako doplnění k datům získaných ze statistických databází. Výzkumy však na sebe většinou nenavazují, jsou zpracovávány různými agenturami, v odlišných časových rozmezích a jinými metodami. Výzkumy jsou mezi sebou tedy většinou nesrovnatelné, přesto mohou poskytnout významné informace pro doplnění obrazu vývoje cestovního ruchu v Praze.

První z použitých výzkumů s názvem „*Turisté a návštěvníci Prahy*“, který probíhal v letech 1998, 1999, 2001 a 2004 byl zaměřen na motivaci turistů k návštěvě Prahy a jejich spokojenost se službami v Praze. Výzkum byl realizován agenturou STEM/MARK a Millward Brown. Šetření probíhalo ve dvou vlnách - v měsících červenec a září (v roce 2004 v dubnu a červenci) prostřednictvím dotazníkového šetření školenými tazateli formou „face to face“ (tváří v tvář). Cílem dotazování byli především zahraniční návštěvníci, v každé vlně dotazování bylo sesbíráno minimálně 600 dotazníků (1 200 za každý rok). Dotazování probíhalo v každé vlně na stejných sběrných místech, které byly předem vytypovány. Výběr respondentů probíhal metodou „náhodného kroku“. Pro získání informací byl použit standardní dotazník, s pevně danou formulací otázek i nabízených škál odpovědí (Turisté a návštěvníci Prahy, 2004, s. 4). Získané údaje byly zpracovány a vyhodnoceny.

Další výzkum zpracovaný GfK Group s názvem „*Monitoring návštěvníků v turistickém regionu Praha*“ byl zaměřen na zmapování návštěvnosti Prahy a profil jejích návštěvníků. Výzkum probíhal v několika etapách: I. červenec až září 2005, II. prosinec 2005 až březen 2006, III. prosinec 2006 až březen 2007. Návštěvníci Prahy byli dotazováni v předem vybraných lokalitách na základě „nahodilého výběru“ (Monitoring návštěvníků v turistickém regionu Praha, 2006, s. 5). V každé etapě bylo sesbíráno 500 dotazníků, z toho více jak polovina od zahraničních návštěvníků.

Tyto výzkumy, které jsou prováděny několik let po sobě, jsou velmi významné, a to nejen pro tuto práci, ale i pro celkový přehled o cestovním ruchu v Praze. Představují údaje, které nejsou z běžných statistických dat dostupné jako je motivace návštěvníků, jejich věkové složení, spokojenost návštěvníků se službami v Praze či jejich cestovatelské zvyklosti. Tyto kvalitativní výzkumy tedy doplňují výzkumy kvantitativní dostupné v datebázích ČSÚ. Navíc postihují i jednodenní návštěvníky a turisty, kteří navštěvují přátele a příbuzné (viz kap. 3.3.4). Pravidelné opakování výzkumů umožňuje vidět vývoj těchto ukazatelů v čase. Problémem je změna období dotazování, která nepříznivě působí na jejich srovnatelnost. „*Monitoringu návštěvníků*“ (2006, 2007) byl prováděn poprvé v letním období, podruhé v zimním, kdy je skladba návštěvníků rozdílná a působí na ně rozdílné vlivy. Srovnávat je tedy možné buď rozdíl mezi létem a zimou

2005 a 2005/2006 nebo mezi zimou 2005/2006 a zimou 2006/2007, výzkum léta 2006 bohužel není na stránkách CzechTourim dostupný (Výzkumy a analýzy, 2013).

Poslední výzkum, který je v práci využit je „*Vnímání České republiky z pohledu evropských návštěvníků a jejich cestovatelské zvyklosti*“, který byl realizován od května do listopadu roku 2010. Výzkum byl zaměřen „na motivaci potenciálních turistů [a turistů, kteří navštívili Česko] z vybraných evropských zemí pro cestování a jejich vztah k České republice“ (Vnímání České republiky, 2010, odst. 1). Výzkum probíhal ve dvou etapách: formou dotazníkového šetření a formou skupinových diskuzí. Výzkum by realizován z Fondů EU a realizátorem byla firma Ispos (Vnímání České republiky, 2010). Skupinové diskuze probíhaly v každé zemi v 6 skupinách po 8 lidech, každá diskuze trvala 120 minut. Diskuze byly realizovány ve městech v Česku, na Slovensku, v Polsku, Maďarsku, Německu, Rakousku, Itálii, Španělsku, Francii, Nizozemsku a ve Spojeném království. Dotazováni byli návštěvníci Prahy (ti kteří již Prahu navštívili) a potenciální návštěvníci ve věku od 26 do 60 let. (více viz Kvalitativní výzkum s návštěvníky ČR, 2010). Tento výzkum je přínosný především z hlediska potenciálních návštěvníků, kteří mají často o Praze mylné informace ve spojení se zažitými stereotypy. Zároveň výzkum také monitoruje jaké povědomí o Česku mají obyvatelé jiných evropských států, kteří Prahu/Česko nenavštívili (více viz. kap. 6).

3.4 Metody zpracování dat

Představovaná práce se zaměřuje na analýzu vývoje cestovního ruchu Prahy v porovnání s dalšími městy ve Střední Evropě, proto zde jsou analyzována sekundární data ze statistických úřadů a statistické databáze TourMIS a Eurostat. Tato data jsou analyzována pomocí grafů, tabulek a slovního hodnocení. První kapitola praktické části se zaměřuje na postavení Prahy ve Střední Evropě, využity jsou především data z databáze TourMIS a Urban Audit Eurostatu a představeny dlouhé časové řady (viz kap. 4). Následující kapitola 5 zabývající se postavením Prahy v Česku využívá data z ČSÚ a časové řady jsou rozděleny do třech časových období, od roku 1989 do roku 1995, od roku 1996 do roku 2002 a od roku 2003 do roku 2011, důvodem jsou změny ve sběru dat a metodice ČSÚ (viz kap. 3.2.2). Dále je podrobněji analyzován vývoj cestovního ruchu Prahy ve srovnání s Vídní a Budapeští (kap. 6), přičemž hlavní důraz je kladen na změnu v období od roku 2003 do roku 2011, v případě dostupnosti dat do roku 2012. Tato data jsou dále doplněna o vybrané studie cestovního ruchu především z agentury CzechTourism (viz kap. 3.3.5).

Jelikož se jedná o města s různou rolí a rozdílným počtem obyvatel, jsou data pro srovnání relativizována. Využijí zejména ukazatele představující intenzitu cestovního ruchu v destinaci: míru turistické penetrace, hustotu výskytu turistů, míru turistické intenzity, Defertovu funkci a index turistického zatížení území (viz kap. 4.3.3 a 6.1, 6.2). V případě dlouhých časových

řad jsou použity liniové grafy (viz graf č. 2, 3, 4), v případě nedostupnosti dat v určitém roce jsou data spojena trendem s nejbližšími body (dostupnými daty, viz kap. 4.3, graf. č. 1, 11, 12). Sloupcové grafy, které zobrazují vývoj cestovního ruchu v případě, že jsou data dostupná pouze pro určitá období (v případě dat z databáze Eurostat, viz kap. 3.3.1), jsou pro představu vývoje doplněny lineárním trendem (viz kap. 4.3). Dále jsou využity grafy vyjadřující poměrnou část k celku – koláčový (viz graf č. 22), plošný (viz graf č. 16, 19, 21) a sloupcový (viz graf č. 23). Pro představu míry rozvoje cestovního ruchu využiji index změny, který vyjadřuje procentuální změnu od základního roku, jenž představuje 100 % (viz graf č. 18). Tento údaj také přispěje k vytvoření bodového grafu, který vyjádří vzájemný vztah mezi dvěma ukazateli cestovního ruchu (např. vztah mezi nárůstem počtu přenocevních a počtem příjezdů, viz graf č. 3).

Rozložení cestovního ruchu ve městech bude znázorněno pomocí kartogramů (viz příloha č. 3-7). Ke znázornění je využito relativizovaných údajů na počet obyvatel a na rozlohu městských obvodů – ukazatele intenzity cestovního ruchu (viz kap. 3.4.1). Data jsou rozdělena do stejných intervalů pomocí funkce „natural breaks“, které jsou následně upraveny, aby bylo možné srovnávat jednotlivá města. Všechny přílohy obsahují úplný zdroj citací.

3.4.1 Ukazatele intenzity cestovního ruchu v destinaci

Míra turistické penetrace, též míra turistického pronikání (ang. tourist penetration rate – TPR), „poměřuje počet dní strávených za rok v destinaci turisty s počtem dní strávených v destinaci místními obyvateli“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 180). Tato funkce tedy představuje kolik turistů se v průměru denně nachází v destinaci na 100 obyvatel dané destinace. Tento ukazatel se vypočítá:

$$TPR = \frac{\text{průměrná délka pobytu turistů} \cdot \text{počet turistů}}{\text{počet rezidentů} \cdot \text{počet dní v roce}} \cdot 100$$

Hustota výskytu turistů (ang. tourist density ratio – TDR) „poměřuje celkový počet dní strávených za rok v destinaci turisty s plochou dané destinace a výsledná hodnota se přepočítává na jeden den“ (Pásková a Zelenka 2002, s. 111). Tento ukazatel vyjadřuje kolik turistů se v průměru denně nachází v destinaci na 1 km². Vypočítá se jako:

$$TDR = \frac{\text{průměrná délka pobytu turistů} \cdot \text{počet turistů}}{\text{celková plocha destinace [km}^2\text{]} \cdot \text{počet dní v roce}}$$

Míra turistické intenzity (ang. tourist intensity rate – TIR) vyjadřuje podíl turistů a rezidentů v destinaci (Pásková a Zelenka 2002). Představuje kolik turistů se v destinaci ročně nachází na 100 obyvatel a vypočítá se jako:

$$TIR = \frac{\text{počet turistů}}{\text{počet rezidentů}} \cdot 100$$

Defertova funkce neboli turistická funkce (ang. Defert tourist function rate – TF) „vyjadřuje intenzitu turistické aktivity v dané destinaci poměrem dvou populací navštěvující a navštěvované“ (Pásková a Zelenka 2002, s. 296). Tato funkce představuje kolik lůžek v dané destinaci připadá na 100 obyvatel destinace. Vypočítá se jako :

$$TF = \frac{\text{počet stálých lůžek v ubytovacích zařízeních}}{\text{počet rezidentů}} \cdot 100$$

Index turistického zatížení území (ang. impact of tourism activities on the locality, TL) představuje hustotu ubytovacích zařízení (lůžek) v destinaci. Vyjadřuje tedy kolik stálých lůžek se nachází v destinaci na 1 km² a vypočítá se jako:

$$TL = \frac{\text{počet stálých lůžek v ubytovacích zařízeních}}{\text{celková rozloha destinace [km²]}}$$

Tyto ukazatele intenzity cestovního ruchu se snaží zachytit vztah mezi cestovním ruchem a turistickou destinací. V ideálním případě by měla data za příjezdy a přenocování turistů obsahovat data za všechny turisty v destinaci, bohužel statistické databáze shromažďují jen data za turisty v placených ubytovacích zařízeních, popřípadě pouze za hromadná ubytovací zařízení, nepostihují tedy celkový objem cestovního ruchu a jejich výsledky jsou podhodnoceny. Vzhledem k tomu, že podhodnocení lze očekávat u všech měst, je možné výše uvedené ukazatele použít pro srovnání vybraných měst. Podobně je tomu i u počtu lůžek, kde nebudou započítána lůžka v individuálních a neplacených ubytovacích zařízeních.

4. CESTOVNÍ RUCH V HLAVNÍCH MĚSTECH STŘEDNÍ EVROPY

Tato kapitola se zabývá vývojem a postavením cestovního ruchu Prahy v porovnání s ostatními středoevropskými metropolemi. Kapitola slouží jako úvod k celkové problematice, jsou zde stručně představena jednotlivá města a srovnány jejich výkony a kapacity ubytovacích zařízení s Prahou. Pro toto srovnání jsou využita data ze statistických databází TourMIS a Eurostat.

4.1 Cestovní ruch ve Střední Evropě

Střední Evropa je oblíbeným cílem turistů. V roce 2011 se zde ubytovalo v hotelech a podobných zařízeních více jak 120 mil. turistů a strávilo v nich přes 254 mil. nocí (viz tab. č. 3). Nachází se zde přibližně 59 tis. hotelů a podobných zařízení a více než 3 mil. lůžek, což ukazuje na poměrně dobrou infrastrukturní vybavenost. Největší množství turistů směřuje v této oblasti do Německa, následováno Rakouskem a Českem, naopak nejméně turistů navštěvuje Slovensko (viz tab. č. 3). V případě relativizovaných dat se situace mění, míra turistické intenzity (TIR) dosahuje nejvyšších hodnot v Rakousku, nejnižších naopak Polsku, podobně je tomu i v případě indexu turistického zatížení (TL). Slovensko v absolutních číslech navštěvuje nejméně turistů, v relativním srovnání je však na pozici před Polskem. Podobně můžeme přistupovat i k cestovnímu ruchu v Německu, který je a absolutních číslech nejsilnější ze zemí Střední Evropy, ovšem v poměru k počtu obyvatel a rozloze, se umístí až za Rakouskem. Česko má průměrnou TIR i TL vzhledem k ostatním zemím Střední Evropy.

Tabulka č. 3: Základní ukazatele za hotely a podobná zařízení ve Střední Evropě za rok 2011

	2011	2011	2011	2011
Česko	8966	9853	4612	262
Maďarsko	4102	7415	1927	159
Německo	90794	189392	35579	1749
Polsko	3144	20785	3285	253
Rakousko	11578	23180	13134	594
Slovensko	1479	3744	1297	75
Celkem	120063	254369	59834	3092

Poznámka: pro výpočet TIR použit střední stav populace

Zdroj: Eurostat 2013, U.S.

Departement of Commerce

Ve Střední Evropě se nachází množství významných turistických atraktivit, jak přírodních, tak kulturních. 137 oblastí a památek v tomto regionu nese označení UNESCO, seznam obsahuje

44 biosferických rezervací, 8 geoparků, 79 kulturních a 7 přírodních památek zapsaných mezi světové dědictví UNESCO (viz tabulka č. 4). Z přírodních atraktivit (nejen zapsaných na Seznam UNESCO) je třeba zmínit množství národních parků (např. Jasmund, Vorpommersche Boddenlandschaft, Müritz, Saské Švýcarsko, Údolí dolní Odry, Vysoké Taury, Neziderské jezero, Bělověžský národní park, Tucholské hory, Hortobágyi, Balatonská vrchovina, Slovenský ráj, Slovenský kras, Malá fatra atd.), vodní plochy (Balaton, Neziderské jezero, Liptovská Mara, Meklenburská jezerní plošina, Mazurská a Pomořanská jezerní plošina), údolí vodních toků (Rýna, Labe, Dunaje) a horské oblasti lákající turisty především k aktivnímu cestovnímu ruchu – lyžování, snowboardování, horské turistice, cyklistice apod. (Alpy, Krkonoše, Beskydy, Tatry). Kulturní nebo spíše kulturně-historické atraktivity jsou stejně významné a z hlediska světového cestovního ruchu je možné je považovat i za významnější než přírodní atraktivity. Kulturně-historické atraktivity zahrnují ve Střední Evropě hrady a zámky (Neuschwanstein, Wartburg, Spišský hrad, Karlštejn, Riegensburg), kláštery, kostely a poutní místa (Świąta Lipka, kostel ve Wies, Opatství Kremsmünster, Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, Kostel sv. Jakuba v Levoči), oblasti spojené s významnými historickými událostmi (Osvětim, Orlí hnízdo, Terezín, Vlčí doupe) a historická města, která můžeme rozdělit na malá (Frombork, Levoča, Judenburg, Ostřihom, Wismar, Český Krumlov), velká (Mnichov, Štýrský Hradec, Krakov, Debrecín, Brno, Košice) a hlavní města (Berlín, Vídeň, Bratislava, Varšava, Praha a Budapešť, viz kap. 2.4.2), která budou diskutována dále (viz příloha 1).

Tabulka č. 4: Oblasti a památky Střední Evropy zapsané na seznam UNESCO k roku 2012

	Počet hostů [v tis.]	Počet nocí [v tis.]	Počet zařízení	Počet lůžek [v tis.]	TIR	TL
Česko	8 966	9 853	4 612	262	88	3
Maďarsko	4 102	7 415	1 927	159	41	2
Německo	90 794	189 392	35 579	1 749	111	5
Polsko	3 144	20 785	3 285	253	8	1
Rakousko	11 578	23 180	13 134	594	141	7
Slovensko	1 479	3 744	1 297	75	27	2
Celkem	120 063	254 369	59 834	3 092	78	3

Pozn.: Údaje celkem neodpovídají prostému součtu, protože některé oblasti se nacházejí na území více států nebo jsou zahrnuty do dvou kategorií.

Zdroj: UNESCO 2013

4.2 Hlavní města Střední Evropy

Region Střední Evropa se skládá ze šesti států a nachází se zde tedy šest hlavních měst – Berlín, Bratislava, Budapešť, Praha, Varšava a Vídeň (viz příloha 1). Každé z těchto měst je významným střediskem daného státu – administrativním, politickým, dopravním, obchodním a kulturním. Jsou

to města s dlouhou historií, která na území svých dnešních států zaujímaly vždy důležité postavení. Z toho důvodu města oplývají množstvím nejrozličnějších atraktivit – historickými, kulturními, zábavními, odpočinkovými, obchodními aj.

Největším a nejlidnatějším městem tohoto regionu je Berlín (viz tab. č. 5). Berlín je znovuoobnoveným hlavním městem sjednoceného Německa a zároveň jednou ze spolkových zemí Německa. Rozloha města činí 892 km² (téměř dvakrát větší než Praha, viz tab. č. 5), jeho počet jeho obyvatel je přibližně trojnásobkem počtu obyvatel Prahy (3 502 tis. k roku 2011) a na jednom km² zde žije průměrně 3 927 lidí (viz tab. č. 5). Město se nachází na severovýchodě Německa na řece Sprévě a je obklopeno spolkovou zemí Braniborsko. Stáří města se datuje do konce 12. století, v roce 1701 se Berlín stal hlavním městem Pruského království, roku 1871 se stal hlavním městem nové Německé říše a jeho politickým, ekonomickým a vědeckým centrem (Berlin in Brief: History, 2013). I dnes je Berlín významným politickým, obchodním, historickým a kulturním centrem země. Nachází se zde množství historických památek, které odkazují na jeho dlouhou historii (např. Nikolaikirche ze 13. století, Palác Charlottenburg ze 17. století, Deutscher Dom a Francösischer Dom z počátku 18. století, Braniborská brána z 18. století apod.) i památek odkazujících na historii poměrně nedávnou (Berlínská zeď, Holocaust Mahnmal nebo Pamětní kostel Viléma I.). Mimo historické památky je však Berlín významný i množstvím muzeí (komplex muzeí na Muzejním ostrově zapsaný na seznam UNESCO), pravidelnými kulturními akcemi (Christofer street day, Karneval kultur), divadly, nákupními centry (Alexanderplatz) a nočním životem. Berlín zahrnuje tři oblasti zapsané na seznam světového dědictví UNESCO – Muzejní ostrov s pěti muzei postavenými v letech 1824 až 1930, Berlínský komplex moderních domů postavených na počátku 20. století a část oblasti Paláců a parků Postupimi a Berlína, které do Berlína částečně zasahují z Postupimi (Germany: Properties inscribed on the World Heritage List, 2013). Z tohoto výčtu je zřejmé, že Berlín je i významnou destinací cestovní ruchu ve Střední Evropě, v roce 2011 se v Berlíně ubytovalo téměř 10 milionů turistů a strávilo zde přes 22 milionů nocí (téměř dvojnásobný počet přenocování než v Praze).

Druhým městem s nejvyšším počtem obyvatel ze sledovaných měst je Budapešť, město významné především pro své lázeňství, ale i skvostnou architekturu a jiné kulturní zajímavosti. Budapešť je hlavním městem Maďarska a jeho hospodářským, politickým, kulturním a dopravním centrem. Město se rozkládá na obou březích řeky Dunaj v centru Maďarska a je obklopeno Pešťskou župou. Jeho rozloha činí 525 km² a žije zde 1 734 tis. obyvatel, podobné množství obyvatel jako ve Vídni či Varšavě a jen o 200 tis. více než v Praze (viz tab. č. 5). Budapešť vznikla v roce 1872 sjednocením tří historických měst na březích Dunaje - Starého Budína, Budína a Pešti. V 1. stol. př. n. l. se na dnešním území Budapešti v okolí termálních pramenů usadili Římané, kteří zde založili město Aquincum jako hlavní město Panonie. Nejstarší z měst, Starý Budín, se v historických záznamech objevuje od 9. stol., kdy se na území dnešního Maďarska usadili Maďaři.

Zmínky o Pešti pochází z počátku 13. stol. a v polovině 13. století se začal kolem nově vystavěného Budínského hradu vytvářet nový Budín. Na začátku 16. století došlo k velkému rozkvětu těchto tří měst. Následoval útlum rozvoje po ovládnutí území dnešního Maďarska Osmanskou říší. Od konce 17. stol. bylo Maďarsko součástí Habsburské monarchie. Po rakousko-uherském vyrovnání a sjednocení Budapešti se město začalo rychle rozvíjet. 2. světová válka znamenala pro Budapešť značné ztráty, především v podobě zničení Budínského hradu a několika mostů přes Dunaj. Během období socialismu byla Budapešť řazena k městům více „otevřeným a liberálním“ (Tasan-Kok 2004, s. 40-41; viz také kap. 2.4.5). V roce 2004 vstoupilo Maďarsko do EU. Dlouhý vývoj a střídání kultur v Budapešti přispělo k její výrazné historické a kulturní rozmanitosti a tím i k její atraktivnosti z hlediska cestovního ruchu. Centrum města Budapešť je již od roku 1987 zapsáno na seznam světového dědictví UNESCO, zahrnuje oba břehy řeky Dunaje, historickou čtvrť Budínského hradu a Andrásyho třídu (Hungary: Properties inscribed on the World Heritage List, 2013). Mimo kulturně-historické památky, ze kterých můžeme ještě jmenovat např. Parlament, Řetězový most nebo Baziliku sv. Štěpána, je Budapešť významná i svými lázněmi, které jsou její nedílnou součástí a také důvodem její dlouhodobé turistické oblíbenosti. V Budapešti se nachází 123 přírodních termálních pramenů s teplotou od 21° do 78°C, nejstarší dochované lázně pochází z období turecké nadvlády (Rudas, Király). Nachází se zde, jak léčebné lázně, tak lázně pro širokou veřejnost. Největším lázeňským komplexem v Budapešti i v celé Evropě jsou Széchenyiho termální lázně, které byly založeny na počátku 20. stol. a jsou prvními léčebnými lázněmi v Pešti (Budapest City Spas, 2012). Město je také kulturním centrem, nachází se zde množství muzeí (Budapešťské muzeum historie – Hradní muzeum, Maďarské národní muzeum), galerií (Galerie současného umění ACB, Galerie Bumbum), divadel (Operetní divadlo, Dunajský palác), pořádají se zde pravidelné hudební akce jako Wagnerův den v Budapešti nebo Budapešťský Mahlerův festival (Music 2012). V roce 2011 se v Budapešti ubytovaly téměř 3 miliony turistů a strávily v tomto městě přes 6,5 milionů nocí (přibližně polovina výkonu ubytovacích zařízení v Praze, viz tab. č. 5).

Třetím v pořadí největším městem je Varšava s rozlohou 517 km² a počtem obyvatel 1,7 mil. (podobně jako Vídeň a Budapešť, viz tab. č. 5). Varšava leží na řece Visle, a tudíž stejně jako ostatní města je důležitým dopravním uzlem. Varšava je v porovnání s ostatními městy městem s kratší historií. Její kořeny sahají do 14. stol., kdy byla významným obchodním centrem. Do konce 16. stol. mělo město v zemi druhotné postavení (po Krakově). Teprve na konci 19. století se Varšava stala stálou královskou rezidencí, s čímž souvisel i přesun parlamentu z Krakova do Varšavy. Od této doby začal růst kulturní a ekonomický význam Varšavy, který byl úzce spojen s průmyslovou revolucí a stavbou železničního spojení s Vídní, Petrohradem, Terespolem a Horním Slezskem. V roce 1914 bylo město již osmým největším v Evropě. Podobně jako Budapešť utrpěla i Varšava značné ztráty během 2. světové války (bylo zničeno téměř 85 % města).

Během socialismu došlo k uzavření města západnímu světu a jeho kapitálu, avšak k opětovnému otevření došlo již v 80. letech 20. stol. (Tasan-Kok 2004). Součástí Evropské unie se město stalo v roce 2004. Historické centrum Varšavy (Staré město) je zapsané na Seznam světového dědictví UNESCO od roku 1980, důvodem zapsání na seznam byla nejen celková ochrana historického centra, ale také jeho kompletní obnovení po 2. světové válce. Budovy Starého města jsou přehledem různých architektonických slohů od gotiky po baroko. Mezi významné památky této části patří např. Barbakan a městské hradby, Královský zámek, Fukierův dům, Kostel sv. Martina, Kostel Matky boží laskavé atd. (Historic Centre of Warsaw, 2013). Nové město Varšavy představují především barokní a neoklasické budovy. Ve Varšavě se nachází množství kostelů (Kostel sv. Ducha, Kostel sv. Jacka), muzeí (Muzeum Marie Skłodowské-Curie, Národní muzeum, Varšavské muzeum vzestupu) paláců (Sapieho palác, Palác Raczyńskich, Palác Krasińskich, Palác Paca) a budova Parlamentu (Tourist Attractions, 2012). Varšava je nejen centrem s množstvím historických památek, ale také centrem kulturním, politickým a ekonomickým. Z turistického hlediska je město druhým nejméně navštěvovaným hlavním městem ve Střední Evropě. I když počet turistů v ubytovacích zařízeních je téměř srovnatelný s Budapeští (2,4 mil., viz tab. č.), počet přenocování je o 2,5 mil. nižší než v Budapešti a téměř třikrát nižší než v Praze (viz tab. č. 5).

Vídeň, hlavní město Rakouska, leží na řece Dunaj a je politickým, kulturním a hospodářským centrem země. K roku 2011 žilo ve Vídni 1,7 mil. obyvatel a její rozloha činila 414 km², tedy o něco méně než je rozloha Prahy (viz tab. č. 5). Vídeň má ze středoevropských hlavních měst největší hustotu zalidnění, na jeden km² zde žije 4,1 tis. obyvatel (údaje k roku 2011, viz tab. č. 5). Historie Vídně, podobně jako Budapešti sahá až do 1. stol. př. n. l., kdy zde Římané založili vojenský tábor zvaný Vindobona. Významnějšího postavení nabyla Vídeň až na počátku 12. stol. jako hlavní sídlo Babenberského markrabství. Od této doby se začala Vídeň rozvíjet především díky výhodné pozici na Dunajské stezce a tím i intenzivními kontakty s Benátkami. Po nástupu Habsburské dynastie se město stalo na krátké období centrem říše. Toto období bylo přerušeno vládou Jagelonců, kteří přesunuli své sídlo do Prahy. Ve 14. stol. se Vídeň stala opět sídlem Habsburských panovníků, byla postavena Vídeňská univerzita a položeny základy Dómu sv. Štěpána. Od 16. do konce 17. stol. muselo město odolávat nájezdům Turků, bylo postaveno nové městské opevnění a město se rozvíjelo především uvnitř hradeb. Během Napoleonských válek byla Vídeň znovu dvakrát obléhána, po jejich ukončení se Vídeň stala místem konání Vídeňského kongresu. Za vlády Františka Josefa I. začalo město vzkvétat, počet obyvatel dosáhl hranice 2 mil. Po rozpadu Rakouska-Uherska se stala Vídeň hlavním městem nového státu. Avšak v období ekonomické krize, která byla ve Vídni navíc podpořena krizí vlády, začala vzrůstat nespokojenost obyvatel, jenž vyústila v roce 1934 v občanskou válku. Od roku 1938 do roku 1945 bylo Rakousko součástí Německa a Vídeň opět ztratila svou pozici hlavního města. Po skončení 2. světové války se Vídeň dostala na deset let pod správu vítězných mocností a byla rozdělena na čtyři zóny.

Samostnost byla ve Vídni obnovena v roce 1955 a v roce 1995 se stala součástí Evropské Unie (History of Vienna, 2012). Vídeň je významná pro svou architektonickou rozmanitost, přes stavby gotické (Dóm sv. Štěpána), barokní (Schönbrunn, Belvedere), secesní (kostel sv. Leopolda ve Steinhofu) až po moderní architekturu (Haasův dům, Hundertwasserhaus; Pamětihodnosti ve Vídni, 2009). Centrum města Vídně je od roku 2001 zapsáno na Seznam světového dědictví UNESCO především pro svou architektonickou rozmanitost, která odráží kulturní a politický rozvoj v Evropě (Historic Centre of Vienna, 2013). Ve Vídni se nachází několik muzeí se sbírkami světového významu (Uměleckohistorické muzeum, Belvedere, Albertina), koncertní haly (Vídeňský hudební spolek, Vídeňský koncertní dům), operní scény (Vídeňská státní opera, Vídeňská lidová opera), divadla (Vídeňské národní divadlo, Vídeňské lidové divadlo) a mnoho hudebních kaváren a klubů (Hudba & divadlo, 2009). Vídeň je označována za světovou metropoli hudby a společně s jejími architektonickými skvosty je atraktivní pro zahraniční návštěvníky. V roce 2011 navštívilo Vídeň přes 5 mil. turistů a strávili zde více než 11 milionů nocí (podobně jako v Praze, viz tab. č. 5).

Městem s nejmenší rozlohou a nejmenším počtem obyvatel z hlavních měst Střední Evropy je Bratislava, hlavní město Slovenska. Město se nachází na obou březích řeky Dunaj na jihozápadě Slovenska. Rozloha města činila 368 km² v roce 2011 a měla přibližně 400 tis. obyvatel, to znamená třikrát méně než Praha a čtyřikrát méně než Vídeň (viz tab. č. 5). Území dnešní Bratislavy se nacházelo na významné obchodní stezce, a proto zde Římané založili své vojenské tábory (na její ochranu). V 15. stol. byla Bratislava povýšena na svobodné královské město. V polovině 16. stol., s postupem Turků na území dnešního Maďarska, se Bratislava stala korunovačním městem uherských králů, sídlem krále a uherské šlechty, arcibiskupa a sídlem nejdůležitějších institucí v zemi. Největší rozmach zažilo město za vlády Marie Terezie v 18. stol., kdy bylo postaveno mnoho paláců, kostelů a vládních budov a došlo také k rozšíření Bratislavského hradu, který se stal sídlem uherských panovníků. Na konci 18. století za vlády Josefa II. se sídlo uherských králů přesunulo zpět do Budína a Bratislava byla opět provinčním městem. V roce 1919 se město stalo součástí Československé republiky a získalo své současné jméno. Poprvé se Bratislava stala hlavním městem Slovenska v roce 1939. Od roku 1945 byla opět součástí Československa, v roce 1948 došlo ke komunistickému převratu a město bylo až do roku 1989 uzavřeno západnímu vlivu i investicím. Bratislava se znovu stala hlavním městem Slovenska v roce 1993 a v roce 2004 se stala součástí Evropské unie (História, 2007). Bratislava je z hlediska cestovního ruchu méně významná než ostatní hlavní města Střední Evropy, přesto se zde nachází několik významných historických památek např. Bratislavský hrad (první zmínky již z 10. stol.), gotický kostel Dóm sv. Martina, románská Stará radnice, několik paláců (Primaciální, Mirchabov) a Michalská brána (Pamiatky, 2007). Jako jediné hlavní město Střední Evropy není Bratislava zapsaná na Seznam světového dědictví UNESCO. V roce 2011 navštívilo Bratislavu pouze 776 tis.

tuistrů, kteří zde strávili celkově 1,5 mil. nocí (přibližně sedmkrát méně než strávili turisté v Praze, viz tab. č. 5).

Poslední a pro tuto práci nejvýznamnějším hlavním městem ve Střední Evropě je Praha, hlavní město Česka. Praha leží na obou březích řeky Vltava a je obklopena Středočeským krajem. Město je politickým, kulturním, obchodním a hospodářským centrem Česka. K roku 2011 zde žilo přibližně 1,2 milionu obyvatel na území o rozloze 496 km² (viz tab. č. 5). Stálé osídlení Slovanů je doloženo od 6. stol., kdy bylo na tomto území vybudováno množství hradišť. Na konci 9. stol. byl vybudován hrad Praha, který se stal sídlem českého knížectví. V 10. stol. byla na území Prahy vybudována rotunda sv. Víta, Vyšehrad a založen knížecí dvůr Týn. Praha se stala významným evropským obchodním centrem. Pražská kupecká osada byla ve 12. století povýšena na královské město Pražské, které později bylo spojeno s Havelským městem ve Staré Město Pražské. Rozkvětu dosáhla Praha za vlády Karla IV., kdy se stala hlavním městem Římské říše, biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství, bylo založeno Nové Město a Univerzita, postaven Karlův most aj. Za vlády Habsburků město na dlouho ztratilo své postavení i privilegia, výjimkou bylo pouze období vlády Rudolfa II, kdy se město stalo vědeckým a kulturním centrem a došlo k dalšímu architektonickému rozvoji (Dějiny Prahy, 2010). V roce 1784 došlo ke spojení čtyř pražských měst Hradčan, Starého Města, Nového Města a Malé Strany. Hlavním městem se Praha stává po rozpadu Rakouska-Uherska a po vzniku nového československého státu v roce 1918. Od roku 1939 do konce 2. světové války byla Praha jako součást protektorátu okupována Německem. V období socialismu a železné opony byla Praha součástí východního bloku a byla uzavřená západu. Po sametové revoluci došlo opět k jejímu otevření a do Prahy začaly proudit zahraniční investice. V roce 1993 se stala Praha hlavním městem české státu a v roce 2004 součástí Evropské unie (Historie, 2013). Dlouhá historie Prahy přispěla k její kulturní a architektonické rozmanitosti. Můžeme zde najít památky románské (bazilika sv. Jiří, rotunda sv. Martina, rotunda sv. Longina), gotické (Karlův most, Katedrála sv. Víta, Prašná Brána, Orloj), renesanční (Letohrádek Hvězda, Velká Míčovna), barokní (Chrám sv. Mikuláše, Strahovský klášter, Loreta), secesní (Obecní dům, Průmyslový palác), kubistické (Hodkův nájemní obytný dům), funkcionalistické (Veletřní palác) i moderní (Tančící dům, Zlatý Anděl). Pražskou dominantu tvoří Pražský hrad, který je dnes sídlem prezidenta republiky (Památky a turistické zajímavosti, 2013). Celé historické jádro Prahy je od roku 1992 zapsáno na Seznam světového dědictví UNESCO (Historic Centre of Prague, 2013). Především z důvodu své architektonické rozmanitosti je Praha oblíbeným cílem turistů z celého světa. V roce 2011 navštívilo Prahu více než 5 mil. turistů a strávili zde přes 12 milionů nocí (více než v Budapešti či Vídni, viz tab. č. 5).

Tabulka č. 5: Vybrané ukazatele měst Střední Evropy za rok 2011

	Rozloha [km ²]	Počet obyvatel [v tis.]	Hustota obyvatel [na km ²]	Turisté v UZ [tis.]	Počet nocí v UZ [v tis.]	Počet lůžek v UZ [v tis.]	TIR	TL
Berlín	891,7	3 502	3927	9 866	22 359	121	282	135
Bratislava	367,7	413	1 124	776	1 527	13	190	4
Budapešť	525,2	1 734	3 302	2 813	6 599	43	162	82
Praha	496,1	1 242	2 503	5 132	12 948	78	413	157
Varšava	517,2	1 720	3 326	2 359	4 021	x	137	x
Vídeň	414,9	1 714	4 131	5 227	11 405	57	299	138

Poznámky: Varšava - údaje za rok 2010; UZ – ubytovací zařízení, x – údaje nejsou dostupné

Zdroj: Amt für Statistik Berlin-Brandenburg 2013, Štatistický úrad SR 2012, HCSO 2013, ČSÚ 2013, Central Statistical Office 2013, Magistrat der Stadt Wien 2013, Toumis 2013

4.3 Cestovní ruch v hlavních městech Střední Evropy

Hlavní města Střední Evropy jsou významnými turistickými destinacemi, které mají svým návštěvníkům co nabídnout (viz kap. 4.2). Města mají rozdílnou rozlohu, různý počet obyvatel a odlišné množství památek různých druhů. Z toho důvodu je nutné přistupovat k jednotlivým městům na základě relativizovaných dat nebo vývojových trendů (viz kap. 3.4). Z předchozí části je také zřejmá multifukčnosti měst v rámci cestovního ruchu. Hlavní města Střední Evropy disponují velkým množstvím aktivit různých druhů (památky, divadla, muzea, bary, kavárny, hudební festivaly, obchodní domy, lázně, kongresová centra apod.) a tím i rozdílnými formami cestovního ruchu (poznávací, kulturně-historický, zábavní, odpočinkový, obchodní, kongresový, léčebný apod.).

V následujících částech jsou hlavní města Střední Evropy srovnávána na základě dostupných dat z databází Eurostat a TourMIS. Ke srovnání jsou využita data za ubytovací kapacity a výkony ubytovacích zařízení. První část je věnována trendu a míře vývoje cestovního ruchu ve městech, další část je zaměřena na postavení cestovního ruchu měst ve vnitrostátním cestovním ruchu jednotlivých států a poslední část na zatížení měst cestovním ruchem.

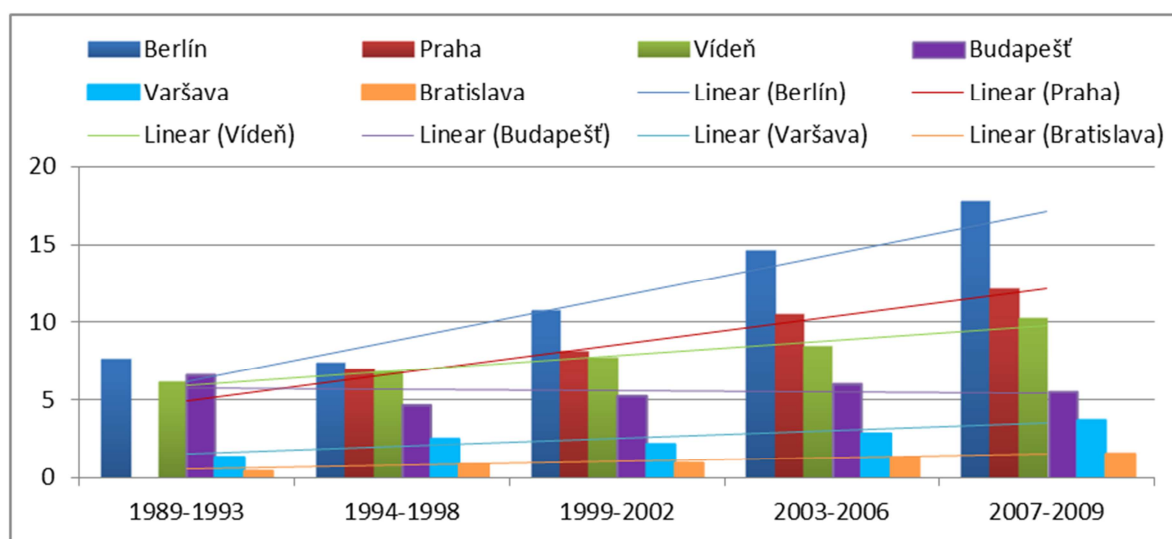
4.3.1 Vývoj cestovního ruchu v hlavních městech Střední Evropy

Od roku 1989 došlo u většiny hlavních měst Střední Evropy k významnému rozvoji cestovního ruchu. Došlo nejen ke zvýšení počtu návštěvníků a počtu jejich přenocování, ale také ke zvýšení počtu ubytovacích zařízení a lůžek. Ovšem ne vždy byl tento vývoj rovnoměrný, jak bude ukázáno dále.

Pokud se podíváme na trend vývoje počtu přenocování v ubytovacích zařízeních, které nabízí graf č. 1, můžeme vidět, že ve většině zmíněných měst došlo od roku 1989 k nárůstu počtu přenocování. Pouze v případě Budapešti došlo k jeho poklesu a to přibližně o 17 %. Nejstrmější trend vývoje přenocování je patrný u Berlína a dále u Prahy. Vývoj přenocování Vídně a Varšavy je více vyrovnaný. U Prahy a Bratislavy je strmý trend důsledkem otevření hranic po roce 1989. Budapešť se otevřela zahraničnímu cestovnímu ruchu dříve a po roce 1989 se dostala do silného konkurenčního prostředí ostatních středoevropských měst (viz kap. 2.4.5). Berlín je rychle se rozvíjejícím městem s množstvím zdrojů a jeho trend vývoje přenocování tomuto vývoji odpovídá.

Graf č. 1: Vývoj přenocování v ubytovacích zařízeních v hlavních městech Střední Evropy v období 1989 až 2009 [v mil.]

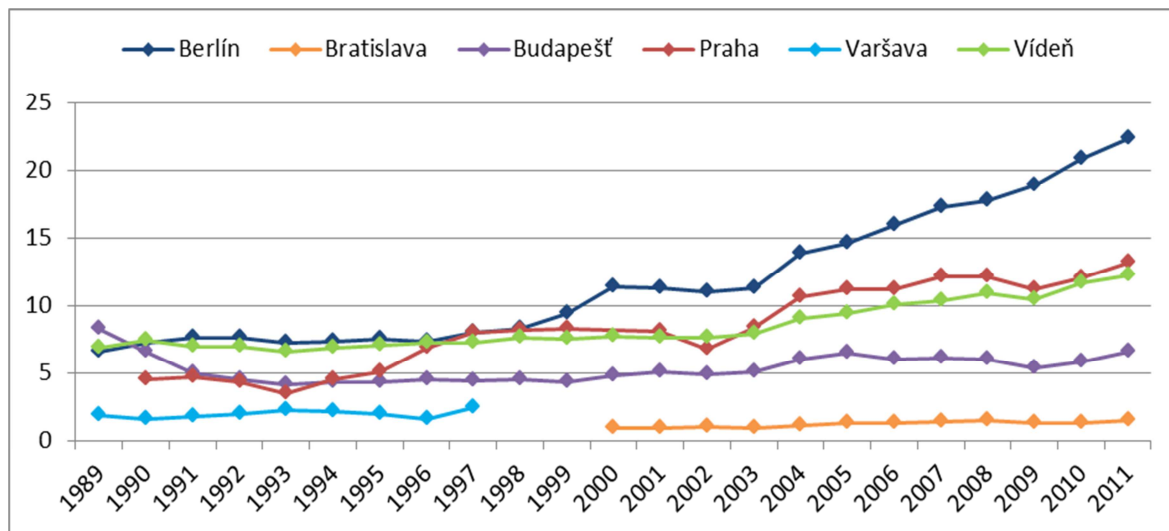
Poznámka: Data za Prahu za období 1989-1993 nejsou dostupná

Zdroj: Eurostat 2013

Když se podíváme podrobněji na vývoj přenocování v jednotlivých městech, můžeme vidět postupné zvyšování rozdílů mezi jednotlivými městy (graf. č. 2). Zatímco do roku 1998 byl vývoj měst v jejich srovnání poměrně vyrovnaný, od roku 1999 dochází k rychlému nárůstu počtu přenocování především v Berlíně a tento trend pokračuje dodnes. Počet přenocování Vídně se vyvíjel v poměrně mírném tempu do roku 2003, kdy dochází k prudšímu nárůstu počtu přenocování. Vývoj počtu přenocování Prahy se vyvíjel v několika etapách. K prudšímu nárůstu počtu přenocování dochází v letech 1993 až 1997 a poté v letech 2003 až 2008 (viz tab. č. 6). Podrobněji můžeme na grafu č. 2 vidět také vývoj počtu přenocování v Budapešti, která jako jediná zažila v letech 1989 až 1993 významný pokles, ale poté od roku 1994 dochází k opětovnému nárůstu ovšem v mírnějším tempu. Data za Varšavu a Bratislavu nejsou v databázi TouMIS dostupná za celé období, proto zde nemůžeme zjistit dlouhodobý trend vývoje těchto měst. Výrazně jsou na grafu č. 2 zřetelné významné události, které ovlivnili cestovní ruch na celém světě, přesto však tyto poklesy nejsou tak výrazné jako v případě cestovního ruchu v jiných destinacích. K významnému poklesu nebo spíše stagnaci došlo v roce 2001/2002 v důsledku teroristických

útoků 11. září 2001, epidemie SARS 2002 a útoku na Irák 2003 (viz kap. 2.5.4, 2.5.6). Nejvýrazněji je pokles zřetelný u Prahy, zde je ovšem počet přenocování ovlivněn významněji lokální událostí – povodněmi 2002. Další významná událost odrážející se poklesem počtu přenocování je ekonomická krize 2008/2009. Tato událost se v počtu přenocování ve městech projevila výrazněji, především v případě Prahy, Vídně a Budapešti. V případě Berlína došlo pouze ke zpomalení tempa růstu.

Graf č. 2: Vývoj počtu přenocování v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989-2011 [v mil.]

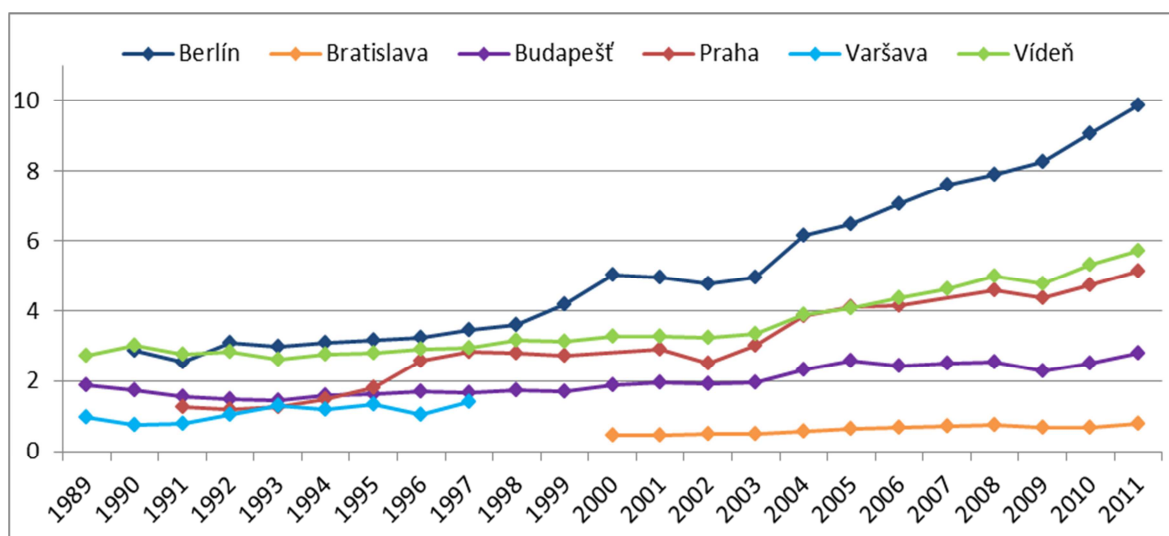

Poznámka: Data za Varšavu jsou dostupná pouze za roky 1989-1997, data za Bratislavu jsou dostupná pouze za roky 2000-2011, údaje za Prahu v roce 2000 nejsou dostupné, údaje za Vídeň do roku 2003 za oblast vlastního města, od roku 2003 za oblast širšího města.

Zdroj: TouMIS 2013

Počty příjezdů do placených ubytovacích zařízení se v daných městech vyvíjeli podobně jako počty přenocování (viz graf č. 3). Rozdílný vývoj je patrný v počtech příjezdů a přenocování v Budapešti. Zatímco v počtech přenocování došlo k výraznému poklesu mezi roky 1989 a 1993, pokles počtu příjezdů v tomto období byl méně výrazný. Navíc počet přenocování od roku 1989 do roku 2011 v Budapešti poklesl, ale počet příjezdů za celé toto období mírně vzrostl. To znamená, že v Budapešti došlo během let 1989 až 2011 k poklesu průměrné doby pobytu turistů (turisté přijíždí více, ale stráví zde méně času). Nejvýraznější je nárůst počtu příjezdů od roku 1991 v Praze a v Berlíně a to téměř o 300 %, naopak nejmenší nárůst v tomto období zaznamenala Budapešť, pouze o 80 % (viz tab. č. 6). Podobně jako u počtu přenocování i ve vývoji počtu příjezdů došlo v daném období ke dvěma výrazným propadům. První období 2002/2003 byl nejvýraznější propad v Praze a to z příčin zmíněných výše. Propad v důsledku ekonomické krize v letech 2008/2009 je zřetelný u všech měst s výjimkou Berlína, kde došlo jen k mírnému zpomalení růstu počtu příjezdů. Od roku 2010 však počty příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení u všech měst dále rostou.

Graf č. 3: Vývoj počtu příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 [v mil.]

Poznámka: Data za Varšavu jsou dostupná pouze za roky 1989-1997, data za Bratislavu jsou dostupná pouze za roky 2000-2011, údaje za Prahu v roce 1989, 1990, 2000 a 2007 nejsou dostupné, údaje za Vídeň do roku 2003 za oblast vlastního města, od roku 2003 za oblast širšího města.

Zdroj: TouMIS 2013

Tabulka č. 6: Index změny počtu příjezdů a počtu přenocování v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1991 až 2011

	Počet příjezdů				Počet přenocování			
	1991-1996 (1991=100)	1997-2002 (1997=100)	2003-2011 (2003=100)	1991-2011 (1991=100)	1991-1996 (1991=100)	1997-2002 (1997=100)	2003-2011 (2003=100)	1991-2011 (1991=100)
Berlín	127	138	199	388	96	138	197	292
Bratislava	x	x	154	x	x	x	155	x
Budapešť	110	115	143	181	90	111	128	131
Praha	202	88	170	404	148	85	157	281
Varšava	132	x	x	x	90	x	x	x
Vídeň	106	109	170	207	104	105	154	175

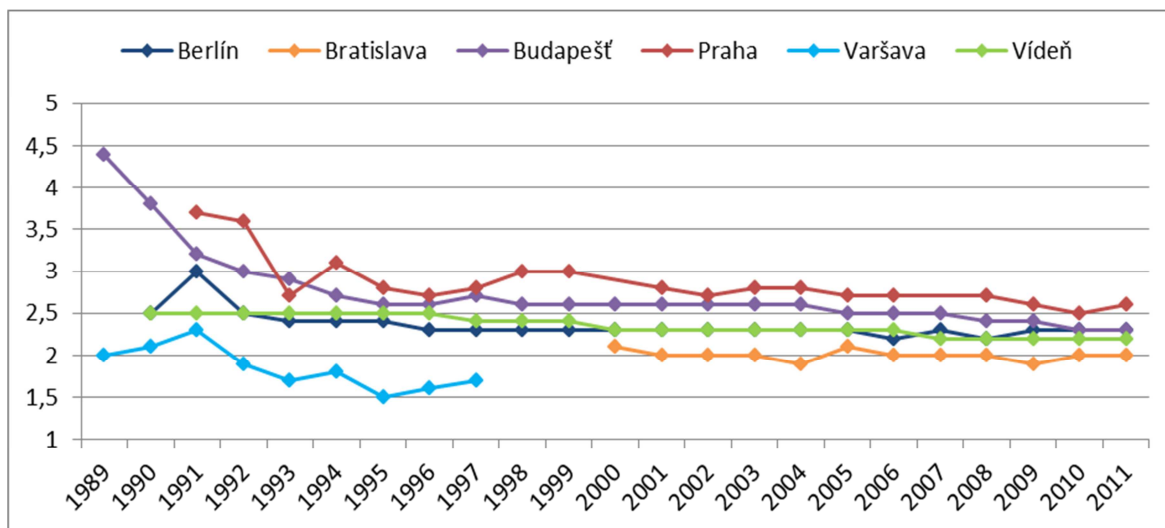
Poznámka: x – data nejsou dostupná

Zdroj: TouMIS 2013

Vývoj počtu přenocování i počtu příjezdů má od roku 1989 vzestupnou tendenci a od roku 2003 dochází k prudkému růstu, který pokračuje až do současnosti (s výjimkou propadu v důsledku ekonomické krize). Počet příjezdů turistů do ubytovacích zařízení roste rychleji než počet jejich přenocování, což znamená pokles průměrné doby přenocování. Průměrná doba přenocování klesla od roku 1989 u všech měst (viz graf č. 4). K nejvýraznějšímu poklesu došlo v případě Budapešti, kde se průměrný počet strávených nocí snížil během let 1989 až 1995 ze 4,4 noci na 2,6. Budapešť se otevřela cestovnímu ruchu a zahraničním investicím dříve než jiné země východního bloku, z toho důvodu byla v době bipolárního rozdělení oblíbenou destinací jak návštěvníků z východní bloku, tak i návštěvníků ze západních zemí (viz kap. 2.4.5). Po otevření hranic po pádu komunistického režimu mohli turisté bývalého východního bloku volně cestovat na západ a jejich

cestovní preference se změnil. Budapešť navíc začala čelit silnějšímu konkurenčnímu boji s ostatními městy bývalého východního bloku, které se staly novými a lákavými destinacemi pro návštěvníky ze západních zemí, jako byla např. Praha. Pokles průměrné doby přenocování byl však výrazný i u Prahy, a to především mezi lety 1991 až 1993, kdy došlo ke snížení z 3,7 na 2,7 noci, v roce 1994 dochází k mírnému navýšení, ale poté trend poklesu pokračuje až do roku 1996, kdy činil průměrný počet strávených nocí turisty v placených ubytovacích zařízeních 2,7 noci. V roce 1993 došlo k celkovému poklesu cestovního ruchu v Praze, ovšem v rámci celého Česka počty příjezdů i počet přenocování dále stoupá (jak bude ukázáno v kap. 5), je proto zřejmé, že došlo ke snížení cestovního ruchu Prahy ve prospěch ostatních regionů Česka. Od roku 1999 dochází k poklesu průměrné doby přenocování u všech zmíněných měst. Důvodem je především rozvoj nízkonákladových leteckých společností, který umožnil, jak již bylo zmíněno, poměrně rychlé a levné spojení mezi městy. Městské destinace jsou často navštěvovány jako dovolené druhého výběru neboli jako doplněk k hlavní dovolené, která trvá déle (viz kap. 2.4.4). Z toho důvodu jsou města navštěvována na kratší dobu – často na víkend či prodloužený víkend. Rychlé a poměrně levné spojení umožňují realizovat tyto krátké dovolené a také přispívají k nárůstu v jejich počtu. Dalším důvodem je rozvoj internetu a rezervačních systémů, které umožňují rychlé a jednoduché získání informací o dané destinaci (viz kap. 2.4.6).

Graf č. 4: Vývoj průměrného počtu nocí strávených turisty v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011

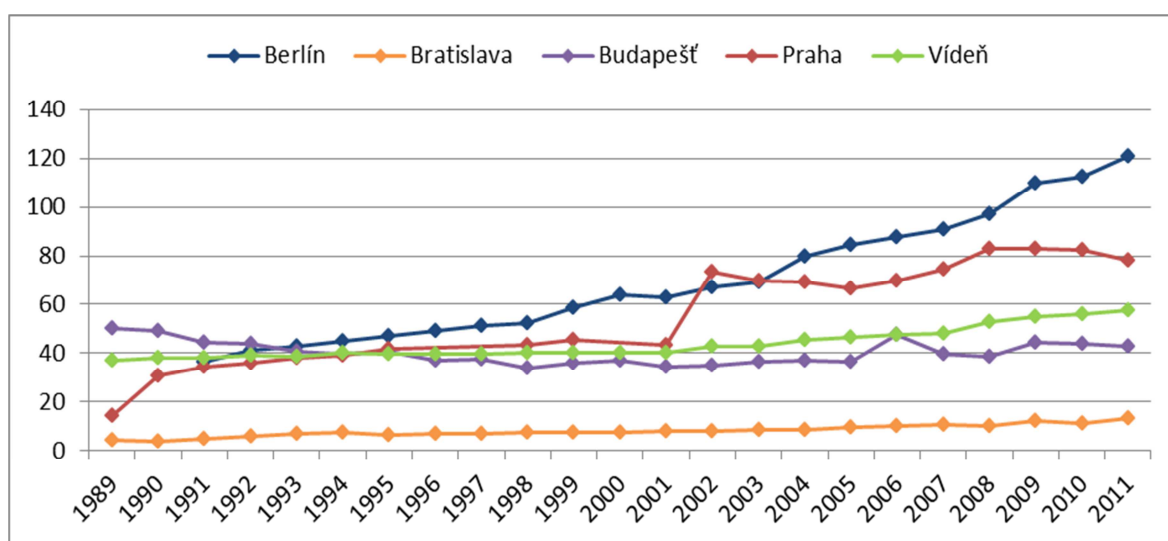
Poznámka: Data za Varšavu jsou dostupná pouze za roky 1989-1997, data za Bratislavu jsou dostupná pouze za roky 2000-2011, údaje za Prahu v roce 1989, 1990, 2000 a 2007 nejsou dostupné, údaje za Vídeň do roku 2003 za oblast vlastního města, od roku 2003 za oblast širšího města.

Zdroj: TouMIS 2013

Počet lůžek se vyvíjel velmi podobně jako počet příjezdů či přenocování. Většina zmíněných měst zaznamenala od roku 1989 nárůst počtu lůžek (viz graf č. 5), pouze v případě Budapešti můžeme sledovat pokles a to až do roku 1998, od roku 1999 se počet lůžek v Budapešti začíná opět

mírně zvyšovat. Za Varšavu bylo dostupné jen omezené množství dat týkajících se lůžkové kapacity, a proto v této části není uvedena. Největší nárůst počtu lůžek v daném období zaznamenala Praha, počet lůžek se mezi roky 1989 a 2011 zvýšil více jak šestinásobně. Vývoj počtu lůžek v Praze však nebyl rovnoměrný. Nejstrmější růst v počtu lůžek proběhl v letech 1989 až 1995, kdy se počet téměř ztrojnásobil, důvodem byla zejména změna majetkových poměrů v Praze (více viz kap. 4.1). Dalším důvodem byla „změna struktury politického a ekonomického systému, [která] otevřela dveře zahraničnímu kapitálu a globálním hotelovým řetězcům...“ (Hoffman a Musil 2009). V roce 2002 došlo ke změně sledování statistických údajů v Česku, a proto je prudký nárůst v roce 2002 třeba připisovat především změně ve sběru dat ČSÚ (viz kap. 3.2.2). Od roku 2008 dochází v Praze a v Budapešti k poklesu počtu lůžek v důsledku krize středoevropského hotelového trhu, jenž byla vyvolána světovou ekonomickou krizí (více viz Trnkovský 2010, kap. 8). Vývoj počtu lůžek ve Vídni byl pozvolný a rovnoměrný, od roku 1998 došlo k nárůstům o 50 % lůžek. Bratislava a Berlín se také vyvíjely v počtu lůžek rovnoměrně, ale nárůst byl mezi lety 1998 a 2011 více jak trojnásobný.

Graf č. 5: Vývoj počtu lůžek v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 [v tis.]

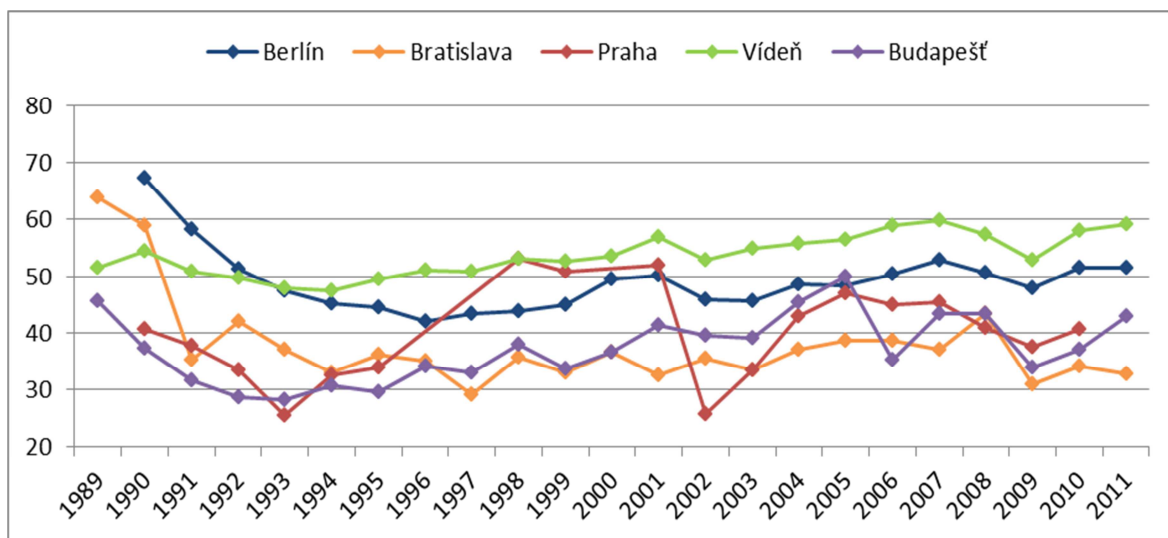
Poznámka: Údaje za Prahu v roce , 1996, 1997, 2000 nejsou dostupné, údaje za Berlín v roce 1989 nejsou dostupné, údaje za Vídeň do roku 2000 za oblast vlastního města, od roku 2003 za oblast širšího města.

Zdroj: TouMIS 2013

Ačkoli počet lůžek ve městech Střední Evropy roste, obsazenost lůžek spíše klesá, a to především v případě Prahy a Bratislavy (viz graf č. 6). Více jak 50% obsazenosti dosahuje pouze Vídeň, kde obsazenost lůžek v placených ubytovacích zařízeních jako jediná zaznamenala od roku 1989 nárůst, a to z 51 % na téměř 60 %. Berlín dosahuje obsazenosti přes 50 % až od roku 2006, avšak v roce 1990 byla jeho obsazenost téměř 70%. Praha dosáhla největší obsazenosti lůžek v letech 1998 až 2001, kdy do Prahy přijíždělo nejvíce turistů. Významně se na obsazenosti lůžek

ve městech Střední Evropy odrazila ekonomická krize a tedy i výše zmíněná krize středoevropského hotelového trhu. Od roku 2007 klesá čisté využití lůžek ve všech městech, což mělo vedlo poskytovatele ke celkovému snížení počtu lůžek, jak bylo zmíněno výše, především v Praze a Budapešti. Nízká míra obsazenosti lůžek značí nadhocení ubytovací kapacity ve městech Střední Evropy. Při nízkém využití lůžkové kapacity nemohou být ubytovací zařízení rentabilní, jejich příjmy jsou nižší než výdaje a ubytovací zařízení prodělává. Každé ubytovací zařízení totiž má své fixní náklady, které musejí být zaplacený i v případě neobsazenosti pokojů či lůžek. Zajímavé je tedy zjištění, že počty lůžek jen zřídka kopírují obsazenost lůžek (viz srovnání graf č. 5 a 6). Například v případě Bratislavy, její využití lůžkové kapacity je nejnižší ze všech měst a pohybuje se v průměru kolem 45 % (viz graf č. 6), a přesto její počty lůžek dlouhodobě stoupají (viz graf. č. 5). Jsou tedy dvě vysvětlení tohoto jevu, za prvé jsou data za čisté využití lůžek podhodnocené a neodrážejí skutečnost, za druhé je velký rozdíl ve struktuře ubytovacích zařízení a nízká obsazenost je tedy u ubytovacích zařízení jiné kategorie než je počet lůžek, který roste.

Graf č. 6: Vývoj obsazenosti lůžek v placených ubytovacích zařízeních ve městech Střední Evropy v letech 1989 až 2011 [v %]

Poznámka: Údaje za Prahu v roce 1996, 1997, 2000 a 2011 nejsou dostupné, údaje za Berlín v roce 1989 nejsou dostupné, údaje za Vídeň do roku 2000 za oblast vlastního města, od roku 2003 za oblast širšího města.

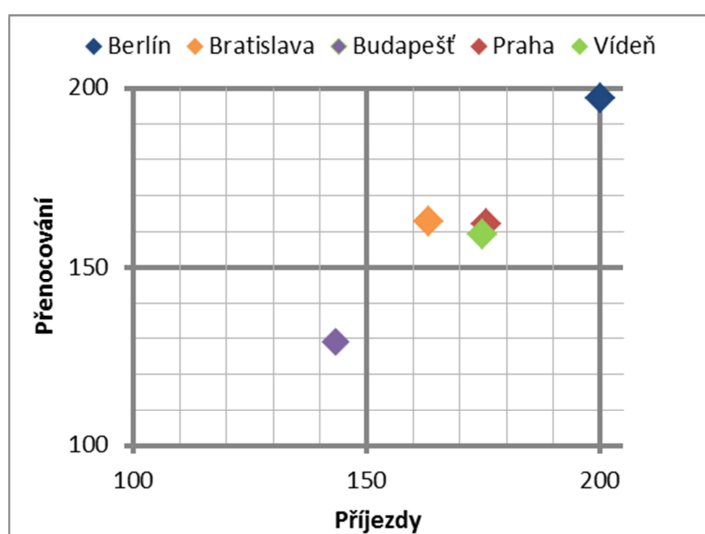
Zdroj: TouMIS 2013

Cestovní ruch ve Střední Evropě rostl od roku 1989 ve všech hlavních městech s výjimkou Budapešti. Rozvíjel se obecně ve dvou fázích, od roku 1989 do roku 2000 byl vývoj spíše pozvolnější a od roku 2000 dochází ke strmému nárůstu jak v počtu příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení, tak v počtu jejich přenocování. Počet příjezdů však v hlavních městech Střední Evropy rostl rychleji než počet přenocování turistů, čímž došlo ke snížení průměrné doby pobytu turistů ve zmíněných městech. Názorně je tento trend viditelný na graf č. 7, kde je porovnáván nárůst počtu přenocování s nárůstem počtu příjezdů turistů mezi lety 2001 a 2011.

Z grafu č. 7 je zřejmé, že v případě Berlína je trend vývoje vyrovnaný, počet turistů roste přibližně stejně rychle jako počet přenocování, průměrná doba přenocování tedy stagnuje. Podobný vývoj zaznamenává i Bratislava, jejíž počet přenocování roste rychleji než v Praze a úměrně k tomu roste i počet příjezdů. Velmi malý nárůst počtu přenocování i počtu příjezdů zaznamenala v posledních deseti letech Budapešť, navíc je zde zřetelný rychlejší růst počtu příjezdů než přenocování, podobně jako v Praze a Vídni. I když jsou celkové nárůsty v Praze a Vídni vyšší než v Budapešti, vývoj všech tří měst naznačuje budoucí zkracování doby pobytu turistů.

Graf č. 7: Nárůst počtu přenocování turistů a počtu jejich příjezdů do placených ubytovacích zařízení v hlavních městech Střední Evropy v letech 2001 až 2011

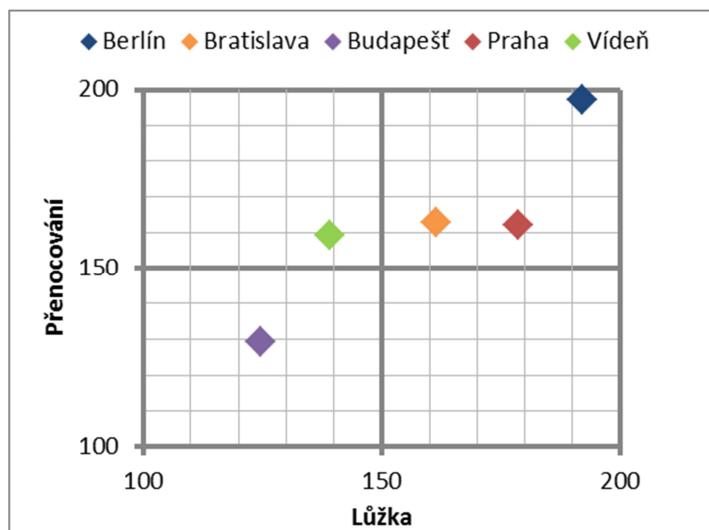
Poznámka: 2001=100

Zdroj: TouMIS 2013

Hlavní města Střední Evropy zaznamenala od roku 1989 velký nárůst i v počtu lůžek a ubytovacích zařízení. Jejich obsazenost ale během tohoto období velmi kolísala, celkový nárůst v tomto období zaznamenala pouze Vídeň, která také jako jediná dosahuje více jak 50% obsazenosti lůžkové kapacity. Graf č. 8 názorně ukazuje nárůst počtu lůžek v placených ubytovacích zařízení ve srovnání s nárůstem počtu přenocování v těchto zařízeních za období 2001-2011. V Berlíně a Bratislavě je vývoj lůžkové kapacity a počtu přenocování poměrně vyrovnaný, i když v Bratislavě je patrná tendence rychlejšího nárůstu počtu přenocování než počtu lůžek, což by mohlo do budoucnosti způsobit nedostatek lůžkové kapacity. Vzhledem k tomu, že celková obsazenost je stále nízká, může tento trend v Bratislavě spíše napomoci zvýšení obsazenosti lůžek. Vídeň se jako jediná nachází v prvním kvadrantu grafu, který představuje rychlejší růst přenocování než počtu lůžek, z dlouhodobého hlediska to může znamenat podhodnocení lůžkové kapacity (viz graf č. 8). Naopak v Praze dochází k rychlejšímu nárůstu počtu lůžek než počtu přenocování, což má za následek nadhodnocení lůžkové kapacity, a tím snížení obsazenosti lůžek, která byla patrná i z grafu č. 6. Tento trend může mít v budoucnosti

za následek snižování cen hotelových pokojů a jejich následnou krizi, která se částečně projevila už v roce 2008/2009.

Graf č. 8: Nárůst počtu přenocování turistů a počtu lůžek v placených ubytovacích zařízeních ve hlavních městech Střední Evropy v letech 2001 až 2011

Poznámka: 2001=100

Zdroj: TouMIS 2013

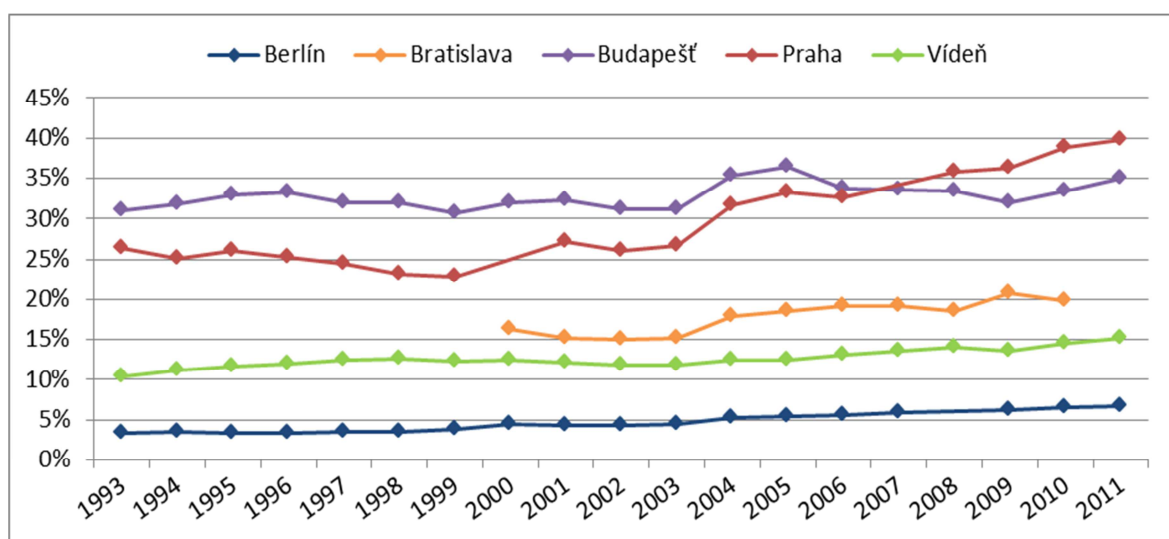
4.3.2 Postavení hlavních měst ve vnitrostátním cestovním ruchu

Význam hlavních měst ve vnitrostátním cestovním ruchu je důležitý především z důvodu rozložení cestovního ruchu ve státě. Pokud je cestovní ruch v rámci státu příliš koncentrován do jedné destinace, je více nestálý, náchylný na lokální události. Důvodů ke koncentraci cestovního ruchu do jedné oblasti může být několik. Jedním může být nedostatečná atraktivita ostatních destinací, druhým nedostatečně rozvinutá infrastruktura (turistická i dopravní), a tím dostupnost jiných destinací. Tyto dva důvody spolu úzce souvisí a vzájemně se ovlivňují. Záleží však také na globálních trendech cestovního ruchu, a tím i změně preferencí turistů, tedy na módnosti destinace (viz Pásková 2009). Od 80. let 20. století dochází k rozvoji městského cestovního ruchu a městské destinace jsou navštěvovány stále hojněji (viz kap. 2.4). Avšak stále se jedná o destinace druhého výběru, které ve většině případů slouží turistům jako doplňující dovolená k dovolené hlavní a je kratší (viz kap. 2.4.4). V této části je popsán vývoj postavení hlavních měst Střední Evropy na vnitrostátním cestovním ruchu od roku 1993 do roku 2011. Data za rok 1989 jsou dostupná pouze pro Vídeň, data za roky 1990 a 1991 jsou dostupná jen pro Vídeň a Budapešť a data za Varšavu jsou dostupná v tak malém množství v databázi TourMIS, že s nimi není možné v této části pracovat. Navíc v roce 1993 došlo k rozdělení Československa na dvě samostatné republiky (viz kap. 3.3.3). Z toho plyne problematické hodnocení vnitrostátního cestovního ruchu v Česku a na Slovensku před rokem 1993, protože se jednalo o jiný územní celek.

Podíl hlavních měst Střední Evropy na vnitrostátním cestovním ruchu se v letech 1993 až 2011 zvýšil (průměrně o 5 %). Největší podíl na cestovním ruchu země mají ze zmíněných měst Praha a Budapešť, a to jak v počtu příjezdů, tak v počtu přenocování (grafy č. 9 a 10). Podíl přenocování je celkově nižší než podíl příjezdů, to je způsobeno krátkou dobou pobytu, kterou turisté ve městech tráví (2-2,5 dne, viz graf č. 4). Berlín a Vídeň na druhé straně nejsou příliš dominantními destinacemi v zemi, jejich podíl se pohybuje mezi 5-10 % v podílu příjezdů i přenocování. To je způsobeno velkou atraktivitou ostatních destinací v zemi a jejich turistickou vybaveností. Jak Rakousko, tak Německo disponují významnými horskými středisky, které lákají turisty na delší dovolené a to nejen v zimních obdobích. Berlín navíc není jediným významným městem v Německu, které je turisty vyhledáváno, dalšími často navštěvovanými městy je například Mnichov, Drážďany nebo Hamburk (viz příloha 1). Na druhou stranu v Česku se nenacházejí destinace, které by byly významnější nebo spíše světově známější než Praha. V Maďarsku je cestovní ruch koncentrován mimo Budapešť do oblasti kolem Balatonu. Nejvýrazněji se zvýšil podíl příjezdů Prahy na celkových příjezdech země, a to o 13 % od roku 1993, v případě přenocování došlo k navýšení podílu o 11 % (viz grafy č. 9 a 10). Otázkou tedy zůstává, zda je silná koncentrace cestovního ruchu do hlavních měst Česka a Maďarska způsobena nedostatečnou atraktivitou jiných destinací nebo jejich nedostatečnou propagací. Tento jev má kumulativní charakter. Velká koncentrace turistů do jedné oblasti působí na zvyšování příjmů dané oblasti a na zvyšování její prestiže, což následně přivádí do destinace investory, a destinace se tak dále vyvíjí a zvyšuje se její prestiž a kvalita a to dále láká více návštěvníků. Vytváří se tedy začarovaný kruh, který je možné přerušit pouze dobře mířenou politikou rozvoje ostatních regionů v zemi.

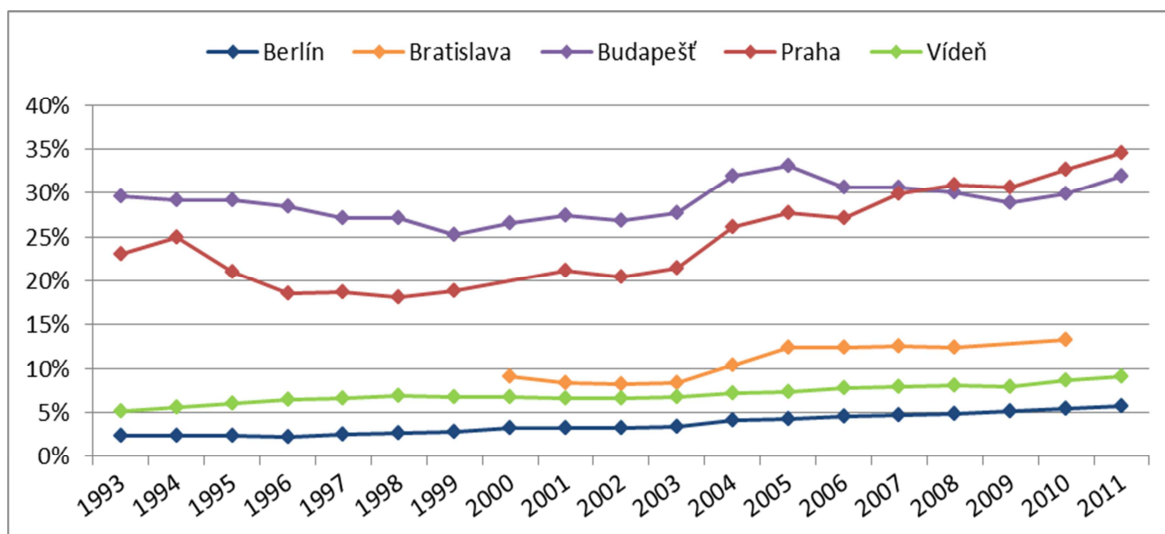
Graf č. 9: Vývoj podílů příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení v hlavních městech Střední Evropy na celkových příjezdech do ubytovacích zařízení daných států v letech 1993 až 2011

Poznámka: Údaje za Bratislavu dostupné v letech 2000-2011, údaje za Prahu za rok 2000 nejsou dostupné, údaje za Berlín v roce 2008 nejsou dostupné

Zdroj: TouMIS 2013

Graf č. 10: Vývoj podílu přenocování turistů v placených ubytovacích zařízeních v hlavních městech Střední Evropy na celkových přenocováních v ubytovacích zařízeních států v letech 1993 až 2011

Poznámka: Údaje za Bratislavu dostupné v letech 2000-2011, údaje za Prahu za rok 2000 nejsou dostupné

Zdroj: TouMIS 2013

4.3.3 Intenzita cestovního ruchu v hlavních městech

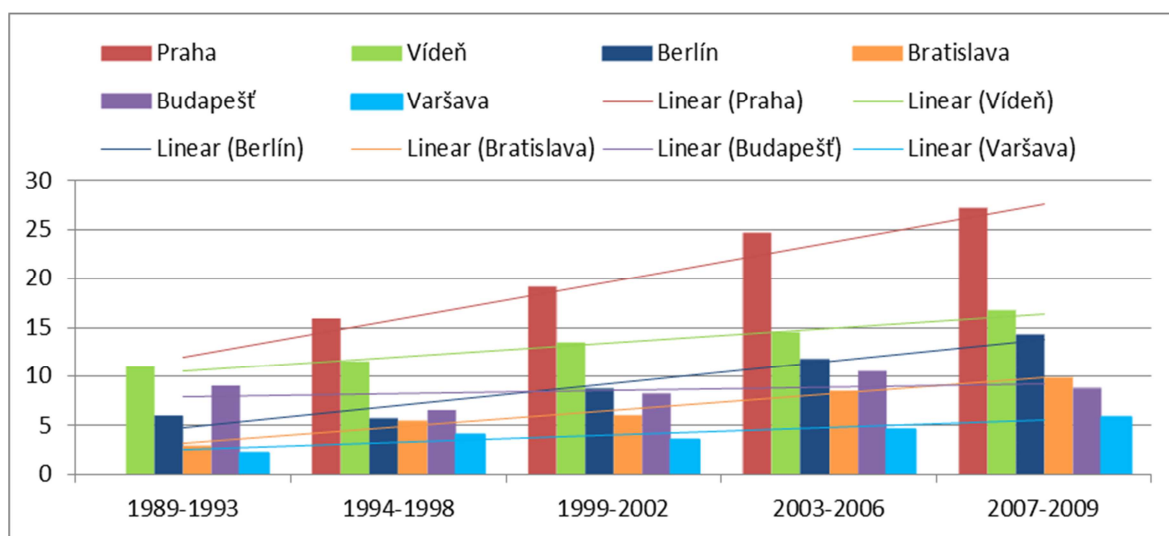
Velká města a především hlavní města rozvíjejí množství funkcí. Cestovní ruch zde tvoří pouze jednu část z množství ekonomických aktivit a života lidí (viz kap. 2.4.1). Ve městech se střetávají aktivity turistů, rezidentů, pracujících a studentů. V případě přílišného zatížení území turisty a funkcemi souvisejícími s cestovním ruchem, dochází k přeplnění území, k vytváření napětí mezi turisty a rezidenty (viz kap. 2.3.3), k vytlačení funkcí denní potřeby funkcemi turistickými, k turistické inflaci apod., a tím ke snížení celkové atraktivnosti destinace pro cestovní ruch (viz kap. 2.4.7). Zatížení velkých měst je často nižší než v případě menších destinací, jako jsou přímořské resorty nebo horské oblasti, protože je zde turistická infrastruktura rozptýlenější. Avšak ve městech dochází ke koncentraci návštěvníků do určitých oblastí, kde může docházet (především v hlavní sezóně) ke kongesci. Tyto oblasti ovšem ne vždy respektují administrativní hranice, nebo spíše, jak bylo řečeno v kapitole 2, jejich hranice nejsou jasné a proto je složité získat příslušná data za tyto oblasti, z toho důvodu bude dále počítáno s plochou celého města (více ke koncentraci cestovního ruchu viz kap. 6.2, 6.3).

Jedním z ukazatelů intenzity cestovního ruchu v destinaci je míra turistické penetrace. Tento ukazatel představuje kolik turistů se v průměru nachází denně v destinaci na tisíc obyvatel (viz kap. 3.3.5). Míra turistické penetrace se od roku 1989 ve všech městech zvýšila (viz graf č. 11). Nejvyšší míry turistické penetrace dosahují dlouhodobě Praha a Vídeň. Praha má ze sledovaných měst nejvyšší míru penetrace i nejvyšší přírůstek od roku 1996, v letech 2007-2009 bylo v Praze průměrně každý den 27 turistů na tisíc obyvatel Prahy. I když se tento údaj může jevit nízký, jeho význam se ukáže ve srovnání s ostatními sledovanými městy. Míra turistické penetrace

byla v Praze v letech 2007-2009 téměř jednou tak vysoká jako míra penetrace ve Vídni a dvakrát vyšší než v Budapešti. Velký nárůst turistické penetrace je patrný i v Berlíně, i když jeho celková míra není tak vysoká, v letech 2007-2009 bylo v Berlíně denně průměrně 14 turistů na tisíc obyvatel. Nejnižší míra penetrace i její nárůst od roku 1989 byly zaznamenány ve Varšavě.

Podobným ukazatelem jako je míra turistické penetrace je hustota výskytu turistů, která vyjadřuje, kolik turistů se v celoročním průměru denně nachází v destinaci na 1 km² (viz kap. 3.3.5) Hustota výskytu turistů se podobně jako míra turistické penetrace ve většině daných měst zvýšila od roku 1989 (viz graf č. 12). Ke snížení míry hustoty výskytu turistů došlo od roku 1989 pouze v Budapešti a to téměř o 6 turistů na km². Nejvyšších hodnot tohoto ukazatele dosahuje dlouhodobě Vídeň a Praha, kde se v období 2007-2009 v průměru denně nacházelo 67 turistů na km². Nejrychlejšího růstu hustoty výskytu turistů dosahují Berlín a Praha, kde se za poslední tři daná období (od 1994-1998 do 2007-2009) zvýšil průměrný denní počet turistů přibližně o 30 turistů na km². Naopak nejnižších hodnot i míry růstu tohoto ukazatele dosahují dlouhodobě Varšava a Bratislava, v období 2007-2009 se zde nacházelo denně v průměru 19, respektive 12 turistů na km².

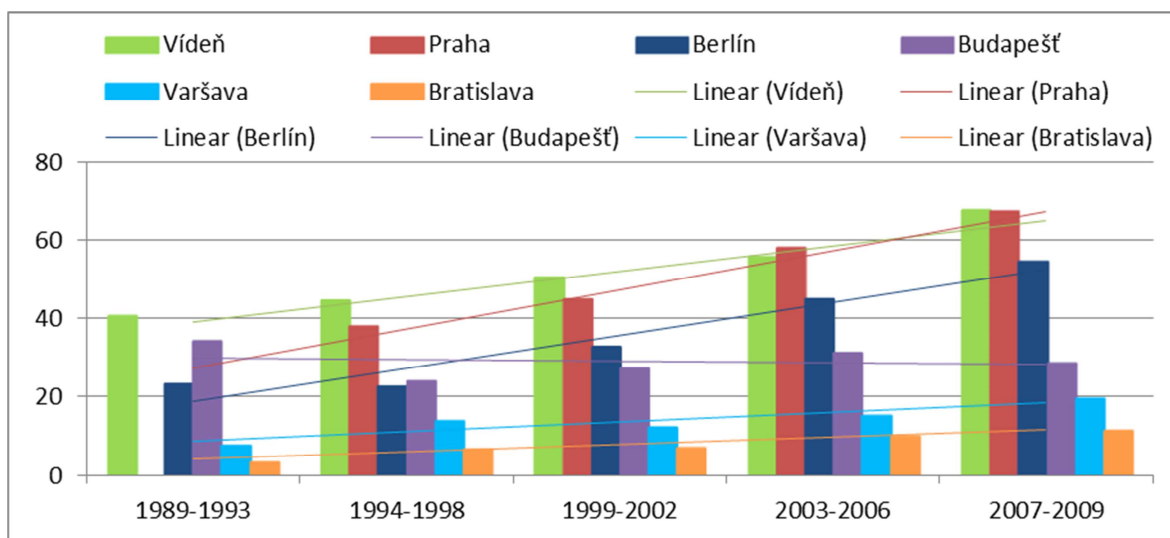
Graf č. 11: Míra turistické penetrace v hlavním městech Střední Evropy v letech 1989-2009 [na 1000 obyvatel]

Poznámka: Data za Prahu za období 1989-1993 nejsou dostupná

Zdroj: Eurostat 2013

Graf č. 12: Hustota výskytu turistů v hlavním městech Střední Evropy v letech 1989-2009 [na km²]

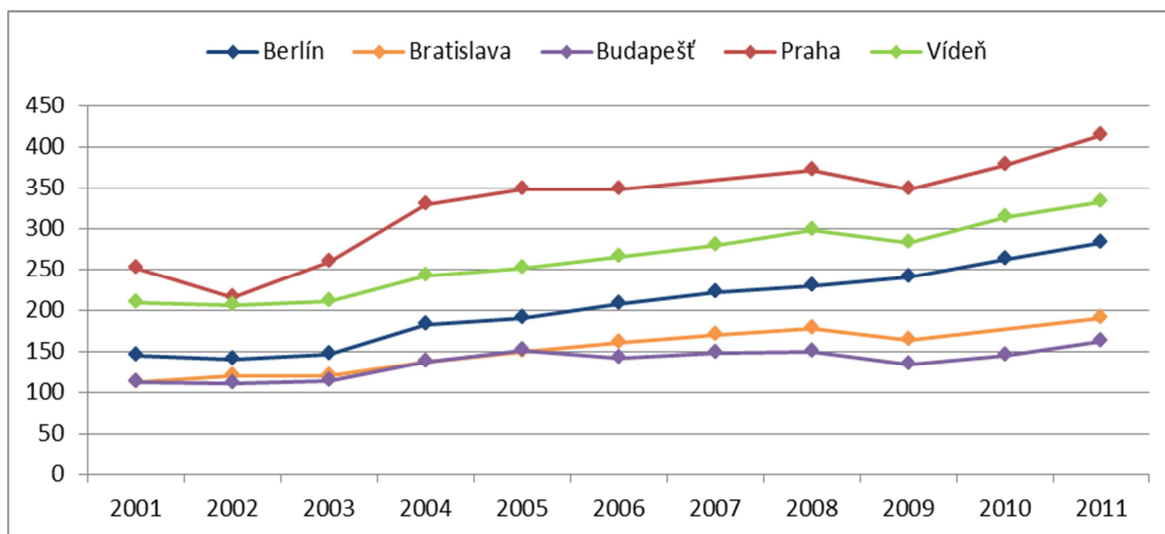
Poznámka: Data za Prahu za období 1989-1993 nejsou dostupná

Zdroj: Eurostat 2013

Následující ukazatele budou prezentovány pouze za období posledních deseti let, tzn. za roky 2001-2011 a z výpočtů bude vynecháno město Varšava. Důvodem je nedostatek dostupných dat za předchozí období (před rokem 2001) a celkový nedostatek dat za cestovní ruch ve Varšavě (viz kap. 3.3.3).

Dalším ukazatelem vyjadřujícím intenzitu cestovního ruchu je míra turistické intenzity, která poměruje počet turistů (jejich příjezdy do ubytovacích zařízení) a počet rezidentů (viz kap. 3.3.5). Míra turistické intenzity se za poslední 10 let ve všech městech výrazně zvýšila, a to v průměru o 100 turistů na 100 obyvatel (viz graf č. 13), toto navýšení souvisí z celkovým zvýšením objemu cestovního ruchu v hlavních městech Střední Evropy, který byl představen v kap. 4.3.1. Nejvyšší míry turistické intenzity dosahuje dlouhodobě Praha, jejíž hodnota v roce 2011 dosahovala 413 turistů na 100 obyvatel, tedy jednou tolik, než dosahovala míra turistické intenzity v Budapešti či Bratislavě. Nejvyššího tempa růstu tohoto ukazatele dosahuje Berlín, kde se míra turistické intenzity navýšila od roku 2001 o 150 turistů na 100 obyvatel. Praha po počátečním poklesu v roce 2002, který byl způsoben především povodněmi, dosáhla navýšení o více jak 150 turistů na 100 obyvatel. Významně se vyvíjela míra turistické intenzity i v Bratislavě, kde došlo mezi roky 2001 a 2011 k nárůstu o přibližně 100 turistů na 100 obyvatel. Zřetelně se projevila na tomto ukazateli ekonomická krize, u většiny daných měst došlo k poklesu míry turistické intenzity, pouze v případě Berlína se jen snížilo tempo jejího růstu. Vývoj tohoto ukazatele v podstatě kopíruje vývoj počtu příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení, který byl představen v kap. 4.3.1.

Graf č. 13: Vývoj míry turistické intenzity v hlavním městech Střední Evropy v letech 2001-2011 [na 100 obyvatel]

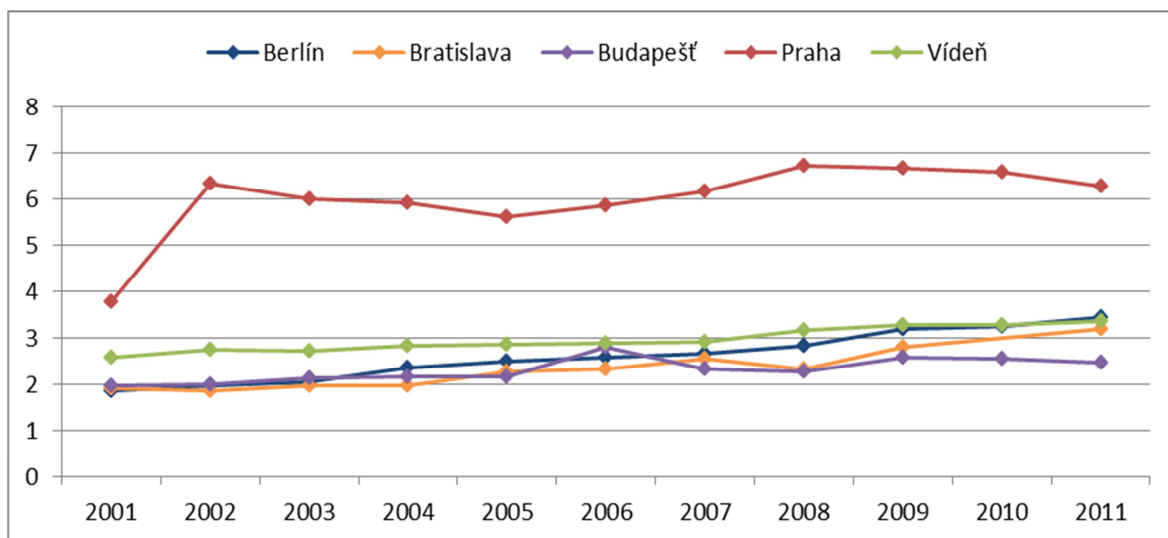

Poznámka: Data za Prahu za rok 2007 a Bratislavu za rok 2010 nejsou dostupná. Data za obyvatelstvo k 31. 12 daného roku.

Zdroj: Tourmis 2013, HCSO 2013, Statistische Ämter des Bundes und der Länder 2013, Štatistický úrad SR 2011, STAT 2013, ČSÚ 2013

Abychom mohli objektivně posoudit turistické zatížení destinace, je třeba počítat nejen s počtem turistů a jejich přenocováním, ale také se zařízeními cestovního ruchu, přesněji s počtem lůžek v destinaci. Jeden z ukazatelů, který poměřuje počet lůžek s počtem obyvatel v destinaci, se nazývá Defertova turistická funkce. Tato funkce představuje kolik lůžek se nachází v destinaci na 100 obyvatel, čímž vyjadřuje počet potenciálních turistů dané destinace (viz kap. 3.3.5). Hodnoty Defertovy funkce jsou v daných městech velmi nízké, v průměru se tato hodnota ve většině měst pohybovala v letech 2001 až 2011 okolo 2,5-3 lůžek na 100 obyvatel (viz graf č. 14). Jiná je však situace v případě Prahy, kde je hodnota Defertovy funkce jednou tak velká, v průměru se od roku 2001 pohybuje kolem 6 lůžek na 100 obyvatel. Jak ale bylo ukázáno v kap. 4.3.1, je počet lůžek v Praze dlouhodobě nadhodnocený, jeho obsazenost se pohybuje kolem 40 % a proto i tento ukazatel spíše odkazuje na nadhodnocení počtu lůžek v Praze než na její přílišnou zatíženost, přesto je však třeba tuto hodnotu vzít v úvahu a to především při budoucím plánování a řízení cestovního ruchu Prahy. Na druhou stranu počty lůžek v Praze v posledních třech letech klesají (viz kap. 4.3.1, graf č. 5), a proto je možné, že se rozdíl v počtu lůžek na obyvatele mezi Prahou a ostatními sledovanými městy bude v budoucnosti snižovat. Přesto je třeba zmínit, že je Praha velmi zatížena turistickou infrastruktúrou, což má za následek turistifikaci oblasti (viz kap. 2.4.7), a tím vytlačování rezidenční funkce.

Graf č. 14: Vývoj Defertovy funkce v hlavním městech Střední Evropy v letech 2001-2011
[na 100 obyvatel]

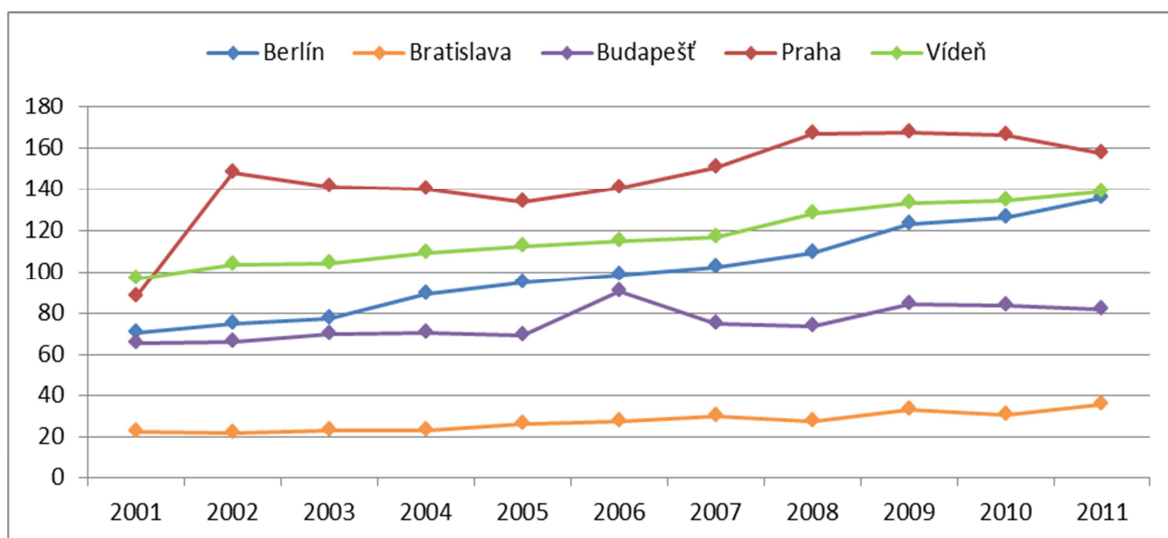

Poznámka: Data za Bratislavu za rok 2010 nejsou dostupná. Data za obyvatelstvo k 31. 12 daného roku.

Zdroj: Tourmis 2013, HCSO 2013, Statistische Ämter des Bundes und der Länder 2013, Štatistický úrad SR 2011, STAT 2013, ČSÚ 2013

Jiným ukazatelem intenzity cestovního ruchu počítajícím s lůžkovou kapacitou v destinaci je index turistického zatížení území. Tento ukazatel představuje hustotu ubytovacích kapacit v destinaci. Poměruje počet lůžek a rozlohu dané destinace (viz kap. 3.3.5). I v tomto ukazateli turistického zatížení zaujímá Praha přední postavení, na jeden km² zde v roce 2011 připadalo 166 lůžek, tedy dvakrát více než v Budapešti a pětikrát více než v Bratislavě (viz graf č. 15). Nejvyšší tempo růstu tohoto ukazatele dosahuje Berlín, mezi roky 2001 až 2011 došlo k nárůstu o 65 lůžek na km², tedy nárůst o téměř 100 %. Ačkoli se může zdát, že v Praze došlo v letech 2001 až 2002 k prudkému nárůstu indexu, jde o důsledek změny metodiky statistického šetření ČSÚ (viz kap. 4.3.1), proto je z hlediska tohoto ukazatele nepodstatný. Vývoj indexu turistického zatížení ve Vídni byl pozvolnější a v roce 2011 se zde nacházelo 139 lůžek na km², podobně jako v Berlíně, kde připadalo v tomto roce na 1 km² 126 lůžek. V poslední třech sledovaných letech je v Praze patrný pokles indexu zatížení území a její zatížení se začíná více přibližovat zatížení Vídne a Berlína, jejichž hodnoty indexu naopak stoupají. Z grafu č. 15 je tak viditelný příznivý trend vývoje pro Prahu v míře zatížení turistickou infrastrukturou.

Graf č. 15: Index turistického zatížení v hlavních městech Střední Evropy v letech 2001-2011 [na km²]

Zdroj: Tourmis 2013, HCSO 2013, Statistische Ämter des Bundes und der Länder 2013, Štatistický úrad SR 2011, STAT 2013, ČSÚ 2013

Zatížení Prahy cestovním ruchem je výrazně vyšší než v jiných hlavních městech Střední Evropy. Ačkoli dané ukazatele nedosahují příliš vysokých hodnot v porovnání s přímořskými rezorty nebo horskými destinacemi, v porovnání s ostatními hlavními městy Střední Evropy, jsou tyto hodnoty významné a je třeba k nim přihlížet při budoucím plánování a řízení cestovního ruchu v Praze. Velmi vysoké je zatížení Prahy turistickou infrastruktúrou, která je o mnoho vyšší než v jiných městech, avšak v posledních třech letech dochází k poklesu počtu lůžek a tím snižování hodnoty TF a TL. Trh cestovního ruchu v Praze tak nejspíše reaguje na poptávku po ubytovacích zařízeních (více viz kap. 5). Při nízké obsazenosti lůžek nemůže být ubytovací zařízení dostatečně rentabilní a musí dojít ke snížení počtu lůžek, což většinou nastává formou ukončení činnosti ubytovacího zařízení. Zde jsou prezentována data za celou oblast města, ale cestovní ruch se ve městech koncentruje do určitých oblastí, a proto při pohledu na jednotlivé městské obvody by byly hodnoty mnohem vyšší, tato data nejsou dostupná za všechna uvedená města, a tak bude koncentrace cestovního ruchu v obvodech měst zkoumána pouze ve srovnání Prahy s Vídní a Budapeští (více viz kap. 6.1 a 6.2).

4.4 Shrnutí postavení cestovního ruchu Prahy ve Střední Evropě

Analýza v předchozích částech kapitoly umožňuje formulovat několik průběžných závěrů. Hlavní města Střední Evropy jsou města s dlouhou historií, která vznikla většinou z důvodu jejich výhodné pozice na obchodních stezkách. Všechna města se nacházejí na řekách, které daly nejen důvod, ale také možnost jejich rozvoji. Vídeň, Bratislava a Budapešť se dokonce nacházejí na stejné významné evropské řece, díky níž mezi těmito městy docházelo v minulosti ke vzájemnému kontaktu. Praha, Vídeň, Bratislava a Budapešť byly po dlouhou dobu součástí jedné říše a soutěžila

mezi sebou o postavení v rámci této říše, což je patrné i z přesouvání hlavních sídel panovníků. Tato skutečnost vytvořila z daných měst významné regionální hráče cestovního ruchu, kteří disponují podobnými památkami a jinými atraktivitami cestovního ruchu. Všechna dnešní hlavní města Střední Evropy výrazně utrpěla událostmi 2. světové války. Nejvíce byla poškozena Varšava, jejíž historické dědictví v zásadě zmizelo v důsledku bombardování, podobně avšak v menším rozsahu byl zničen i Berlín nebo Budapešť. Události, které následovaly ovlivnily vývoj většiny hlavních měst Střední Evropy na více jak 40 let. Poválečné politické uspořádání nerozdělilo pouze samotný Berlín, ale celou Evropu. Část Berlína společně s Varšavou, Prahou, Bratislavou a Budapeští se ocitly ve východním komunistickém bloku, který se jak politicky, tak ekonomicky oddělil od rozvíjející se Západní Evropy. Vývoj těchto měst stagnoval a s ním stagnoval i cestovní ruch v těchto městech. Po pádu železné opony, se většina zemí bývalého východního bloku musela vyrovnat s problémy spojenými s transformací ekonomiky z centrálně plánované na tržní a celkovou deindustrializací (viz kap. 2.4.4). Avšak většina zmíněných měst se zapojila do světového cestovního ruchu poměrně rychle a některá z nich se během posledních 20 let vývoje dostala mezi 10 nejnavštěvovanějších měst v Evropě (Despite an uncertain economy, European City Tourism Continues its Upward Trend!, 2012).

Ačkoli mají tato města mnoho společného, především jejich postavení centra dané země, a to jak centra administrativního, tak politického, ekonomického, obchodního a kulturního, existují mezi nimi i zásadní rozdíly. Praha, Vídeň a Budapešť jsou především významnými historickými městy, jejichž stará centra jsou zapsána na Seznam světového dědictví UNESCO pro svou architektonickou různorodost a zachovalost. Varšava je městem spíše novodobým, obchodním, protože její historické centrum ač také zapsané na Seznam UNESCO je poměrně malé rozlohy a se o obnovené dědictví. Navíc musí Varšava bojovat o přízeň turistů s jiným významným historickým městem, Krakovem. Berlín je hlavně městem kultury a obchodu, pověstný hudebními akcemi či filmovými festivaly. Bratislava jako jediná na svém území nemá žádné památky zapsané na Seznam UNESCO, avšak její potenciál je velký především díky výhodné poloze v přímém sousedství s Vídní. Tato poloha však může být i nevýhodou, protože je Vídeň jejím velkým konkurentem a mnoho turistů může využívat Bratislavu pouze jako vstupní bránu do širšího regionu a pokračovat dále do Vídně. Hall, Smith a Marciszewska (2006) konstatují na základě článku v anglickém časopise The Observer (Behr a kol. 2004, cit. v Hall, Smith a Marciszewska 2006, s. 14), že „...po více než desetiletí a půl byla Praha, Budapešť a Varšava důležitými destinacemi pro city breaks, ale nyní vyvíjejí Lublaň, Talin, Riga, Vilnius a Bratislava společnou snahu zvýšit svůj podíl na trhu“. Přes toto hrubé rozdělení měst na historická, kulturní, obchodní a zábavní, si můžeme povšimnout, že hlavní města Střední Evropy rozvíjejí mnoho různých forem cestovního ruchu, jsou multifunkčními centry, které lákají multimotivované návštěvníky (viz kap. 2.4.2, více o motivaci k návštěvě Prahy viz kap. 5.2, 5.3).

Vývoj cestovního ruchu v hlavních městech Střední Evropy po roce 1989 můžeme obecně rozdělit do třech období. První období je možné vymezit přibližně roky 1989 až 1993, ve kterém došlo ve většině měst k poklesu objemu cestovního ruchu. Tento pokles je možné obecně přiřadit k problémům spojenými s přechodem zemí bývalého východního bloku z centrálně plánované na tržní ekonomiku, s celkovou deindustrializací a přechodem pracovní síly ze sekundárního do terciárního sektoru, s privatizací a celkových zvýšením konkurenčního prostředí ve Střední Evropě. Druhé období trvající přibližně od roku 1994 do roku 2003 je charakteristické pozvolnějším růstem objemu cestovního ruchu. Ve třetím období, které začíná přibližně rokem 2003 a pokračuje do současnosti, dochází k prudkému růstu cestovního ruchu, důvodem je především vývoj v dopravě a informačních technologiích, hlavně rozvoj nízkonákladových leteckých společností. Rostoucí trend cestovního ruchu byl narušen několika významnými světovými událostmi, ja již bylo zmíněno. První nastala v roce 2002, kdy se ve městech projevíly důsledky strachu turistů z cestování po teroristických útocích 11. září, ale také jako následek epidemie SARS nebo války v Iráku. Druhý nastal v roce 2008/2009 jako následek světové ekonomické krize. Je však patrné, že tyto události na cestovní ruch ve velkých městech mají menší vliv než v případě jiných destinací a že jejich oživení je poměrně rychlé. Například v Berlíně nedošlo v roce 2008/2009 ani k poklesu cestovního ruchu, ale pouze ke zpomalení jeho tempa růstu.

Praha v cestovním ruchu v porovnání s ostatními hlavními městy Střední Evropy zaujímá jedno z předních postavení, a to nejen v objemu cestovního ruchu, ale také v míře jeho růstu. S touto skutečností souvisí i značná nebezpečí, která se zatím Prahy plně nedotkla, ale do budoucnosti mohou znamenat značné problémy. Cestovní ruch se v Praze vyvíjí po Berlíně nejrychleji ze sledovaných měst. Berlín je ale městem dvakrát větším než Praha a jeho cestovní ruch se vyvíjí na rozdíl od Prahy rovnoměrně. Počty přenocování v Praze rostou rychleji než počty příjezdů zahraničních návštěvníků, čímž dochází ke zkracování průměrné doby pobytu turistů, přesto stráví turisté v Praze průměrně nejvíce nocí z daných měst. Od roku 1989 se snížila průměrná doba pobytu u všech měst a v roce 2001 se pohyboval průměrný počet strávených nocí turisty v placených ubytovacích zařízeních mezi 2 (Bratislava) a 2,7 noci (Praha). Trend vývoje posledních 10 let však naznačuje, že se průměrná doba pobytu v Praze bude snižovat, naopak trend vývoje poměru přenocování turistů a jejich příjezdů se jeví za posledních 10 let vyrovnaný v případě Berlína a Bratislavy. Na druhé straně počet lůžek se v hlavních městech Střední Evropy od roku 1989 zvyšoval, největší nárůst dosahovala města v prvních letech po pádu železné opony, který je třeba připisovat transformaci ekonomiky, privatizaci a přílivu přímých zahraničních investic. Avšak obsazenost lůžek od roku 1989 spíše klesá, v Berlíně např. poklesla ze 70 % v roce 1989 na 50 % v roce 2011. Poměr vývoje lůžek a počtu přenocování za posledních 10 let naznačuje, že je v Praze nadhodnocený počet lůžek (počet lůžek roste rychleji než počet

přenocování), což naznačuje i čisté využití lůžek, které se pohybuje kolem 40 %. V posledních třech letech však dochází ke snižování počtu lůžek v Praze. Naopak ve Vídni je trend opačný a do budoucnosti hrozí podhodnocení počtu lůžek. Berlín a Bratislava se vyvíjí v poměru lůžek a přenocování roznoměrně a jejich předpoklady pro budoucí rozvoj jsou tedy příznivé.

Ve vnitrostátním cestovním ruchu mají nejvýznamnější postavení Praha a Budapešť, což je dáno nedostatečným potenciálem ostatních destinací nebo jejich nedostatečnou znalostí, respektive nedostatečnou propagací. Naopak Berlín a Vídeň se na vnitrostátním cestovním ruchu podílejí nejméně z daných měst.

Intenzita cestovního ruchu v hlavních městech Střední Evropy od roku 1989 stoupá. Největší intenzity dosahuje dlouhodobě Praha. Celkově je zatížení Prahy cestovním ruchem několikanásobně vyšší než v ostatních městech. Celoročně v průměru připadá každý den v Praze 27 turistů na 1000 obyvatel, což je jednou tolik, co ve Vídni a dvakrát více než v Bratislavě. Hustota turistů v Praze v roce 2011 byla 67 turistů na km², podobně jako ve Vídni, avšak v Budapešti byla hustota turistů poloviční. Podobné je postavení Prahy i v případě turistické infrastruktury, v roce 2011 se zde nacházelo 6 lůžek na 100 obyvatel Prahy a jejich hustota čítala 166 lůžek na km². Na druhou stranu počet lůžek na obyvatele se v ostatních zmíněných městech pohybuje od 2,5 do 3 lůžek na 100 obyvatel. Počet lůžek na km² byl v roce 2011 cca 20 v Bratislavě, 60 v Budapešti a přibližně 140 ve Vídni a Berlíně. Z tohoto výčtu je zřejmé, že zatížení Prahy je mnohem vyšší než zatížení jiných měst, její počet lůžek na počet obyvatel je dvakrát vyšší než u ostatních měst, i když celková obsazenost lůžek je nízká. Objemy i výkony cestovního ruchu Prahy jsou jedny z nejvyšších ze sledovaných měst. Její vývoj je velmi rychlý, ale bohužel nevyvážený a neřízený, což to může do budoucnosti způsobit v Praze mnoho problémů a nejspíše i následný pokles cestovního ruchu.

5. VÝVOJ CESTOVNÍHO RUCHU V PRAZE

Předchozí kapitola ukázala, jaké postavení Praha zaujímá ve Střední Evropě. Bylo představeno, že Praha je jednou z vedoucích destinací, která se rychle rozvíjí na poli cestovního ruchu. Její rozvoj je však nerovnoměrný a neorganizovaný. V této kapitole se podíváme podrobněji na vývoj cestovního ruchu Prahy a jaké postavení zaujímá cestovní ruch Prahy na území Česka. K výzkumu jsou využita data z ČSÚ rozdělená na tři časová období 1989-1995, 1996-2003, 2003-2011 (podrobněji viz kap. 3.3.2). Tato data budou dále doplněná o výzkumy agentury CzechTourism (viz kap. 3.3.5).

5.1 Cestovní ruch v Praze v letech 1989-1995

Přelom 80. a 90. let 20. století byl v Praze i v celém Česku obdobím ve znamení zásadních socio-ekonomických změn, které se významně projevy i v cestovním ruchu (viz kap. 2.4.4). Na jedné straně stály pozitivní změny spojené s otevřením hranic, snížením administrativních bariér a tím přílivem zahraničních návštěvníků. Přechod na tržní ekonomiku, který umožnila příliv zahraničních investic do cestovního ruchu, rozšíření turistické infrastruktury a její zkvalitnění. Na druhé straně však stály změny negativní, ovšem s dočasným charakterem, jako byl např. růst cenové hladiny, která měla za následek snížení koupěschopnosti obyvatel, a tím pokles domácího cestovního ruchu nebo zostření konkurenčního prostředí. Ke změnám došlo i v šetření ČSÚ, respektive FSÚ (viz kap. 3.3.2). Po politických a ekonomických změnách se FSÚ snažil najít způsob a rozsah zkoumání cestovního ruchu, a proto v tomto období docházelo k množství změn, které ovlivnily úplnost časových řad. V roce 1993 došlo navíc k rozdělení Československa, a tím i FSÚ, čímž vznikl samostatný ČSÚ (viz kap. 3.3.2). Z tohoto důvodu bude v této části popsán vývoj cestovního ruchu pouze stručně a z větší části jen slovně.

Po počátečním nárůstu počtu turistů v ubytovacích zařízeních v Praze (1989-1990) došlo k jeho poklesu a to až do roku 1993 (viz tab. č. 7). Od roku 1994 se počet turistů v HUZ Prahy začal opět zvyšovat. Zatímco příjezdy zahraničních turistů do HUZ mezi roky 1990 a 1993 spíše stagnovaly, domácí cestovní ruch od roku 1989 klesal až roku 1993. „V prvních letech transformace dochází k zásadním strukturálním změnám ekonomiky spojené s cenovou deregulací, privatizací a liberalizací zahraničního obchodu a směnného kurzu. V důsledku toho došlo na počátku 90. let k útlumu ekonomiky a růstu cenové hladiny, což se nutně projevilo v nižší koupěschopnosti obyvatelstva“ (Vystoupil a kol. 2010, s. 96). Privatizace ovlivnila především rozvoj a strukturální změnu turistické infrastruktury. V prvních letech, od roku 1991, probíhala malá privatizace, která umožnila počátky tržního hospodářství změnou vlastnictví menších podniků ze státního na právnické a fyzické osoby, od roku 1993 pak probíhala tzv. velká privatizace.

Zároveň také došlo k návracení majetku původním majitelům – restitucím. Tyto skutečnosti měly vliv na růst počtu ubytovacích zařízení, jejichž počet se od roku 1989 zvýšil o 70 %. Počet stálých lůžek v ubytovacích zařízeních se v letech 1989 až 1995 zvýšil o 170 % (viz tab. č. 8), z čehož je patrné, že nedošlo jen k růstu počtu ubytovacích zařízení, ale i k celkovému zvýšení kapacit ubytovacích zařízení, vznikly nové velké hotely (např. hotel Hilton 1991, renovace hotelu Intercontinental 1992-1995 apod.). Ovšem je třeba si povšimnout, že ačkoli se počty hotelů i lůžek v letech 1989 až 1995 zvyšovaly, jejich obsazenost se významně snížila, jak je možné vidět v čistém využití lůžkové kapacity, která od roku 1998 do roku 1993 poklesla o 33 % (viz tab. č. 8). Mezi lety 1989 až 1995 dochází k velkému navýšení počtu ubytovacích zařízení a ještě výraznějšímu navýšení lůžkové kapacity, ale růst počtu příjezdů ani počtu přenocování touto vývoji neodpovídá, výsledkem je prudké snížení čistého využití lůžkové kapacity. Toto naznačuje, že se v následujících obdobích bude muset snížit počet stálých lůžek (čili počet zařízení), protože s takto nízkým využitím lůžek nemohou být ubytovací zařízení rentabilní. Je tedy zřejmé, že procesy související s privatizací a restitucí působí na živelné zvyšování počtu ubytovacích kapacit, které ale neodpovídají poptávce po cestovním ruchu v Praze. Bohužel v tomto období není dostatek dostupných informací, a proto mohou být závěry zkreslené. Např. poslední údaj o využití lůžkové kapacity v tomto období je dostupný za rok 1993, kdy došlo k celkovém poklesu počtu přenocování v ubytovacích zařízeních. V následujících obdobích jsou data dostupná již ve větším rozsahu.

Tabulka č. 7: Kapacity ubytovacích zařízení v Praze v letech 1989-1995 [v tis.]

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	index růstu 1989=100
Příjezdy turistů celkem	1 581	1 686	1 295	x	1 201	1 486	1 805	114,19
z toho zahraničních	1 170	1 320	1 119	1 184	1 029	1 327	1 538	131,49
z toho domácích	411	366	176	x	172	158	267	64,98
Přenocování turistů celkem	4 408	4 524	3 348	x	3 316	4 321	5 104	115,80
z toho zahraničních	x	x	x	3 180	2 798	3 845	4 435	x
z toho domácích	x	x	x	x	519	475	669	x

Poznámka: x – data nejsou dostupná

Zdroj: FSÚ1990-1992, ČSÚ 1993-1996, 2013

Tabulka č. 8: Výkony ubytovacích zařízení v Praze v letech 1989-1995

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	index růstu 1989=100
Počet zařízení	111	117	93	x	161	169	189	170,27
Počet stálých lůžek	14 571	15 008	44 645	x	25 839	39 009	x	x
Čisté využití lůžkové kapacity [%]	70,3	66,2	54,5	x	37,1	x	x	x
Průměrná doba pobytu	x	x	x	3,7	3,7	3,9	3,8	x

Poznámka: x – data nejsou dostupná

Zdroj: FSÚ1990-1992, ČSÚ 1993-1996, 2013

5.2 Cestovní ruch v Praze v letech 1996-2002

Toto sedmileté období bylo charakteristické množstvím významných událostí, které negativně ovlivnili vývoj cestovního ruchu ve světě i v Praze. Tyto události byly jak světového, tak místního charakteru. Moravu zasáhly v červenci roku 1997 rozsáhlé povodně. V letech 1997-1998 došlo v Česku k měnové tzv. posttransformační krizi, která byla vyvolaná uvolněním fixního kurzu koruny, jenž byla dále prohloubena v důsledku dopadu asijské finanční krize. V roce 2000 byl v Praze pořádán kongres Mezinárodního měnového fondu (dále jen MMF) a Světové banky. Rok 2001 významně ovlivnil cestovní ruch na dlouhou dobu. Teroristické útoky v New Yorku a Washingtonu měly za následek celkové snížení počtu mezinárodních turistů, zpřísnění bezpečnostních opatření v letecké přepravě a také např. zpřísnění vydávání víz do Spojených států. Dále významně ovlivnila cestovní ruch pandemie SARS, která se začala objevovat v polovině roku 2002. V Praze i v celém Česku však byly v tomto období největší události povodně, které zasáhly území Česka v srpnu roku 2002 a dosáhly úrovně tisícileté vody. Samozřejmě se tato událost významně podílela na poklesu počtu návštěvníků Prahy i celého Česka, jak bude ukázáno dále.

5.2.1 Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v letech 1996-2002

Růst počtu ubytovacích zařízení i počtu stálých lůžek pokračoval i v letech 1996 až 2002, ovšem v mírnějším tempu než v předchozím období, počet ubytovacích zařízení se sice zvýšil o 47 % (viz tab. č. 9) avšak počet stálých lůžek jen o 14 %. V tomto období tedy narůstaly spíše menší ubytovací zařízení, oproti období 1989-1995 (viz kap. 5.1). Je třeba upozornit, že ačkoli v předchozí kapitole 5.1 byla zmíněna všechna ubytovací zařízení, v této části jsou představena pouze hromadná ubytovací zařízení, která jsou doplněna počtem individuálních ubytovacích zařízení, pokud byla data dostupná (viz tab. č. 9). K významnému nárůstu došlo v případě hotelů o téměř 60 %. V roce 1998 byl zaznamenán mírný propad v počtu ubytovacích zařízení, svojí činnost ukončilo osm HUZ, z toho 3 hotely. Tento mírný pokles může být připisován měnové krizi

probíhající v Česku v letech 1997 až 1998 (viz kap. 5.2), ale také ustálení trhu cestovního ruchu po živelném růstu v letech 1989-1995. Významně se od roku 1993 zvýšilo čisté využití lůžek, ačkoli datová řada není úplná, je možné konstatovat, že v letech 2000 a 2001 bylo obsazeno více než polovina lůžek, zatímco v roce 1993 to bylo pouhých 37 %, v roce 2002 začíná využití lůžkové kapacity opět klesat, a to v důsledku výše zmíněných světových událostí, teroristického útoku 11. září a pandemie SARS (viz kap. 5.2). Vzhledem k datu sběru dat za kapacity ubytovacích zařízení se zde nepromítly rozsáhlé povodně, které nastaly až v srpnu 2002 (viz kap. 2.5).

Tabulka č. 9: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996-2002

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	index růstu 1996=100
Počet zařízení	385	472	464	449	502	527	566	147,01
z toho počet hotelů	189	233	226	233	254	275	294	155,56
Počet individuálních zařízení	363	521	519	510	x	x	x	x
Počet stálých lůžek	62 076	x	x	x	68 379	68 854	71 160	114,63
Čisté využití lůžkové kapacity [%]	x	x	x	x	55,5	56,6	47,3	x
Průměrná doba pobytu	3,7	3,8	4,0	4,0	3,8	3,8	3,8	102,67

Poznámka: x – data nejsou dostupná, 1996 data k 31.12., 1997-2002 data k 31.7.

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Významný byl nárůst počtu hotelů a to o téměř 60 % v daném období (viz tab. č. 10). Nejvíce se navýšil počet pětihvězdičkových hotelů (trojnásobně) a počet hotelů garni (definice viz kap. 3.2.3, tab. č. 2), naopak ke snížení počtu došlo u jendo- a dvouhvězdičkových hotelů (o cca 70 %, resp. 15 %). Mezi roky 1993-2002 se změnila struktura HUZ. Ačkoli největší množství hotelů se nachází v kategorii tří hvězdiček, počet pěti- a čtyřhvězdičkových hotelů roste výrazně rychleji. V Praze tedy v tomto období dochází ke zvýšení kvality služeb a ke žřetelné snaze přilákat do Prahy více solventní turisty nebo spíše snaha nabídnout turistům stejnou kvalitu služeb jako v jiných evropských městech, což bylo umožněno množstvím zahraničních investic – příchodem nadnárodních hotelových řetězců (Hilton, Four Season, Marriott). Poměrně rychlý nárůst zaznamenaly i počty penzionů, od roku 1996 do roku 2002 se jejich počet zvýšil o přibližně 70 %, naopak počet kempů cca o 13 % poklesl. Ovšem posouvají se s kvalitou služeb i preference turistů, neboli vyhledávají i turisté ubytovací zařízení vyšších tříd? Preferují i turisté hotely a penziony oproti jiným druhům ubytování jako jsou kempy či turistické ubytovny?

Tabulka č. 10: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení a hotelů v Praze v letech 1996-2002

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	index růstu 1996=100
Počet zařízení	385	472	464	449	502	527	566	147,01
z toho hotelů	189	233	226	233	254	275	294	155,56
hotely*****	5	x	7	9	10	12	15	300,00
hotely****	36	x	34	38	43	54	69	191,67
hotely***	101	x	122	123	132	133	146	144,55
hotely**	26	x	30	29	27	30	22	84,62
hotely*	12	x	9	9	11	8	4	33,33
hotely garni	15	x	24	26	31	38	38	253,33
z toho penzionů	89	x	127	119	136	135	154	173,03
z toho kempů	24	x	21	17	21	21	21	87,50
z toho turistických ubytoven	19	x	23	21	20	21	20	105,26
z toho ostatní	58	x	67	61	71	75	77	132,76

Poznámka: x – data nejsou dostupná, 1996 data k 31.12., 1997-2002 data k 31.7.

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Praha zaujímá významné postavení jako destinace cestovního ruchu v rámci Česka. Již v kapitole 4.3.2 bylo diskutováno její postavení ve vnitrostátním cestovním ruchu Česka, které je jedno z nejvýznamnějších ve Střední Evropě. Pokud se však podíváme na podíl hromadných ubytovacích zařízení v Praze na celkovém počtu ubytovacích zařízení v Česku, není její význam tak zásadní. Praha zaujímá v Česku přibližně 7 % HUZ, i když její podíl roste (viz tab. č. 11). Přední postavení má Praha v Česku v koncentraci hotelů, a to především čtyř- a pětihvězdičkových. V Praze bylo mezi lety 1996 až 2002 koncentrováno přibližně 13 % hotelů, z toho kolem 30 % čtyřhvězdičkových hotelů a více jak 80 % pětihvězdičkových hotelů. V letech 1998 a 1999 byla Praha dokonce jediným krajem Česka, kde se nacházely pětihvězdičkové hotely a v letech 2000 a 2001 se mimo Prahu nacházel pouze jeden hotel s označením pěti hvězdiček (Grand Hotel Pupp v Karlových Varech). Od roku 2000 se podíl pětihvězdičkových hotelů v Praze začíná snižovat, ale podíl čtyřhvězdičkových hotelů v Praze od roku 1998 stále roste. Důvod této koncentrace je zřejmý, Praha disponuje velkým potenciálem cestovního ruchu, nachází se zde množství celosvětově známých památek, široce rozvinutá infrastruktura a její návštěvnost, jak bude ukázáno v kap. 5.2.2, zaujímá kolem 25 % všech turistů Česka. Množství významných hotelů bylo v Praze postaveno již na počátku 20. století (např. hotel Paříž, Hotel Ambassador, Hotel Palace Praha aj.), některé pak vznikly v 70. a 80. letech 20. století (např. Intercontinental). Velký rozvoj však nastal po roce 1989 (viz kap. 5.1), kdy došlo k privatizaci a restituci starších hotelů, které byly z velké části staronovými majiteli obratem prodány, většinou nadnárodním hotelovým řetězcům. Došlo také k výstavbě nových hotelů. Naopak malý podíl má Praha na počtu kempů a turistických ubytoven. Ačkoli se v Praze několik kempů nachází, nejsou to obvyklá ubytovací zařízení

ve městech, kde je menší podíl zelených ploch. Turisté do měst většinou nejezdí za rekreací, která je s kempy spojená, ale za návštěvou památek, zábavou apod., s čímž často souvisí určitý komfort.

Tabulka č. 11: Podíl hromadných ubytovacích zařízení v Praze na hromadných ubytovacích zařízeních Česka v letech 1996-2002 [v %]

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Počet zařízení	6,73	6,43	6,04	6,00	6,72	6,84	7,19
z toho hotelů	13,24	13,80	12,71	12,89	13,60	14,45	15,55
hotely****	45,45	x	100,00	100,00	90,91	92,31	83,33
hotely****	31,30	x	30,63	30,65	30,50	34,18	34,67
ostatní hotely	11,83	x	11,14	11,16	11,71	12,07	12,54
z toho penzionů	6,80	x	6,72	6,59	6,50	6,11	6,30
z toho kempů	7,27	x	4,55	3,76	4,46	4,38	4,37
z toho turistických ubytoven	2,01	x	1,94	1,82	1,83	1,89	1,84
z toho ostatní	3,39	x	2,83	2,69	3,65	3,75	3,91

Poznámka: x – data nejsou dostupná, 1996 data k 31.12., 1997-2002 data k 31.7.

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

5.2.2 Výkony hromadných ubytovacích zařízení v letech 1996-2002

Počet turistů v HUZ v letech 1996 až 2002 stagnoval. Celkové přírůstky mezi lety 1996 až 2002 byly velmi malé, u domácích turistů dokonce došlo k poklesu (viz tab. č. 12). Největších hodnot v počtu turistů bylo dosaženo v roce 2001, kdy se v Praze ubytovalo více jak 3 miliony turistů, z toho přibližně 2,7 milionu zahraničních a 300 tisíc domácích. Celkově je zřejmé, že do Prahy přijíždí mnohem více zahraničních než domácích turistů (přibližně 8x více), což má zásadní vliv na rozvoj cestovního ruchu v Praze. Vývoj cestovního ruchu Prahy je tak podstatně více ovlivňován světovými událostmi než v případě jiných destinací, kde je poměr domácích turistů vyšší. Musíme znovu však připomenout, že v oficiálních statistikách nejsou uvedeny údaje za počty návštěv u přátel a příbuzných, ale pouze počty hostů v HUZ, čímž dochází ke značnému podhodnocení počtu domácích turistů v Praze a tím samozřejmě k podhodnocení turistů v Praze celkem (viz kap. 3.3.4). Celkové počty přenocování turistů v tomto období také spíše stagnovaly. Poměrně nerovnoměrný byl mezi roky 1996 a 2002 vývoj počtu přenocování i příjezdů u domácích turistů (viz tab. č. 12). V prvních čtyřech letech od roku 1996 došlo k strmému nárůstu v počtu přenocování domácích turistů (o cca 140 %), avšak v roce 2000 jejich počet klesl pod úroveň roku 1996 (pokles mezi roky 1999/2000 o téměř 140 %) a dále klesal (viz tab. č. 12). Důvodem tohoto rychlého poklesu počtu domácích turistů může být pořádání kongresu MMF v Praze v roce 2000, který byl doprovázen rozsáhlými demonstracemi, ale také celková změna preferencí domácích turistů. „Důvody lze hledat na straně stále větší obliby cestování rezidentů do zahraničí“ (Vystoupil a kol. 2010, s. 96). Opačný vývoj byl patrný v případě zahraničních turistů, jejichž počet

přenocování v letech 1998 a 1999 poklesl a v letech 2000 a 2001 opět rostl (viz tab. č. 12). Naopak důvodem nárůstu počtu zahraničních turistů může být fakt, že roku 2000 byla Praha vyhlášena Evropským městem kultury, s čímž souvisela rozsáhlá marketingová kampaň a bohatý kulturní program (více viz Rolínková 1999). V roce 2002 dochází opět k poklesu a to jak počtu přenocování domácích, tak i zahraničních turistů. Důvodem jsou již výše zmíněné skutečnosti, teroristický útok 11. září, který ovlivnil především počty zahraničních turistů, a rozsáhlé povodně, které měly vliv jak na domácí, tak zahraniční turisty a které významně poznamenaly Prahu na několik následujících let.

Tabulka č. 12: Výkony hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996-2002 [v tis.]

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	index růstu 1996=100
Příjezdy turistů celkem	2 545	2 826	2 782	2 742	2 619	3 008	2 534	99,58
z toho zahraničních	2 146	2 252	2 075	2 083	2 319	2 671	2 232	103,98
z toho domácích	399	574	706	659	300	337	302	75,88
Přenocování turistů celkem	6 862	8 016	8 232	8 326	7 333	8 323	7 025	102,37
z toho zahraničních	5 883	6 349	5 905	5 999	6 377	7 588	6 291	106,94
z toho domácích	979	1 666	2 326	2 327	956	735	733	74,91

Poznámka: v roce 1997 výkony za všechna ubytovací zařízení

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Největší počet nocí strávili turisté v tří- a čtyřhvězdičkových hotelech a jiných ubytovacích zařízeních. Mezi lety 1996 až 2002 významně narostl počet přenocování turistů v pěti hvězdičkových hotelech, jejich počet se téměř ztrojnásobil (viz tab. č. 13). Počty přenocování v čtyř- a tříhvězdičkových hotelech v tomto období stagnovaly. Naopak významně se snížil počet přenocování v hotelech nižších tříd a v ubytovacích zařízeních jiné kategorie (penziony, turistické ubytovny a kempy). Je tedy zřejmé, že nejen množství HUZ celkově roste rychleji než počet přenocování v nich, ale rostou rychleji i počty čtyř a tříhvězdičkových hotelů. Naopak nárůst počtu pěti hvězdičkových hotelů odpovídá rychlému nárůstu počtu přenocování turistů v hotelech této kategorie (viz kap. 5.2.1, tab. č. 10). Celkově tedy můžeme konstatovat, že zatímco dochází ke transformaci ubytovacích zařízení směrem k vyššímu standardu služeb, preference turistů směrem k vyšší kvalitě služeb se mění pomaleji a tedy nabídka odpovídá poptávce jen částečně.

Tabulka č. 13: Počty přenocování turistů v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle třídy a kategorie ubytování v letech 2003-2011 [v tis.]

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	index růstu 2003=100
HUZ	6 862	8 016	8 112	8 201	7 334	8 323	7 025	102,37
hotely*****	259	x	742	856	1 109	1 107	1 009	388,92
hotely****	1 837	x	1 626	1 752	1 917	2 141	1 846	100,49
hotely***	2 125	x	2 409	2 464	2 006	2 819	2 462	115,86
hotely**	797	x	976	985	1 160	706	416	52,21
ostatní HUZ	1 844	x	2 359	2 144	1 142	1 551	1 292	70,06

Poznámka: v roce 1997 výkony za všechna ubytovací zařízení

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Podíl turistů Prahy na vnitrostátním cestovním ruchu je výraznější než podíl počtu hromadných ubytovacích zařízení (viz tab. č. 14). Do HUZ v Praze přijelo v letech 1996 až 2002 v průměru 25 % všech turistů Česka, přičemž velmi vysoký je v Praze podíl především zahraničních turistů, který činil přibližně 50 %. Nejvyšší koncentrace turistů v HUZ Prahy bylo dosaženo roku 1997. To však může být způsobeno neúplností statistických dat za celé Česko, data za výkony ubytovacích zařízení Česka jsou v roce 1997 dostupná pouze za období leden až září. Druhou největší koncentraci zahraničních turistů představují roky 2000 a 2001 (viz graf č. 16), důvodem může být již výše zmíněný titul Prahy jako Evropského města kultury. Podobná je koncentrace do Prahy i v případě přenocování turistů v HUZ, v průměru se v tomto období pohybovala okolo 20 %. Přenocování zahraničních turistů v HUZ Prahy se podílelo na celkovém přenocování zahraničních turistů v HUZ Česka mezi lety 1996 až 2002 přibližně 40 %. Vysoká koncentrace zahraničních turistů do Prahy je způsobena mnoha faktory. Za prvé je Praha významným městem Střední Evropy se zachovalým historickým centrem a množstvím zachovalých památek reprezentujících její dlouhou historii (viz kap. 4.2). Za druhé je vstupní bránou do Česka a významným dopravním uzlem (viz kap. 2.4.1). A za třetí Praha disponuje rozvinutou a kvalitní dopravní i turistickou infrastrukturou, jako jsou například pěti- a čtyřhvězdičkové hotely (viz kap. 5.2.1). Všechny tyto okolnosti mají vliv na zvyšování prestiže Prahy, která láká do Prahy zahraniční investory, kteří následně zvyšují kvalitu ubytovacích zařízení a jiných služeb cestovního ruchu, což láká více zahraničních návštěvníků atd. Jedná se tedy o začarovaný kruh, který již byl představen v kap. 4.3.2.

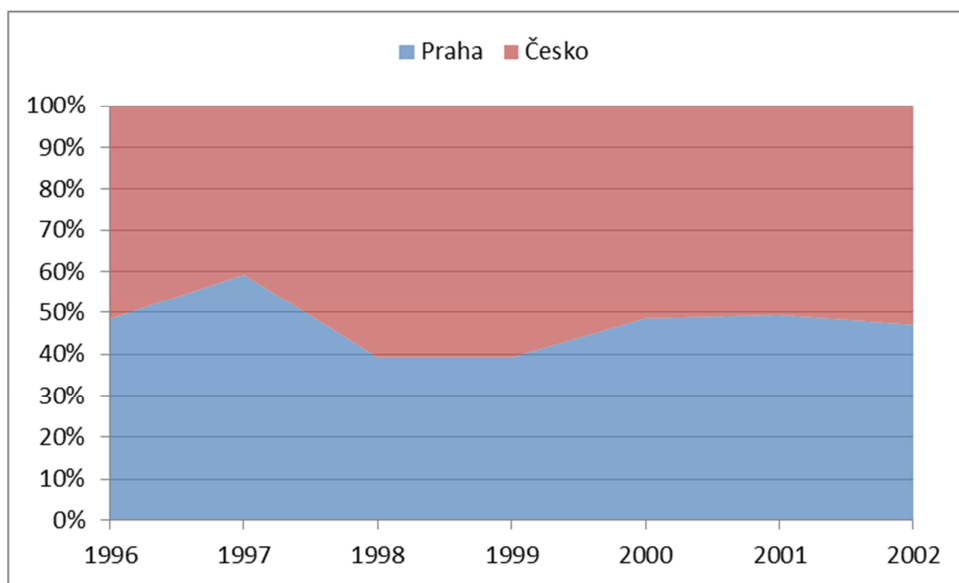
Tabulka č. 14: Podíl výkonů hromadných ubytovacích zařízení v Praze na výkonech hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 1996-2002 [v %]

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Příjezdy turistů celkem	25,54	31,60	23,93	23,89	24,11	26,66	24,33
z toho zahraničních	48,46	59,23	39,30	39,25	48,59	49,41	47,05
z toho domácích	7,20	11,17	11,14	10,73	4,93	5,74	5,33
Přenocování turistů celkem	19,45	23,83	18,69	19,66	16,59	21,28	18,93
z toho zahraničních turistů	43,13	53,31	36,41	37,20	40,89	43,98	40,41
z toho domácích turistů	4,52	7,67	8,36	8,87	3,34	3,36	3,40

Poznámka: v roce 1997 výkony za všechna ubytovací zařízení, v roce 1997 údaje za Česko pouze za leden až září

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Graf č. 16: Podíl příjezdů turistů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze na příjezdech turistů do hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 1996-2002 [v %]

Poznámka: v roce 1997 výkony za všechna ubytovací zařízení, v roce 1997 údaje za Česko pouze za leden až září

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

5.2.3 Zahraniční turisté v hromadných ubytovacích zařízeních v letech 1996-2002

Praha je oblíbenou destinací pro zahraniční turisty, koncentruje se zde kolem 50 % všech zahraničních turistů Česka (viz kap. 5.2.2, graf č. 16). Počet domácích turistů v HUZ Prahy je třikrát nižší než počet zahraničních turistů (viz kap. 5.2.2). V této části bude ukázána základní struktura zahraničních turistů Prahy. Pro ilustraci bylo vybráno 10 nejvýznamnějších zdrojových trhů podle počtu příjezdů a přenocování v HUZ Prahy. Jako rok srovnání byl vybrán rok 2001, a to jako rok, který reprezentuje největší počet návštěv i přenocování ve sledovaném období.

Tradičně nejsilnějším zdrojovým trhem pro Prahu i pro celé Česko je Německo. Jedná se lidnatou zemi, jejíž obyvatelé jsou ochotni investovat do cestování značnou část svých disponibilních prostředků. Němečtí turisté nejen přijíždějí do HUZ Prahy nejvíce, ale také zde stráví největší počet nocí ze všech zahraničních turistů (viz tab. č. 15 a č. 16), v roce 2001 činil počet německých turistů v HUZ 484 tis. a strávili zde přibližně 1,2 milionu nocí, jejich průměrná doba pobytu se pohybovala kolem 2,7 dne. Je však nutné si povšimnout, že mezi roky 1996 až 2002 počet turistů z Německa poklesl, a to přibližně o 27 %. Dalšími silnými zdrojovými trhy jsou Itálie a Spojené království, taktéž země s velkým počtem obyvatel, a tím i velkým počtem potenciálních turistů. Průměrně se počet turistů ze Spojeného království a Itálie, kteří se ubytovali v HUZ Prahy, pohyboval ve zkoumaném období kolem 200 tis. Zatímco do Prahy přijelo v roce 2001 více turistů ze Spojeného království, turisté z Itálie zde strávili větší počet nocí (viz tab. č. 15 a č. 16). Avšak mezi lety 1996 až 2002 počet turistů z Itálie poklesl a to jak v počtu přenocování, tak v počtech příjezdů. Naopak ze Spojeného království přijelo v roce 2002 o více jak 70 % turistů více než v roce 1996 a počet jejich přenocování se zvýšil o cca 80 %.

Ze vzdálenějších trhů se stala Praha oblíbenou destinací ve sledovaném období pro turisty ze Spojených států, Izraele a Japonska. Spojené státy jsou tradičním zaocenašským zdrojovým trhem pro Prahu, počet příjezdů turistů do HUZ Prahy ze Spojených států se v daném období pohybuje kolem 150 tis., i když v roce 2002 dochází k propadu v jejich počtu i v počtu jejich přenocování v důsledku teroristických útoků 11. září 2001, které silně ovlivnily cestovní chování amerických turistů. V tomto období se objevují i poměrně nové zdrojové trhy pro Prahu – Japonsko a Izrael. Mezi lety 1996 až 2002 došlo k velmi prudkému nárůstu počtu turistů z těchto dvou zemí (viz tab. č. 15). Počet izraelských turistů se mezi roky 1996 a 2002 zvýšil o 160 % a v roce 2001 se stal Izrael čtvrtou nejvýznamnější zemí, co do počtu příjezdů do HUZ Prahy a pátou v počtech přenocování v HUZ. Praha je turisty z Izraele vyhledávána pro své zachovalé židovské památky jako je např. židovský hřbitov či Staronová synagoga, zároveň je z Prahy možné podniknout jednodenní výlety např. do Terezína či Třebíče. Počet turistů z Japonska se v daném období více než zdvojnásobil (viz tab. č. 15), ale v počtu přenocování se Japonští turisté umístili v roce 2001 až na 13. místě. Do Prahy sice přijelo v letech 1996 až 2002 velké množství turistů z Japonska, ale strávili zde v průměru pouze 2 noci.

Významný je také počet turistů ze Španělska a Francie, kteří se umístili v roce 2001 na 6. a 7. místě, a to jak v počtu příjezdů, tak v počtu přenocování. Počty příjezdů a přenocování francouzských a španělských turistů se v letech 1996 až 2002 pohybovaly přibližně kolem 100 tis. příjezdů a 300 tis. přenocování (viz tab. č. 15 a č. 16). Vývoj jejich příjezdů a přenocování kopíroval v tomto období obecný trend příjezdů a přenocování zahraničních turistů, v letech 1997 a 1998 došlo k mírnému poklesu, od roku 2000 dochází k nárůstu s vrcholem v roce 2001 a poté

k většímu poklesu v roce 2002 v důsledku již výše zmíněných událostí (viz kap. 5.2). Celkově lze konstatovat, že počty turistů ze Španělska a Itálie v tomto období spíše stagnovaly.

Tabulka č. 15: 10 zemí s nejvyšším počtem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996-2002 [v tis.]

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	index růstu 1996=100
Příjezdy celkem	2 571	2 826	2 782	2 742	2 620	3 009	2 534	98,58
z toho zahraničních	2 168	2 252	2 075	2 083	2 319	2 671	2 232	102,93
Německo	520	530	472	421	420	484	383	73,77
Spojené království	146	161	148	166	190	249	255	174,38
Itálie	195	199	168	175	170	236	187	96,09
Izrael	35	x	42	79	159	166	91	262,76
Spojené státy	148	144	146	137	159	164	133	89,54
Španělsko	123	116	100	118	117	143	129	104,56
Francie	109	105	90	84	113	125	108	99,14
Japonsko	51	x	49	70	65	83	78	152,59
Dánsko	61	62	56	57	131	83	57	93,61
Polsko	41	51	64	73	60	80	63	154,85

Poznámka: x – data nejsou dostupná

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Tabulka č. 16: 10 zemí s nejvyšším počtem přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních v Praze v letech 1996-2002 [v tis.]

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	index růstu 1996=100
Přenocování celkem	6 939	8 016	8 232	8 326	7 334	8 325	7 026	101,25
z toho zahraničních	5 950	6 349	5 905	5 999	6 377	7 589	6 292	105,74
Německo	1 394	x	1 355	1 284	1 109	1 297	1 086	77,92
Itálie	600	x	559	542	522	751	586	97,68
Spojené království	384	x	419	461	500	694	705	183,49
Spojené státy	402	x	416	431	461	504	401	99,79
Izrael	106	x	136	242	440	487	262	246,26
Španělsko	373	x	330	368	359	452	402	107,80
Francie	314	x	249	231	315	359	292	93,16
Dánsko	199	x	167	182	383	259	189	95,01
Nizozemsko	266	x	230	181	222	224	166	62,24
Rusko	200	x	328	274	157	204	210	104,67

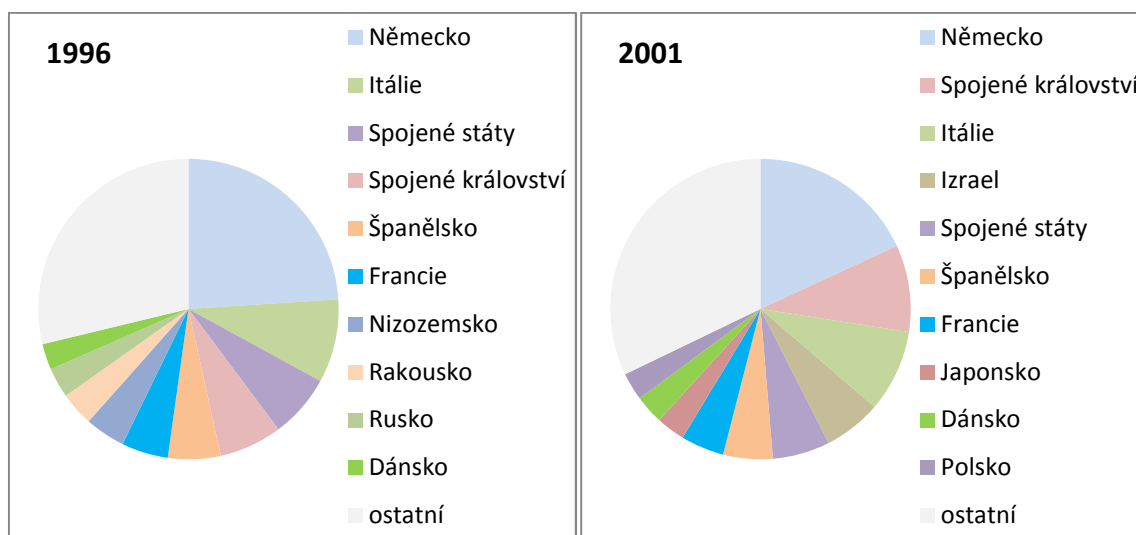
Poznámka: x – data nejsou dostupná

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

V letech 1996 až 2001 došlo ke změně ve struktuře zahraničních turistů. Zatímco Německo si své prvenství jako nejvýznamnější zdrojové země pro Prahu, co do počtu příjezdů, ponechalo, jeho dominance v zahraničním cestovním ruchu Prahy v roce 2001 již není tak výrazná (viz graf č. 17).

Podíl Německa na zahraničních turistech Prahy se v roce 2001 snížil především ve prospěch turistů ze Spojeného království. Významně se v daném období snížil podíl turistů ze Spojených států, zatímco v roce 1996 počet příjezdů turistů ze Spojených států zastával třetí pozici v Praze, v roce 2001 jeho podíl poklesl na pátou příčku. V tomto období se začínají objevovat nové vzdálené trhy – Japonsko a Izrael (viz tab. č. 15). V roce 1996 se v prvních deseti zemích, jejichž turisté přijeli do HUZ Prahy, nacházel pouze jeden vzálenější zdrojový trh – Spojené státy, avšak v roce 2001 se objevují v první desítce již tři vzdálené trhy – Izrael, Spojené státy a Japonsko, přičemž podíl příjezdů zahraničních turistů Izraele zaujímal v roce 2001 dokonce 4. Pozici (viz graf č. 17). Naopak z prvních 10 nejvýznamnějších zdrojových trhů v počtech příjezdů do HUZ Prahy zmizely od roku 1996 Nizozemsko, Rakousko a Rusko, kteří byly v roce 2001 nahrazeny právě Izraelem, Japonskem a Polskem. Celkově lze z tohoto výčtu sledovat pokles podílu blízkých zdrojových trhů ve prospěch trhů vzdálenějších. Lze se domnívat, že důvodem je rozšíření informačních technologií a inovace v letecké dopravě.

Graf č. 17: 10 zemí s nejvyšším podílem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 1996 a 2001

Zdroj: ČSÚ 1997-2000, 2013

Agentura STEM/MARK a Millward Brown pod záštitou agentury CzechTourism provedla v letech 1997, 1998, 2001 a 2004 rozsáhlé dotazníkové šetření zahraničních návštěvníků v Praze (viz kap. 3.3.5). Z tohoto výzkumu mj. vyplývá, že se od roku 1997 zvýšil podíl návštěvníků Prahy, kteří přicestovali letadlem (viz tab. č. 17), naopak počet turistů přijíždějící zájezdovým autobusem od roku 1997 poklesl. Podle průzkumu přijížděli do Prahy automobilem především turisté z Německa, zatímco letadlem přiletěla většina dotázaných návštěvníků ze zemí mimo kontinentální Evropu, především návštěvníci ze Spojeného království a z Irska. Zajímavý je posun v čerpání informací o Praze. Zatímco roku 1997 čerpalo informace z internetu jen 24 % dotázaných, v roce 2001 to bylo již 55 %. Významným zdrojem informací však stále zůstávají knihy a informace

od lidí, kteří Prahu již navštívili. Naopak od roku 1997 klesl podíl dotázaných, kteří své informace o Praze čerpali z katalogů cestovních kanceláří či z médií (Turisté a návštěvníci Prahy, 2004) Tento výzkum, tak dále potvrzuje rozšíření zahraničních turistů Prahy o vzdálenější zdrojové trhy.

Tabulka č. 17: Dopravní prostředek použitý zahraničními turisty k cestě do Prahy v letech 1997, 1998 a 2001 [v %]

	1997	1998	2001
Letadlo	33	31	44
Vlak	19	24	29
Osobní (dodávkový) automobil	20	19	16
Zájezdový autobus	18	19	11
Dálkový (linkový) autobus	6	4	7

Poznámka: od roku 2001 mohli respondenti uvést i více dopravních prostředků, % uvádí podíl těch, kteří daný prostředek použili

Zdroj: STEM/MARK a Millward Brown 2004

Nejčastějším důvodem k návštěvě Prahy je podle agentury STEM/MARK turistika, čímž jsou myšleny aktivity spojené s cestovním ruchem, především poznávacím cestovním ruchem. Jako hlavní důvody pro výběr Prahy turisté uváděli zájem o architekturu a kulturu, zajímavou pověst města či zájem o neznámá místa, nejméně naopak turisty při rozhodování ovlivňovala náhoda, výhodné nákupy či zájem o politické změny v zemi (Turisté a návštěvníci Prahy, 2004). Druhým nejčastějším důvodem k návštěvě Prahy byla návštěva přátel a příbuzných, jejichž podíl však mezi lety 1997 a 2001 poklesl. Dále byly také uváděny kulturní akce, obchodní jednání nebo účast na konferenci či semináři. Nejméně z dotazovaných přijelo do Prahy za nákupy (pouhé 4 % dotázaných v roce 2001). Z tohoto výzkumu vyplývá, že je Praha jako destinace známá především z hlediska svých památek. Tyto atrakce jsou u turistů velmi oblíbené, ale mají spíše jednorázový charakter, což snižuje pravděpodobnost opakované návštěvy. Praha tedy musí svým turistům nabídnout více, aby měli důvod se do Prahy vracet opakovaně nebo zde strávit delší čas. Určitou slabinou Prahy je malá možnost nakupování, či jeho malá atraktivita (více viz kap. 6.4)

Většina dotázaných v průzkumu agentury STEM/MARK strávila v Praze 2 až 5 dnů, přičemž od roku 1997 se zvýšil podíl turistů s delší dobou pobytu. V průměru se délka pobytu u dotázaných turistů prodloužila z 3,95 dne v roce 1997 na 4,84 dne v roce 2001. Největší množství dotázaných návštěvníků bylo v Praze poprvé, a to 69 % v roce 2001. Podle agentury přijíždí do Prahy více mužů (56 % v roce 2001) než žen a jejich podíl od roku 1997 do roku 2001 dokonce vzrostl. Z dotázaných návštěvníků bylo 39 % (údaj k roku 2001) ve věku 21-30 let a jejich podíl se mezi lety 1997 až 2001 zvýšil. Další významnou věkovou skupinou jsou poté návštěvníci ve věku 31-40, jejichž podíl však v daném období poklesl a naopak narostl podíl návštěvníků ve věku 51-60 let. Nejčastěji přijíždějí návštěvníci do Prahy s partnerem (56 % dotázaných v roce 2001) či se

skupinou návštěvníků (23 % v roce 2001), naopak nejméně přijíždějí rodiny s dětmi a jejich podíl od roku 1997 klesá (viz kap. 2.4.4). Z tohoto výčtu lze usuzovat, že nejčastěji do Prahy přijíždějí mladí muži ve skupinách či s partnerkou (Turisté a návštěvníci Prahy, 2004). V tomto období se začíná projevovat nová forma cestovního ruchu tzv. „stag and hen tourism“, česky pánské a dámské jízdy, které jsou v tomto období typické především pro turisty ze Spojeného království, které je velmi dobře letecky propojeno s Prahou.

Nejvíce respondentů bylo během svého pobytu ubytováno ve tříhvězdičkových hotelech (23 % v roce 2001). Podobné množství dotázaných bylo ubytováno ve čtyřhvězdičkových hotelech, v soukromí nebo v turistické ubytovně. Zatímco však podíl ubytovaných ve čtyřhvězdičkových hotelech od roku 1997 stoupá, podíl ubytovaných v soukromí klesá. Roste také podíl turistů ubytovaných v pětihvězdičkových hotelech. Naopak velmi malý je podíl ubytovaných v penzionech a tento podíl mezi lety 1997 až 2001 ještě poklesl. Přesto se v Praze nacházelo mezi lety 1996 až 2002 velké množství penzionů a jejich počet narůstal. Zajímavé je také umístění zařízení, kde dotazovaní byli ubytováni. Zatímco v roce 1997 byla většina dotázaných ubytována mimo centrum Prahy (52 %), v roce 2001 byla většina naopak v jejím centru (48 %). Mezi roky 1997 a 2001 se také snížil počet respondentů ubytovaných za Prahou (Turisté a návštěvníci Prahy, 2004). Zde je patrná zvyšující se koncentrace turistů do centra města, která je pro městský cestovní ruch typická (viz kap. 2.4.3), důvodem je především komprese času a místa. Turisté do měst v průměru přijíždějí na tři až čtyři dny a za tuto dobu chtějí stihnout vidět všechny nejdůležitější památky, a proto musejí být v blízkosti těchto atraktivit a nechtějí ztrácet čas dojížděním (viz kap. 2.4.3).

5.3 Cestovní ruch v Praze v letech 2003-2011

V letech 2003 až 2011 došlo k několika významným událostem, které ovlivnily cestovní ruch v Česku i ve světě. Došlo k politickým změnám v Evropě, jako byl např. rozpad Svazové republiky Jugoslávie, vznik nových republik Srbsko (2006), Černá Hora (2006) a Kosovo (2010), vypukla válka v Iráku (2003) a série občanských válek nazývaných souhrně Arabské Jaro (2011). Poslední dvě zmíněné události měly zásadní vliv na zvýšení cen ropy. Během let 2003 až 2011 došlo také k několika teroristickým útokům – v roce 2004 v Madridu a v roce 2005 v Londýně. V roce 2004 bylo Česko společně s dalšími devíti státy přijato do EU a v roce 2007 vstoupilo do Schengenského prostoru. Významný vliv na cestovní ruch mělo v tomto období několik přírodních katastrof – tsunami v Jihovýchodní a Jižní Asii v roce 2004, výbuch sopky na Islandu v roce 2010, tsunami v Japonsku roku 2011 a následná havárie atomové elektrárny Fukušima (viz kap. 2.4.5). Negativně byl cestovní ruch ovlivněn také světovou ekonomickou krizí v roce 2008. Tato krize měla vliv na disponibilní prostředky obyvatel a tím i na jejich cestovní preference, došlo k celkovému

poklesu mezinárodních příjezdů, což mělo následně vliv na podniky operující v oblasti cestovního ruchu a dopravě jako hotely, letecké společnosti či cestovní kanceláře a agentury. K zásadním změnám došlo také v dopravě. Přijetí Česka do EU a následně do Schengenského prostoru mělo zásadní vliv na usnadnění a urychlení přepravy cestujících v rámci zemí Schengenského prostoru. Na pražském letišti Ruzyně (dnes Letiště Václava Havla) byl zřízen druhý terminál pro dopravu cestujících v rámci Evropské unie, přechody na hranicích byly zrušeny a došlo k odstranění dalších překážek volného pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu mezi Českem a ostatními zeměmi EU. Na českém trhu se po roce 2004 začaly objevovat nízkonákladové letecké společnosti (viz kap. č. 2.4.4), které umožnily poměrně rychlé a levné spojení Prahy s ostatními zeměmi EU (především Západní a Jihozápadní Evropou, viz Toman 2008). V roce 2005 byla zavedena pravidelná linka vlaku Pendolino z Prahy do Ostravy, která výrazně urychlila přepravu na této trase. Roku 2004 zavedla dopravní společnost Student Agency vnitrostátní autobusové linky, kde poskytovala vyšší standard služeb než ostatní dopravní společnosti a srovnatelnou cenu, od roku 2011 provozuje tento dopravce také vlakovou dopravu RegioJet na trase Praha-Havířov-Žilina.

5.3.1 Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v letech 2003-2011

Počty hromadných ubytovacích zařízení v posledním sledovaném období celkově stagnovaly (nárůst jen o 4 % viz tab. č. 18). Do roku 2008 počty HUZ mírně vzrůstají (cca o 10 %), od roku 2009 však dochází k jejich poklesu nejspíše v důsledku dopadů světové ekonomické krize. Podobný vývoj můžeme sledovat i v počtu stálých lůžek v HUZ. Celkově sice došlo k mírnému nárůstu (o cca 10 %), ale od roku 2003 do roku 2005 počet stálých lůžek klesal, následně narůstal až do roku 2009 a poté opět klesal. Naopak počet hotelů se mezi lety 2003 a 2011 navýšil o 45 %, k mírnému snížení počtu hotelů došlo pouze v roce 2010 (o cca 9 hotelů), ale již v roce 2011 se jejich počet opět zvýšil. Využití lůžkové kapacity bylo v tomto období poměrně vysoké a pohybovalo se přibližně kolem 50 %, přičemž nejvyšší obsazenosti dosáhla pražská HUZ roku 2004 (viz tab. č. 18). Z tabulky č. 18 je tedy patrné, jak trh s ubytovacími zařízeními reaguje na snížení čistého využití lůžek.

Tabulka č. 18: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
Počet zařízení	594	598	597	619	654	656	653	630	622	104,71
z toho počet hotelů	308	331	342	360	406	424	445	436	447	145,13
Počet stálých lůžek	70 824	68 913	66 351	69 650	74 602	82 809	83 132	82 559	77 972	110,09
Čisté využití lůžkové kapacity [%]	47,2	53,5	53,4	51,8	51,7	49,1	45,1	48,9	52,9	111,96
Průměrná doba pobytu	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	2,6	92,86

Zdroj: ČSÚ 2013

Pokud se podíváme na skladbu HUZ, můžeme vidět velký nárůst počtu pěti- a čtyřhvězdičkových hotelů, za celé období přibližně o 130 % (viz tab. č. 19). Naopak k výraznému snížení dochází u penzionů (o cca 50 % x oproti období 1996-2002 viz kap. 5.2.1) a dvou- a jednohvězdičkových hotelů (o 60 %). Přibližně o 40 % se také snížil počet turistických ubytoven mezi lety 2003 až 2011. V roce 2011 se tak téměř vyrovnal počet tří- a čtyřhvězdičkových hotelů (viz tab. č. 19). Překvapivé může být zjištění, že ani čtyřhvězdičkové ani pěti hvězdičkové hotely neutrpěly v důsledku světové ekonomické krize, zatímco počet tříhvězdičkových hotelů se od roku 2009 mírně snížil (2009/2010 o 9 hotelů). Obecně lze tedy v tomto období sledovat změnu struktury HUZ směrem k vyššímu standardu služeb. Závoreň můžeme konstatovat, že ekonomická krize ovlivnila především menší ubytovací zařízení s nižší kvalitou služeb, která si nejspíše nemohla dovolit dostatečně snížit ceny pokojů. Trnovský (2011, s. 96) zmiňuje, že v roce 2010 byly ekonomickou „krizí nejvíce postiženy hotely, které nepatří do žádného hotelového řetězce“. Větší hotely a hotely zařazené hotelovými řetězci jsou tedy odolnější výkyvům na trhu s cestovním ruchem.

Tabulka č. 19: Kapacity hromadných ubytovacích zařízení a hotelů v Praze v letech 2003-2011

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
Počet zařízení	594	598	597	619	654	656	653	630	622	104,71
z toho hotelů	308	331	342	360	406	424	445	436	447	145,13
hotely*****	17	24	26	27	31	33	37	37	39	229,41
hotely****	77	90	89	101	127	142	163	168	174	225,97
hotely***	149	157	147	153	180	193	193	184	186	124,83
hotely**	22	19	17	16	15	13	12	10	9	40,91
hotely*	5	3	2	2	2	2	2	2	2	40,00
hotely garni	38	38	61	61	51	41	38	35	37	97,37
z toho penzionů	162	149	141	146	141	126	110	95	79	48,77
z toho kempů	21	21	22	22	22	22	21	22	22	104,76
z toho turistických ubytoven	23	22	21	21	20	20	17	16	14	60,87
z toho ostatní	80	75	71	70	65	64	60	61	60	75,00

Zdroj: ČSÚ 2013

Podíl HUZ Prahy na všech HUZ Česka se v letech 2003 až 2012 zvýšil oproti předchozímu období a stále narůstá. Zatímco v minulém období činil podíl HUZ Prahy v průměru 7 % HUZ Česka, v tomto období se podíl pohyboval kolem 8 % a v roce 2010 činil dokonce 8,7 % (viz tab. č. 20). V letech 2003 až 2011 se zvyšuje především podíl hotelů. Zatímco v roce 2003 bylo v Praze koncentrováno 16 % všech hotelů Česka, v roce 2011 to bylo již 21 %. Znameních zdravého vývoje cestovního ruchu v Česku je skutečnost, že se snižuje podíl Prahy na počtu

pětihvězdičkových hotelů v Česku. Do roku 1999 byly pěti hvězdičkové hotely pouze v Praze, v roce 2011 se mimo Prahu nábíželo již 22 % pěti hvězdičkových hotelů. Na druhou stranu se zvyšuje podíl Prahy v koncentraci čtyřhvězdičkových a jiných hotelů. Ke snížení koncentrace v Praze dochází především u penzionů, jejich podíl se snížil na polovinu v daném období, přičemž množství penzionů se od roku 2003 snížilo i v absolutních číslech (viz tab. č. 20). Je tedy stále zřejmější, že Praha v Česku dominuje kvalitou infrastruktury a oproti zbytku Česka má vyšší standard kvality služeb. Otázkou však zůstává, zda i návštěvníci Prahy vyhledávají takto vysokou úroveň služeb, jestli do Prahy jezdí takto solventní klientela, která vyhledává ubytování v pěti- a čtyřhvězdičkových hotelech. V kap. 5.2.3 byl představen výzkum, který poukázal na skutečnost, že do Prahy směřují především turisté ve věku 21-30 let z velké části ze Spojeného království, kteří jsou známí svými pánskými jízdami. Největší množství dotázaných navíc bylo ubytováno ve tříhvězdičkových hotelech. Základní otázka tedy zní: „setkává se v Praze vysoký standard ubytovacích zařízení s reálnou situací na trhu – s poptávkou?“.

Tabulka č. 20: Podíl hromadných ubytovacích zařízení v Praze na hromadných ubytovacích zařízeních Česka v letech 2003-2012 [v %]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet zařízení	7,49	7,83	7,85	8,13	8,34	8,51	8,64	8,71	8,12
z toho hotelů	16,39	17,70	18,17	18,56	20,11	20,96	21,21	21,08	20,94
hotely*****	80,95	85,71	76,47	77,14	79,49	80,49	80,43	78,72	78,00
hotely****	35,16	37,34	35,32	36,86	39,56	39,44	38,35	38,01	37,26
ostatní hotely	13,06	13,55	14,22	14,22	14,95	15,35	15,06	14,63	14,46
z toho penzionů	6,49	6,10	5,88	6,15	5,55	5,12	4,64	4,26	3,19
z toho kempů	4,42	4,41	4,41	4,30	4,26	4,32	4,33	4,58	4,52
z toho turistických ubytoven	2,15	2,24	2,17	2,22	2,09	2,13	1,91	1,90	1,53
z toho ostatní	3,99	4,01	3,82	3,80	3,59	3,61	3,51	3,78	3,66

Zdroj: ČSÚ 2013

5.3.2 Výkony hromadných ubytovacích zařízení v letech 2003-2011

Toto období je charakteristické rychlým růstem počtu turistů. V letech 2003 až 2011 vzrostl počet příjezdů turistů do HUZ Prahy o 67 % a počet jejich přenocování o 53 % (viz tab. č. 21). Strmý byl nárůst především u domácích turistů, jejichž počet v daném období vzrostl o 83 %. Avšak na celkovém počtu turistů v Praze se stále podílejí domácí turisté jen malou mírou, celkové množství turistů v Praze je ovlivněno hlavně vývojem počtu zahraničních turistů. Počet zahraničních turistů se rychle navyšoval v prvních třech letech, kdy se počet příjezdů zvýšil o 40 % (viz graf č. 18), do roku 2004 je jejich nárůst pomalejší a v roce 2009 dochází k poklesu o přibližně 10 % v důsledku ekonomické recese. Opětovný růst počtu zahraničních turistů je v následujícím roce obnoven a v roce 2011 dochází k navýšení o dalších cca 20 %. Je třeba si povšimnout, že množství přenocování turistů roste pomaleji než počet příjezdů turistů, což má za následek

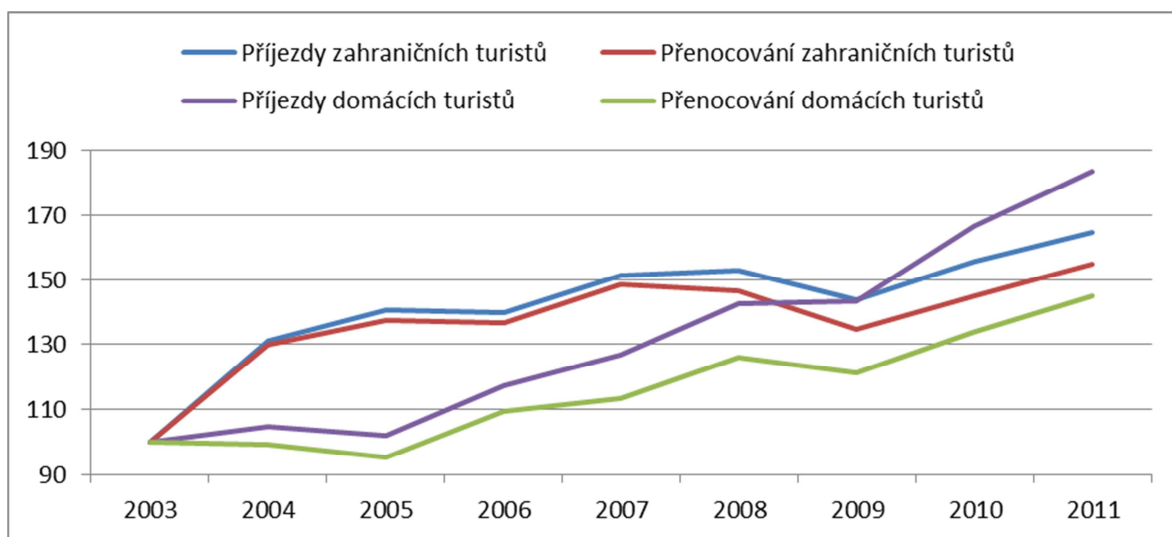
zkracování doby pobytu (viz tab. č. 18 v kap. 5.3.1). Důležitým faktem je také poměrně rychlá obnova růstu cestovního ruchu po ekonomické krizi (viz kap. 2.4.5). Po roce 2004, kdy vstoupilo Česko do EU, se růst zahraničního cestovního ruchu v Praze začal zpomalovat. Po roce 2007 také došlo k poklesu tempa růstu cestovního ruchu, i když by se dalo předpokládat, že ve spojení se snížením administrativních bariér pro zdrojové trhy v EU, bude naopak růst (viz kap. 5.3.1), ovšem tato skutečnost může být spojena s přicházející ekonomickou krizí.

Tabulka č. 21: Výkony hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011 [v tis.]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
Příjezdy turistů celkem	3025	3864	4109	4143	4485	4587	4347	4743	5051	167,00
z toho zahraničních	2649	3470	3725	3702	4009	4051	3809	4117	4360	164,61
z toho domácích	376	394	383	440	476	536	538	627	691	183,81
Přenocování turistů celkem	8424	10666	11205	11278	12200	12175	11218	12121	12948	153,70
z toho zahraničních	7547	9797	10369	10320	11207	11071	10155	10948	11677	154,72
z toho domácích	877	870	836	958	993	1104	1064	1173	1271	144,91

Zdroj: ČSÚ 2013

Graf č. 18: Růst počtu přenocování a příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011

Poznámka: 2003=100

Zdroj: ČSÚ 2013

Jak se změnila struktura HUZ, změnilý se v tomto období i preference turistů na ubytovací zařízení (viz graf č. 19 a tab. č. 22). Zatímco v roce 2003 přespávalo nejvíce turistů ve tříhvězdičkových hotelech (30 % všech přenocování v HUZ v Praze), v roce 2011 největší počty přenocování zaznamenaly hotely čtyřhvězdičkové (45 %, viz graf č. 19). Mezi roky 2003 až 2011 došlo k nárůstu počtu přenocování v pěti- až tříhvězdičkových hotelech. Počty přenocování se

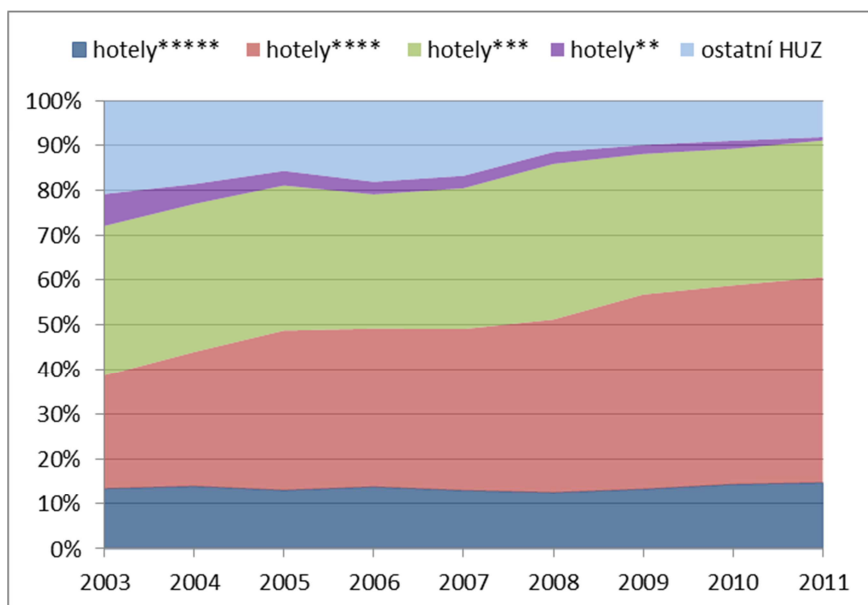
nejvíce zvýšily ve čtyřhvězdičkových hotelech (o cca 180 %). Naopak k poklesu došlo u ubytovacích zařízení nižší třídy, počty přenocování ve dvouhvězdičkových hotelech se snížily mezi roky 2003 až 2011 o více než 75 %. Ve většině hotelů došlo v roce 2009 k poklesu počtu přenocování turistů v důsledku ekonomické krize, pouze čtyřhvězdičkové hotely zažily i v tomto období jeho nárůst, a to přibližně o 200 tis. hostů (viz tab. č. 22). Na základě těchto dat můžeme konstatovat, že růst počtu čtyřhvězdičkových hotelů odpovídá růstu počtu přenocování turistů v hotelech této třídy a tudíž nabídka odpovídá poptávce. Nedošlo tedy jen k posunu ve struktuře ubytovacích zařízení, ale také k posunu preferencí turistů přijíždějících do Prahy, a to směrem k vyšší kvalitě služeb.

Tabulka č. 22: Počty přenocování turistů v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle třídy a kategorie ubytování v letech 2003-2011 [v tis.]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
HUZ	8 424	10 666	11 205	11 278	12 200	12 175	11 218	12 121	12 948	153,70
hotely*****	1 145	1 505	1 483	1 577	1 608	1 548	1 511	1 762	1 933	168,82
hotely****	2 118	3 188	3 979	3 970	4 381	4 686	4 853	5 360	5 907	278,89
hotely***	2 811	3 516	3 621	3 373	3 826	4 218	3 512	3 687	3 944	140,30
hotely**	595	470	360	313	336	317	222	216	97	16,28
ostatní HUZ	1 755	1 987	1 761	2 045	2 049	1 406	1 120	1 096	1 066	60,78

Zdroj: ČSÚ 2013

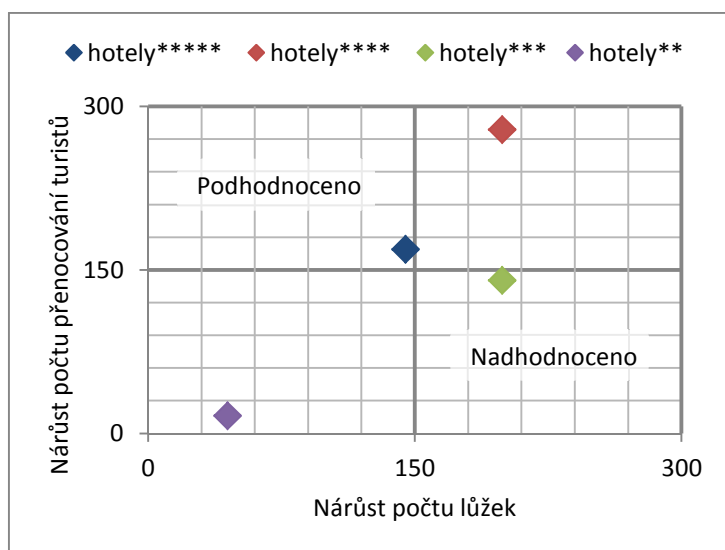
Graf č. 19: Podíl přenocování turistů v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle třídy a kategorie ubytování v letech 2003-2011

Zdroj: ČSÚ 2013

Podíváme-li se na vztah růstu počtu přenocování turistů v hotelech a růstu počtu jejich lůžek podle jednotlivých tříd hotelů, zjistíme, že jejich poměr je vcelku vyrovnaný (viz graf č. 20). Žádný z kategorie hotelů výrazně nevybočuje z trendu. Mírně nadhodnocená je lůžková kapacita tříhvězdičkových hotelů, kde je nárůst počtu lůžek vyšší než nárůst počtu přenocování. Naopak u čtyřhvězdičkových hotelů rostou rychleji počty přenocování než počty lůžek a do budoucnosti by mohl hrozit jejich nedostatek. Růst počtu hotelů vyšší třídy tedy odpovídá potřebám turistů – poptávce (viz kap. 5.3.1). V následujících letech můžeme očekávat další nárůst počtu čtyřhvězdičkových hotelů a naopak úbytek hotelů tříhvězdičkových. Důležitou okolností je čisté využití lůžek, které vypovídá o obsazenosti hotelů. Celkově obsazenost HUZ spíše stagnuje (nárůst jen o 12 %, viz tab. č. 23). Nejvyššího využití lůžek dosahují po celé období čtyřhvězdičkové hotely (kolem 55 %), následují pěti- a tříhvězdičkové hotely (kolem 50 %). Obsazenost všech hotelů klesala v letech 2005 až 2009, k opětovnému nárůstu obsazenosti dochází opět v roce 2010 společně s celkovým oživením cestovního ruchu. Na závěr můžeme uvést, že vývoj ubytovací infrastruktury v Praze je poměrně vyrovnaný a odpovídá nabídce. Společně s nárůstem hotelů vyšších tříd, nárůstá i počet přenocování v těchto hotelech, ale jejich obsazenost začíná výrazněji narůstat až v posledních dvou letech (od roku 2010).

Graf č. 20: Nárůst počtu přenocování turistů a nárůst počtu lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle hotelových tříd v letech 2003-2011

Zdroj: ČSÚ 2013

Tabulka č. 23: Čisté využití lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních Prahy podle hotelových tříd a kategorií v letech 2003-2011 [v %]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
HUZ	47,2	53,5	53,4	51,8	51,7	49,1	45,1	48,9	52,9	112,08
hotely*****	50,4	57,1	54,2	53,9	52,5	47,6	42,3	47,4	53	105,16
hotely****	54,1	58,8	58,9	56,4	55,7	51,5	50,1	52,8	56,4	104,25
hotely***	47	55,3	53,8	51,5	51,4	49,8	43,3	47,6	50,6	107,66
ostatní hotely a penziony	38,4	39,8	40	41,9	43	39,7	34,8	38,2	41,5	108,07

Zdroj: ČSÚ 2013

Podíl Prahy na cestovním ruchu Česka se neustále zvyšuje. Zatímco mezi lety 1996-2002 dosahoval podíl Prahy v průměru kolem 25 % na všech příjezdech do HUZ a kolem 20 % na přenocování v HUZ (viz kap. 5.2.2), v letech 2003 až 2011 se tento podíl zvýšil na více jak 30 % příjezdů a kolem 30 % přenocování a jejich podíl stále roste (viz tab. č. 24). Praha jednoznačně dominuje na poli zahraničních turistů, z nichž přijíždí do Prahy téměř 70 % (viz graf č. 21). Podíl zahraničních turistů Prahy se navýšil od roku 2003 o 13 % k roku 2011 a počty přenocování zahraničních turistů o 14 %. K navýšení podílu došlo i u domácích turistů o 5 %, respektive o 3 % v počtech příjezdů a přenocování. Takto významná koncentrace zahraničních turistů do jedné destinace v zemi je velmi neobvyklá a představuje strukturální riziko. Praha má z celého středoevropského prostoru nejvyšší podíl na vnitrostátním cestovním ruchu (viz kap. 4.3.2). Již delší dobu probíhají snahy MMR ČR ve spolupráci s agenturou CzechTourism o rozptýlení cestovního ruchu i do okolních krajů Česka, cestou zviditelnění a podpory jiných regionů cestovního ruchu, ale i přesto podíl Prahy na cestovním ruchu Česka stále roste, především v případě příjezdového cestovního ruchu. Jedním z důvodů této velké koncentrace turistů je dobré propojení Prahy s ostatními zeměmi EU, především se Západní a Jihozápadní Evropou (Spojené království, Irsko, Španělsko, Itálie apod.). Zároveň je Praha propojená prostřednictvím mezinárodního Letiště Václava Havla i se vzdálenějšími zdrojovými trhy, jako jediný region v Česku. Praha také disponuje rozvinutou a kvalitní infrastruktúrou a množstvím atraktivit rozličných druhů, které do Prahy lákají různé druhy návštěvníků a samozřejmě i investorů (viz kap. 2.4.1). Dalším důvodem je také nedostatečné povědomí zahraničních turistů o jiných destinacích v Česku. Česko bývá velmi často spojováno pouze s Prahou (Výzkum zaměřený na motivaci potenciálních zahraničních turistů, 2010).

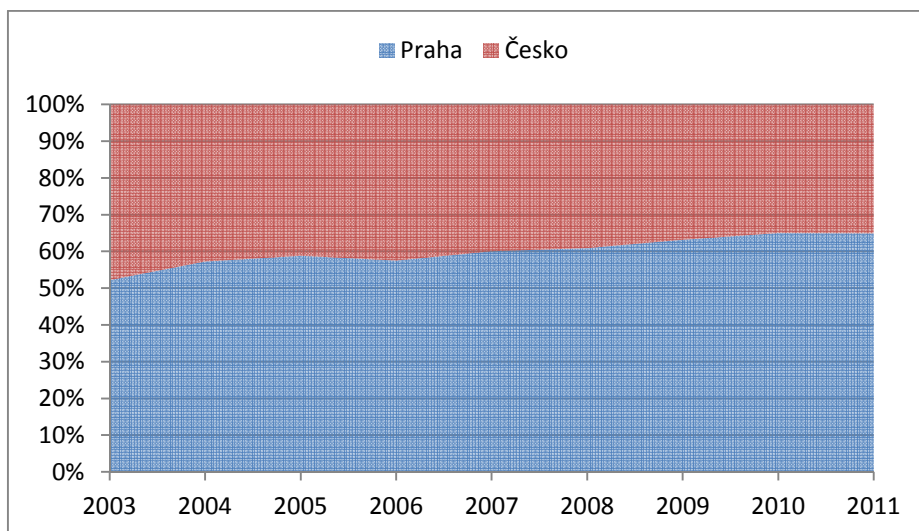

Tabulka č. 24: Podíl výkonů hromadných ubytovacích zařízení v Praze na výkonech hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 2003-2011 [v %]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Příjezdy turistů celkem	27	32	33	33	35	36	36	39	39
z toho zahraničních	52	57	59	58	60	61	63	65	65
z toho domácích	6	6	6	7	8	9	9	11	11
Přenocování turistů celkem	21	26	28	27	30	31	31	33	34
z toho zahraničních	46	52	53	51	54	55	57	60	60
z toho domácích	4	4	4	4	5	6	6	6	7

Zdroj: ČSÚ 2013

Graf č. 21: Podíl příjezdů turistů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze na příjezdech turistů do hromadných ubytovacích zařízení Česka v letech 2003-2011 [v %]

Zdroj: ČSÚ 2013

5.3.3 Zahraniční turisté v hromadných ubytovacích zařízeních v letech 2003-2011

Zahraniční turisté se i v tomto období podíleli velkou mírou na cestovním ruchu Prahy a v podstatě tak cestovní ruch Prahy utvářeli. Stejně jako v předchozích obdobích i v letech 2003 až 2011 přijížděli do pražských HUZ nejvíce němečtí turisté a jejich počet rostl, od roku 2003 se počet jejich příjezdů zvýšil o 39 % (viz tab. č. 25). Druhým nejsilnějším zdrojovým trhem v počtech příjezdů se ale v roce 2011 stalo Rusko, které se v minulém období (1996-2003) neumístilo ani na jednom z prvních deseti míst v počtech příjezdů do HUZ Prahy. Množství turistů z Ruska se mezi roky 2003 až 2011 velmi rychle zvýšilo (téměř 200% navýšení) a na konci roku 2011 jejich počet dosahoval více jak poloviny počtu turistů z Německa. Ruští turisté strávili v Praze v roce 2011 celkově nejvíce nocí ze všech zdrojových zemí, od roku 2003 došlo k navýšení v počtu jejich

přenocování o 198 % a stali se tak v roce 2011 nejsilnějším zdrojovým trhem pro Prahu (viz tab. č. 26). Rusko jako jediné z těchto nejsilnějších zdrojových trhů má s Českem vízovou povinnost, navýšení počtu Ruských turistů mohlo být podpořeno uzavřením „dohody mezi Evropským společenstvím a Ruskou federací o zjednodušení vydávání krátkodobých víz občanům Evropské unie a Ruské federace, [která] vstoupila v platnost dne 1. 6. 2007“ (Dohody o usnadnění vízového režimu, 2009). Avšak podle časopisu COT Business je stále velmi složité pro ruské turisty získat víza do Česka (více viz A zase víza..., 2013).

Na druhou stranu k významnému poklesu došlo v letech 2003 až 2011 u turistů ze Spojeného království, jejichž počet příjezdů poklesl o cca 10 % a počet přenocování o téměř 20 %. Důvodem je celkový přesun turistů ze Spojeného království do levnějších měst, kde je možné si užívat mládenecké jízdy např. do Rigy. Zajímavý je nárůst turistů ze sousedních zemí Česka, zatímco v letech 1996 až 2003 jezdili do Prahy především turisté z Německa a Rakouska, v roce 2011 se začínají objevovat turisté z Polska a Slovenska. Ze vzdálenějších zdrojových trhů se v top 10 objevily pouze Spojené státy, turisté z Japonska ani turisté z Izraele již nezaujímají přední postavení na pražském trhu, jak tomu bylo v minulém období (viz kap. č. 5.2.3). Pokles turistů z Japonska může být zapříčiněn přírodními katastrofami v Japonsku v letech 2009 a 2011 (viz kap. 5.3 a 2.4.4). Naopak počet turistů ze Spojených států začíná v tomto období opět mírně narůstat, po událostech 11. září, kdy došlo k významnému poklesu (viz kap. 5.2.3), se jejich počet v Praze zvýšil o 25 % v počtech příjezdů a o cca 15 % v počtech přenocování v letech 2003 až 2011 (viz tab. č. 25 a č. 26). Z tohoto výčtu je patrné, že cestovní ruch v Praze je silně ovlivňován situací ve zdrojových zemích a celkově také světovými událostmi.

Tabulka č. 25: 10 zemí s nejvyšším počtem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003-2011 [v tis.]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
Příjezdy celkem	3 025	3 864	4 109	4 143	4 485	4 485	4 347	4 743	5 051	143,71
z toho zahraničních	2 649	3 470	3 725	3 702	4 009	4 009	3 809	4 117	4 360	143,79
Německo	419	510	548	527	555	555	583	603	643	139,20
Rusko	68	95	112	147	192	192	203	268	377	298,22
Itálie	210	310	326	323	343	343	303	277	277	144,02
Spojené království	362	593	600	507	507	507	327	323	277	90,40
Spojené státy americké	175	238	250	269	271	271	236	271	270	135,13
Francie	127	172	177	169	173	173	175	204	233	138,65
Španělsko	140	182	205	200	237	237	179	179	206	127,76
Polsko	66	74	83	83	97	97	139	150	156	210,51
Slovensko	57	64	70	74	89	89	107	125	151	186,27
Nizozemsko	66	74	84	82	84	84	91	98	106	136,59

Poznámka: jako rok srovnání byl použit rok 2011, pro pořadí zdrojových trhů a jejich výběr

Zdroj: ČSÚ 2013

Tabulka č. 26: 10 zemí s nejvyšším počtem přenocování v hromadných ubytovacích zařízeních v Praze v letech 2003-2011 [v tis.]

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	index růstu 2003=100
Příjezdy celkem	8 425	10 667	11 205	11 278	12 200	12 175	11 218	12 121	12 948	133,16
z toho zahraničních	7 548	9 797	10 369	10 320	11 207	11 096	10 155	10 948	11 677	134,54
Rusko	265	370	439	582	775	997	790	1 074	1 578	298,51
Německo	1 076	1 325	1 434	1 376	1 424	1 405	1 398	1 461	1 554	129,99
Itálie	661	983	1 001	987	1 057	943	897	835	817	135,61
Spojené státy americké	544	706	751	818	787	717	626	709	708	115,21
Spojené království	1 033	1 663	1 655	1 380	1 377	1 115	852	821	692	82,47
Francie	356	479	481	454	472	471	465	544	628	130,35
Španělsko	454	586	669	648	778	709	551	541	612	121,39
Polsko	146	155	170	181	204	274	283	308	313	193,47
Nizozemsko	188	207	223	221	228	247	249	265	292	132,57
Slovensko	136	144	157	159	176	198	209	240	291	153,87

Poznámka: jako rok srovnání byl použit rok 201, pro pořadí zdrojových trhů a jejich výběr

Zdroj: ČSÚ 2013

Struktura zahraničních návštěvníků v Praze se během let 2003 až 2011 významně změnila (viz graf č. 22). Zatímco v roce 2003 se o prvenství v Praze v počtech příjezdů do HUZ dělilo Německo se Spojeným královstvím, v roce 2011 se na prvních dvou místech nacházelo Německo a Rusko. Podíl turistů ze Spojeného království od roku 2003 poklesl a v roce 2011 zaujímal až 4. pozici v počtu příjezdů do HUZ Prahy. Snížil se i podíl vzdálenějších trhů na struktuře příjezdů, došlo k mírnému poklesu podílu turistů ze Spojených států a výraznému poklesu podílu japonských turistů (důvody viz výše). K mírnému snížení podílu došlo také u turistů ze Španělska, i když jejich absolutní počet se mezi lety 2003 až 2011 zvýšil o téměř 30 %. Mezi roky 2003 až 2011 se změnila skladba turistů ze sousedních zemí Česka. Zatímco v roce 2003 přijížděli do Prahy (mimo turistů z Německa) především turisté z Rakouska, v roce 2011 byli nahrazeni turisty z Polska a Slovenska, jejichž počet se výrazně zvýšil i v absolutních číslech. Dánský zdrojový trh byl v roce 2011 nahrazen nizozemským trhem. Celkově je možné si povšimnout, že i když se v minulém období začali objeovat turisté ze vzdálenějších zemí jako bylo Japonsko či Izrael, v tomto období jejich podíl poklesl a nejvýznamnějšími zdrojovými trhy se stává Německo a Rusko (viz graf č. 22). Ze struktury příjezdů zahraničních turistů je patrné dobré propojení Prahy především se Západní a Jihozápadní Evropou, které je zajištěno především leteckou dopravou, a propojení se sousedními státy Česka prostřednictvím silniční dopravy.

Podle výzkumu agentury GfK Group pod záštitou agentury CzechTourism, která prováděla rozsáhlé dotazníkové šetření návštěvníků v Praze v obdobích léto 2005, zima 2005/2006 a zima

2006/2007 (viz kap. 3.3.5), přijíždí do Prahy nejvíce zahraničních návštěvníků letecky a poté osobním automobilem či zájezdovým autobusem. Podíl návštěvníků, kteří přicestovali zájezdovým autobusem se od roku 2005 snížil ve prospěch letecké dopravy v zimě 2006/2007. Zahraniční návštěvníci přijíždějí do Prahy nejčastěji s partnerem/kou nebo s přáteli, jen velmi málo návštěvníků přijíždí s dětmi (viz kap. 2.4.4). Od léta roku 2005 je zřetelný posun ve věkové skladbě zahraničních návštěvníků, zatímco v létě roku 2005 přijelo do Prahy 27 % dotázaných ve věku 26-34 let a 34 % ve věku 35-44 let, v zimě 2006/2007 bylo dotázaných ve věku 35-44 let již 45 %. Od roku 2005 se také navýšil poměr starších návštěvníků ve věku 50-59 let a to o 7 % ve sledovaném období. Největší podíl dotázaných zahraničních turistů přijel do Prahy na 3-7 nocí, naopak nejmenší množství dotázaných zahraničních návštěvníků bylo v Praze jen na jeden den. Z ubytovacích zařízení preferovali zahraniční návštěvníci v létě 2005 hlavně hotely (72 %), v zimě roku 2006/7 však bylo nejvíce z dotázaných ubytováno v penzionu (30 %), dále v hotelech vyšší třídy (26 %) a v hotelech nižší třídy (20 %, *Monitoring návštěvníků léto 2005, zima 2005/2006, zima 2006/2007*).

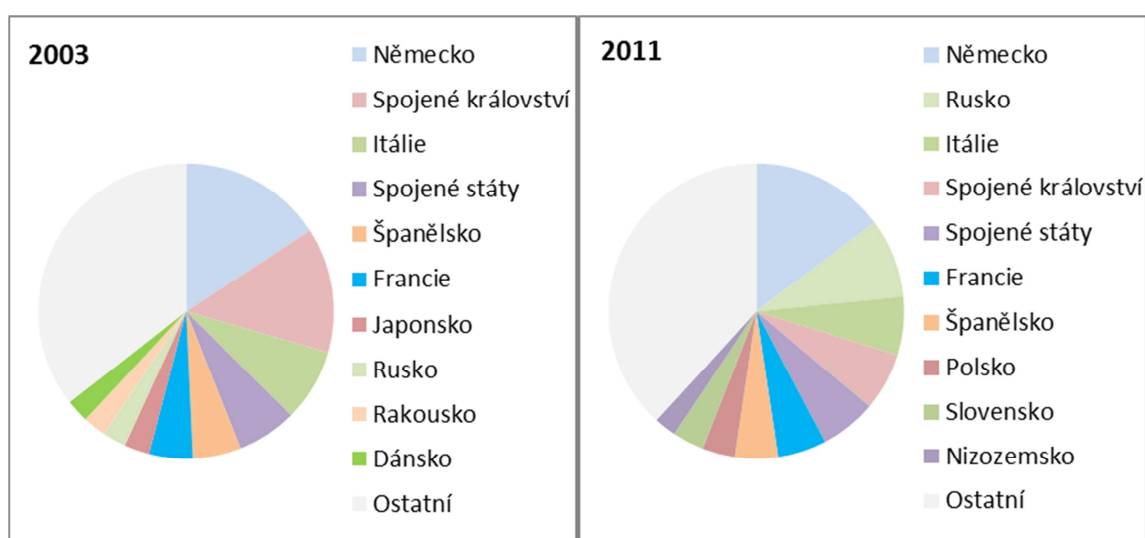
Nejlákavějšími aktivitami v Praze byl v daném období pro zahraniční turisty poznávací cestovní ruch a zábava. Od léta roku 2005 však dochází k posunu v poměru návštěvníků, které láká zábava na úkor poznávacího cestovního ruchu. V létě roku 2005 uvádělo jako nejlákavější aktivitu poznání 75 % dotázaných zahraničních návštěvníků a 46 % uvádělo zábavu. V zimě 2005/2006 zábavu uvádělo jako nejlákavější aktivitu již 68 % dotázaných zahraničních turistů. V zimě 2006/2007 se tento poměr poznávacího cestovního ruchu a zábavy opět vyrovnal (54 %, resp. 50 %). Významným lákadlem pro zahraniční návštěvníky Prahy jsou také kulturní akce, které v zimě roku 2006/2007 uvedlo 59 % zahraničních turistů (*Monitoring návštěvníků léto 2005, zima 2005/2006, zima 2006/2007*).

Nejčastějšími zdroji informací, ze kterých zahraniční turisté čerpali, byly propagační materiály, doporučení od přátel a známých a internet. Od léta 2005 významně narostl význam médií jako informačního zdroje pro zahraniční návštěvníky, a to o více jak 30 %. Význam internetu naopak v daném období mírně poklesl (*Monitoring návštěvníků léto 2005, zima 2005/2006, zima 2006/2007*).

V Praze se mění nejen struktura turistů podle zdrojových zemí, ale také se začíná měnit struktura návštěvníků podle věku, dochází k navýšení turistů ve vyšší věkové kategorii. Tato skutečnost však může být způsobena tím, že první průzkum probíhal v létě (kdy mladí turisté mají prázdniny, volno apod.), kdežto druhé dva probíhaly v zimě, kdy obecně dochází k cestování turistů vyšších věkových kategorií. Zajímavý je ovšem posun v poměru poznávacího a zábavního cestovního ruchu, ačkoli se snižuje podíl turistů ze Spojeného království, pro které je tento druh cestovního ruchu typický. V porovnání letních a zimních výzkumů je možné vidět změnu skladby návštěvníků mezi letním a zimním obdobím roku. Např. V létě roku 2005 přijelo do Prahy více turistů ve věkových skupinách do 25 let a 26-34 let. Naopak v zimě roku 2006/7 přibýlo turistů

vyšších věkových kategorií a ubylo turistů nižších věkových kategorií, i když v obou obdobích dominují věkové skupiny 26-34 a 35-49. Další rozdíl je patrný v délce pobytu, který je v zimním období kratší než v letním. Změna je také viditelná v uváděných nejlákavějších aktivitách, zatímco v létě turisté uváděli především poznání, v zimě lákalo mnoho respondentů zábava. I důvod příjezdu byl v létě a v zimě rozdílný, v létě bylo jako hlavní důvod uváděno poznání (68 % dotázaných), kdežto v zimě jeho poměr klesá na úkor práce, relaxace a nákupů (37 %). Je tedy zřejmé, že během roku se mírně posouvá typ návštěvníka, který Prahu navštěvuje, ale základní struktura nebo spíše hlavní trend je stále stejný, turista v letech 26 až 49 let jedoucí za poznáním a zábavou, který cestuje s partnerem či skupinou turistů.

Graf č. 22: 10 zemí s nejvyšším podílem příjezdů do hromadných ubytovacích zařízení v Praze v letech 2003 a 2011

Zdroj: ČSÚ 2013

5.4 Shrnutí cestovního ruchu v Praze v letech 1989-2011

Od roku 1989 došlo k významnému nárůstu turistů v Praze i k nárůstu počtu ubytovacích zařízení. Významně se změnila skladba ubytovacích zařízení směrem k vyšší kvalitě služeb a změnila se i jejich obsazenost. K posunu došlo také ve struktuře návštěvníků podle zemí i podle věkových kategorií. Na změny v cestovním ruchu Prahy působily především politické a ekonomické změny a vývoj v dopravě a informačních technologiích. Významně se na změnách také podílely mezinárodní události či významné události ve zdrojových trzích Prahy.

Cestovní ruch se v Praze od roku 1989 vyvíjel poměrně živelně především v prvních sedmi letech, kdy začal velmi prudce narůstat počet ubytovacích kapacit, a to jak počty lůžek, tak počty zařízení samotných. V letech 1989-1995 došlo především ke vzniku větších hotelových zařízení. Od roku 1996 se začíná trh s ubytovacími zařízeními stabilizovat, vznikají spíše menší ubytovací

zařízení a začíná se měnit standard služeb směrem k vyšší kvalitě. Klesají počty zařízení nižších tříd a kategorie typu turistických ubytoven a kempů. Naopak rychle narůstají penziony a hotely vyšších kategorií především hotely pětihvězdičkové. Od roku 2003 se změna struktury ubytovacích zařízení směrem k vyšší kvalitě služeb ještě prohlubuje. Významně narůstají počty čtyř- a pětihvězdičkových hotelů v Praze, počty hotelů nižších kategorií i nadále klesají.

Jak dochází ke změně ve struktuře ubytovacích zařízení, dochází i ke změně ve struktuře preferencí turistů. Od roku 1996 významně narůstá počet přenocování ve čtyřhvězdičkových hotelech a naopak klesají počty přenocování hostů v ubytovacích zařízeních jiné kategorie než hotelů a v hotelech nižších tříd (jedno- a dvouhvězdičkové). Mezi lety 2003 až 2011 dokonce počet přenocování turistů ve čtyřhvězdičkových hotelech převýšil počty přenocování turistů ve tříhvězdičkových hotelech. Celkově tedy můžeme v Praze sledovat obrovský posun v kvalitě poskytovaných služeb turistům od roku 1989, který odpovídá požadavkům turistů, i když s mírně zpožděnou reakcí. Praha se tímto stále více přibližuje standardu západních metropolí. Tento trend potvrzuje i výzkum agentury CzechTourism, kde většina návštěvníků hodnotila Prahu jako srovnatelnou s ostatními evropskými destinacemi a ubytovací zařízení považovali za zařízení poskytující evropský standard (Výzkum zaměřený na motivaci potenciálních zahraničních turistů, 2010).

Podíl cestovního ruchu Prahy na vnitrostátní cestovním ruchu Česka je velmi vysoký a od roku 1989 se neustále zvyšuje. Dominantní postavení Praha v Česku zaujímá především v počtu zahraničních návštěvníků a v počtu ubytovacích zařízení vyšších tříd. Podíl Prahy na příjezdovém cestovním ruchu se od roku 1996 zvýšil z 50 % na více jak 60 % a stále narůstá především v posledních letech. Tento jev zřejmě také souvisí s podílem Prahy na ubytovacích zařízení nejvyšších tříd, především s podílem čtyř- a pětihvězdičkových hotelů. Důvodem pro koncentraci zahraničních návštěvníků do Prahy však není pouze vysoký standard služeb v Praze, ale také její centrální poloha v Česku především z hlediska dopravy (mezinárodní letiště – dopravní uzel, vstupní brána do Česka), její hustota atraktivit a také nedostatečné povědomí zahraničních návštěvníků o ostatních turistických oblastech v Česku.

Praha je doménou především zahraničních návštěvníků, kteří se podílejí na příjezdech do HUZ Prahy přibližně 90 %. Ve sledovaném období došlo ke změně ve struktuře zahraničních turistů. Ačkoli již od roku 1996, kdy jsou data dostupná ve srovnatelné míře, je nejsilnějším zdrojovým trhem Německo, jeho podíl pomalu klesá. Zatímco v roce 1996 představovali němečtí turisté čtvrtinu všech příjezdů do HUZ, v roce 2011 se jejich podíl snížil na šestinu. Poměrně stabilní postavení si od roku 1996 zachovali také španělští a francouzští turisté. Od roku 1996 začíná v Praze narůstat podíl vzdálenějších zdrojových trhu především Japonska, Izraele a Spojených států, což je způsobeno hlavně rozvojem internetu a letecké dopravy. Od roku 2003

však začíná podíl vzdálených zámořských trhů však opět klesat ve prospěch trhů bližších a významně narůstá podíl ruských turistů. Tyto události jsou spojeny se vstupem Česka do EU a Schengenského prostoru a uzavřením zvláštních dohod s dalšími zeměmi, jako právě s Ruskem, které umožnily rychlejší přepravu cestujících v rámci Evropy snížením administrativních bariér. S těmito skutečnostmi dále souvisejí inovace v dopravě a to jak letecké (nízkonákladové společnosti), tak silniční a železniční (vyšší kvalita dopravních prostředků – Pendolino, RegioJet).

S vyšším stardardem služem se však Praha stává i destinací s dražšími službami. Ačkoli je Praha pro západní státy stále poměrně levnou destinací v porovnání se západními metropolemi, je dražší než východní metropole. Z toho důvodu dochází k přesunu některých zdrojových trhů do levnějších destinací na východě Evropy, např. turistů ze Spojeného království, jejichž počet v Praze dlouhodobě klesá.

Struktura zahraničních turistů podle typu návštěvníka se od roku 1996 příliš nezměnila. Prahu navštěvují především turisté mezi 26 až 49 rokem života, hlavním důvodem bývá většinou poznání či zábava, stráví zde v průměru 3-5 dní a cestují s partnerem/kou či skupinou lidí. K mírnému posunu došlo pouze u poměru mezi turisty vyhledávající hlavně poznávací cestovní ruch a turisty vyhledávající spíše zábavu. Od roku 1997 se zvýšil počet turistů směřujících do Prahy za zábavou, tento jev se spojen s růstem nízkonákladových leteckých společností, které umožňují přímé a levné letecké spojení především se Západní a Jihozápadní Evropou. Dochází tedy k rozvinutí nové formy cestovního ruchu tzv. stag and han tourism neboli pánské a dámské jízdy, kdy si turisté (často právě Britové či Irové) jezdí do cílových destinací užít mládeneckého života. K posunu také došlo ve využívání dopravního prostředku, od roku 1997 narůstá podíl letecké dopravy a využívání zdrojů informací o destinaci, kde značně narůstá podíl internetu.

Cestovní ruch v Praze zažil od roku 1989 významný rozvoj a to nejen v objemu cestovního ruchu a vývoji turistické infastruktury, ale také ve struktuře cestovního ruchu. Praha se posunula za posledních více jak 20 let z pozice rozvíjející se destinace „bývalého východního bloku“ na destinaci srovnatelnou s jinými západoevropskými destinacemi. V následující části se podíváme podrobněji, jak si Praha stojí v porovnání s Vídni a Budapeští (viz kap. 6).

6. SROVNÁNÍ PRAHY S VÍDNÍ A BUDAPEŠTÍ

Praha, Vídeň a Budapešť jsou velmi podobná města, jejichž podobnost je určena především jejich společnou historií (viz kap. 4.1). „Putzko, Ratz a Smith (2007) poznamenávají, že především Američané shledávají těžké rozlišit mezi Prahou, Vídní a Budapeští“ (cit. v Metro-Roland 2011, s. 3). Z toho důvodu se v této části podrobněji zaměříme právě na srovnání Prahy s těmito dvěma městy. Jelikož již v kap. 4 byla Praha s těmito městy srovnávána společně s Bratislavou, Berlínem a Varšavou, zaměřím se v této kapitole podrobně na období mezi roky 2003 až 2011 (včetně, viz kap. 3.4). Zkoumána bude především koncentrace cestovního ruchu ve městech, jelikož cestovní ruch ve městech není rovnoměrně rozprostřen, ale soustřeďuje se do určitých oblastí – městských turistických oblastí (viz kap. 2.4.3). Dále bude zkoumána sezónnost cestovního ruchu v daných městech a struktura zahraničních turistů.

6.1 Kapacity ubytovacích zařízení

Praha disponuje poměrně širokou a kvalitní turistickou infrastrukturou, jak bylo ukázáno v kap. 5. V Praze se nachází nejvíce hotelů a penzionů z daných měst, jejich počet v roce 2011 převyšoval Vídeň o více než 100 zařízení a téměř o 300 zařízení Budapešť (viz tab. č. 27). Růst počtu hotelů a penzionů je ve všech městech podobný. Nejrychleji roste počet zařízení této kategorie v Budapešti, jejichž absolutní počet je nejnižší, rozdíl mezi městy je však malý. Je třeba si uvědomit, že města nejsou stejně veliká. Pokud se podíváme na počet hotelů a penzionů na 100 km², je poměr Prahy a Vídně vyrovnanější (cca 100 hotelů na 100 km²), na rozdíl od Budapešti, jejíž počet hotelů a penzionů na 100 km², je více jak dvakrát nižší (viz tab. č.).

Tabulka č. 27: Počty hotelů a penzionů v Praze, Vídni a Budapešti v letech 2003 až 2011

	Počty hotelů a penzionů			Počty hotelů a penzionů na 100 km ²		
	Praha	Vídeň	Budapešť	Praha	Vídeň	Budapešť
2003	470	359	203	95	87	39
2004	480	367	190	97	89	36
2005	483	366	190	97	88	36
2006	506	371	185	102	89	35
2007	547	373	194	110	90	37
2008	550	386	195	111	93	37
2009	555	400	219	112	96	42
2010	531	396	222	107	96	42
2011	526	409	239	106	99	46
Index růstu (2003=100)	112	114	118	112	114	118

Zdroj: ČSÚ 2013, Magistrat der Stadt Wien 2013, HCSO 2013

Praha má v porovnání s Vídní a Budapeští také největší počet lůžek v placených ubytovacích zařízeních. Jak bylo ukázáno v kap. 4.3.3 převyšuje zatížení Prahy cestovním ruchem všechna hlavní města Střední Evropy. Hodnoty Defertovy funkce dosahují v Praze dvakrát vyšších hodnot než ve Vídni a třikrát vyšších než v Budapešti. Turistické zatížení území je v Praze a Vídni nejvyšší z hlavních měst ve Střední Evropě a dvakrát vyšší než v Budapešti (podrobněji viz kap. 4.3.3, graf č. 14 a č. 15). Avšak při pohledu na celé město nejsou tyto hodnoty příliš vysoké v porovnání např. s přímořskými rezorty či horskými středisky. Důvodem je, že cestovní ruch je ve městech koncentrován do určitých oblastí (viz kap. 2.4.3). Pokud se podíváme na zatížení jednotlivých částí města, jsou tyto hodnoty mnohem vyšší (viz příloha 2).

Hodnoty Defertovy funkce dosahují v centrálních obvodech velmi vysokých hodnot, nejvyšších hodnot dosahují v historickém centru měst (viz příloha 3), v oblasti památkové zóny zapsané na Seznam UNESCO, tedy v okolí největších turistických atraktivit. Naopak v okrajových zónách je zatížení území turistickou infastrukturou minimální (viz příloha 3). I zde je patrné, že největší zatížení turistickou infrastrukturou představuje Praha. V Praze 1 v roce 2011 nacházelo 3 968 lůžek na km² a téměř 74 lůžek připadalo na 100 obyvatel (viz příloha 2). V Praze 1 se nachází nejvýznamnější pražské památky jako je Pražský Hrad a Královská cesta, ale také Václavské náměstí, Národní muzeum či Petřín. Ve Vídni je nejvíce zatížené také historické centrum města – obvod 1, který je stejně jako Praha 1 zároveň historickým centrem města a chráněnou památkovou zónou zapsanou na Seznam UNESCO (viz příloha 3). Hodnoty 1.obvodu ve Vídni dosahují 3 196 lůžek na 1 km² a 54,6 lůžek na 100 obyvatel (viz příloha 2). Na druhou stranu v 1. obvodu Budapešti, kde se nachází Budínský Hrad, Citadela nebo Královský palác je zatížení infrastrukturou nižší, v Budapešti se většina turistické infastruktury nachází v Pešťské historické části města, především v pátém obvodu poblíž parlamentu a Baziliky sv. Štěpána (viz příloha 2). U všech měst je ale patrná silná koncentrace lůžkové kapacity do historické části města a jeho nejbližšího okolí a postupné slábnutí hustoty turistické infastruktury směrem k okrajům města, které jsou především oblastmi rezidenčními (viz příloha 4).

V Praze je oproti Vídni a Budapešti patrné větší zatížení i obvodů mimo historické centrum města a to jak v počtu lůžek na obyvatele (TF), tak v počtu lůžek na km² (TL) (viz příloha 3 a 4). Naopak ve Vídni je slábnutí hustoty turistické infastruktury směrem k okrajům měst méně patrné, nachází se zde pouze jeden obvod s méně než 10 lůžky na km². Je tedy zřejmé, že turistická infrastruktura ve Vídni je ve městě jako celku rovnoměrněji rozložena než je tomu v případě Prahy či Budapešti (viz příloha 4). Přesto však ve všech třech městech můžeme sledovat silné zatížení historického centra turistickou infastrukturou. Nutno však připomenout, že jsou data prezentována pouze za HUZ a v případě Vídne pouze za hotely a penziony, a skutečný počet lůžek tak může být ve skutečnosti ještě o něco vyšší. Otázkou tedy zůstává, zda turistická funkce v centrech měst nevytlačuje funkci rezidenční? A jestli se tímto nestávají centra měst muzei nebo dokonce

turistickými ghetty, která slouží pouze turistům a již ne vlastním obyvatelům? Nyní se podíváme, zda i turisté přijíždějící do daných měst preferují ubytování v historickém centru, a tedy jestli nabídka odpovídá poptávce (viz kap. 6.2).

6.2 Výkony ubytovacích zařízení

Počty turistů a přenocování v ubytovacích zařízeních Prahy byly ukázány již v kap. 4 a 5. V kapitole 4 bylo také znázorněno zatížení Prahy turisty, které bylo u většiny měřených ukazatelů vyšší než v jiných městech Střední Evropy. V této kapitole se zaměříme na zatížení jednotlivých obvodů měst, a tedy na koncentraci návštěvníků ve městech.

Míra turistické penetrace opět dosahuje největších hodnot v centru Prahy, v průměru se v Praze 1 v roce 2011 denně nacházelo 44 turistů na 100 obyvatel (viz příloha 2). V centru Vídně připadalo denně na 100 obyvatel 41 turistů a v Budapešti bylo v nejvytíženějším regionu přibližně 15 turistů, tedy třikrát méně než v Praze (viz příloha 2). To znamená, že v roce 2011 potkal každý třetí obyvatel historického centra Prahy a Vídně denně jednoho turistu, zatímco v historickém centru Budapešti (přesněji v obvodu 5) potkal denně turistu každý sedmý obyvatel (viz příloha 2). Podobně vysokých hodnot je v centrech daných měst dosaženo i v případě hustoty výskytu turistů. V průměru se v roce 2011 nacházelo denně přibližně 2 000 turistů na km² v historickém centru Prahy a Vídně, v centru Budapešti (v obvodu 5) se nacházelo v denním průměru přes 1 500 turistů (viz příloha 2).

Pokud se podíváme na koncentraci turistů ve městech, můžeme vidět, že ve všech zmíněných městech se nejvíce turistů na obyvatele (míra turistické penetrace) nachází v historickém centru měst (v obvodech 1 u Vídně a Prahy a v obvodu 5 u Budapeště) a směrem k okrajům měst míra zatížení klesá (viz příloha 5). Rozvrstvení průměrného denního počtu turistů na 100 obyvatel je tedy obdobné jako rozvrstvení počtu lůžek na 100 obyvatel (viz kap. 6.1). Mírné rozdíly můžeme najít v případě Prahy, kde se počet turistů více koncentruje do centrálních částí než je tomu v případě lůžek, např. v obvodech 14, 15 a 22 jsou více koncentrována lůžka než je tomu v případě turistů, podobný příklad můžeme vidět i u budapešťského 12. obvodu (viz příloha 5). Celkově však je možné konstatovat, že nabídka odpovídá poptávce.

Hustota výskytu turistů je ve městech rozvrstvena podobně jako míra turistické penetrace. Průměrný denní počet turistů na km² dosahuje nejvyšších hodnot opět v centrálních částech města (historických částech) a směrem k okrajům měst jejich počet na km² klesá. Při pohledu na hustotu turistů je však rozvrstvení ve městech rovnoměrnější a dochází k plynulejšímu přechodu směrem k okrajům měst (viz příloha 6). Pokud srovnáme průměrný denní počet turistů na km² a počet lůžek na km² (příloha 4 a 6), můžeme vidět rozdíly v rozvrstvení. Hustota lůžek je vyšší, než je tomu

v případě hustoty turistů, a to především v obvodech přiléhajících k historickému centru měst. Hustota lůžek je tedy více rovnoměrněji rozprostřena do jednotlivých obvodů než je tomu v případě turistů, a proto může v následujících letech docházet v určitých obvodech mimo centrum k poklesu kapacit ubytovacích zařízení. Avšak snahou města by mělo být rozptýlit turisty do okolních obvodů města, a proto je tento jev nejspíše projevem nedostatečné propagace ubytovacích zařízení a jiných částí měst než je historické centrum.

Posledním znázorněným ukazatelem je míra turistické intenzity, která poměruje počet příjezdů turistů do ubytovacích zařízení s počtem obyvatel dané oblasti (viz kap. 3.4.1). Největší míry turistické intenzity opět dosahují obvody v historickém centru měst a jejich nejbližší okolí. Avšak zatímco v Budapešti je vidět velmi vysoká koncentrace v historické části a jasný trend poklesu ukazatele směrem k okraji města, v Praze dosahuje vyšší míry turistické intenzity více obvodů a ve Vídni se nachází pouze tři obvody s mírou turistické intenzity nižší než 50 turistů na 100 obyvatel. Je tedy patrné, že v Budapešti se turisté více koncentrují do centrální části města, naopak v Praze a Vídni jsou turisté častěji ubytováni i mimo historické centrum měst. Tato skutečnost může odkazovat na dobré dopravní spojení centra města s okolními obvody v Praze a Vídni. Jelikož většina turistů příjezdějící do měst chtějí v krátkém časovém horizontu zhlédnout co nejvíce atraktivit města, ubytovávají se většinou do nejbližšího sousedství těchto atraktivit, avšak v případě dobrého a rychlého dopravního spojení, je možné hledat ubytování i v obvodech mimo historické centrum města.

Představené ukazatele intenzity cestovního ruchu odkazují na silnou koncentraci cestovního ruchu ve městech do jejich centrální, historických částí a na klesající intenzitu cestovního ruchu směrem k částem okrajovým. Historické části měst tedy představují specifické turistické oblasti (městské turistické oblasti, viz kap. 2.4.3) v rámci celého města. Zatížení těchto turistických oblastí je velmi vysoké, především u Prahy. Ačkoli sledované ukazatele odkazují pouze na počet ubytovaných turistů v daných obvodech, ve skutečnosti do těchto částí směřují všichni (nebo převažující část) turistů i z okolních obvodů. Mohou být tedy pojmáni jako jednodenní návštěvníci městské turistické oblasti, což zkresluje zatížení historických center měst, které je ve skutečnosti mnohem vyšší. Navíc dané ukazatele nezohledňují návštěvníky, kteří nejsou ubytováni ve městech vůbec a turisty ubytované v individuálních ubytovacích zařízeních a u přátel či příbuzných. Zatížení městských turistických oblastí tak může být ve skutečnosti nekolikanásobně vyšší než uvádějí sledované ukazatele.

S vysokou koncentrací turistů a návštěvníků do historických částí měst souvisí několik problémů. Prvním, již zmíněným v kap. 6.1, je vytlačování rezidenční funkce z historických částí měst na základě marginalizace rezidentů v důsledku převládnutí turistické funkce oblasti nad funkcí rezidenční, čímž dochází k následné dualizaci společnosti (viz kap.2.3.3 a 2.4.7).

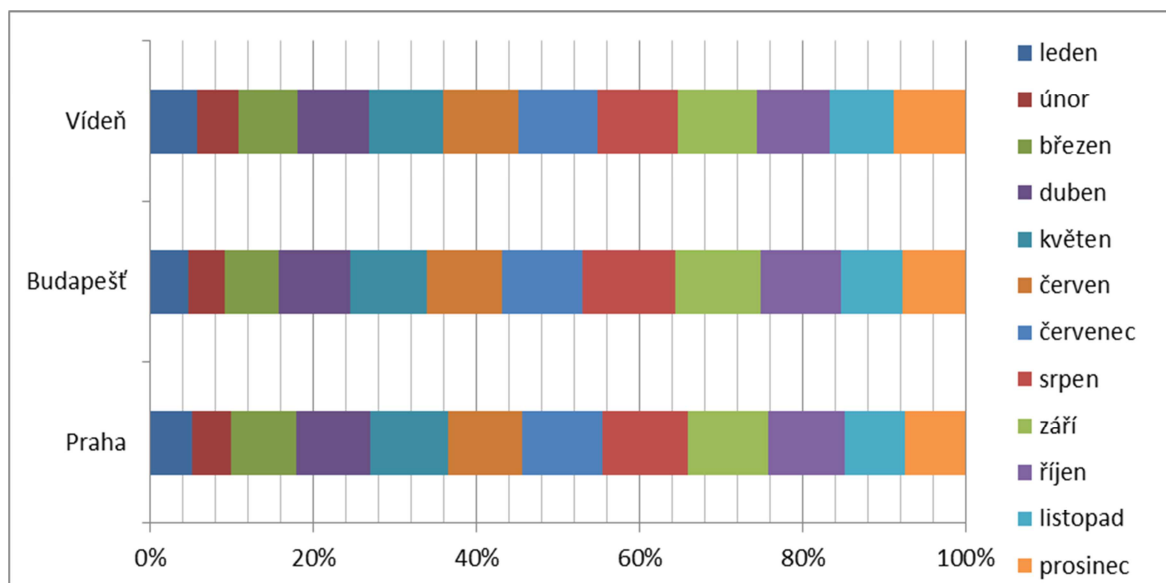
Dalšími závažnými problémy, se kterými se centra měst potýkají, je kongesce hlavních turistických cest, turistická inflace a celková turistifikace oblasti. Centra měst se tak stávají cizími entitami uvnitř vlastního města (Hoffman a Musil 2009). Tento jev však nemá vliv pouze na původní obyvatelstvo městských turistických oblastí, ale i na vlastní návštěvníky. Odstraněním rezidenční funkce městská oblast neztrácí jen obyvatele, ale také autenticitu, která je pro cestovní ruch důležitou součástí. Z historických částí tak vznikají turistická ghetta či skanzeny bez původního účelu, ke kterému byly zřízeny.

6.3 Sezónnost cestovního ruchu

Většina turistických destinací výrazně podléhá sezónním změnám. Zatímco horské destinace těží především ze zimních měsíců, kdy jsou příhodné podmínky pro lyžování a jiné zimní sporty, přímořské destinace jsou zase vyhledávány hlavně v letních obdobích. V mimosezónních obdobích bývají tyto destinace navštěvovány minimálně. Je však tato situace stejná i v případě měst? Podléhají také sezónním vlivům nebo sem jezdí turisté celý rok?

Podíváme-li se na graf č. 23, je patrné, že je cestovní ruch ve městech rozptýlen rovnoměrněji do celého roku. I když je zde zřejmé mírné zvýšení příjezdů v letních měsících, je poměr jednotlivých měsíců vcelku vyrovnaný. Nejméně přijíždějí turisté do ubytovacích zařízení v lednu a únoru, slabšími měsíci jsou také březen a listopad. Naopak nejvíce jezdí turisté do daných měst v srpnu a září. Pokud porovnáme Prahu, Vídeň a Budapešť, je zřejmá vyšší koncentrace do letní sezóny v Budapešti, zatímco Praha a Vídeň mají počet příjezdů do ubytovacích zařízení více vyrovnaný během roku. Zajímavé je také vyšší zastoupení příjezdů do Vídně v prosinci, naopak do Prahy a Budapešti přijelo v prosinci poměrně méně turistů. Z grafu č. 23 také vyplývá, že je potřeba nabídnout lákavé produkty na měsíce leden a únor, také je možné více propagovat Vánoce v Praze a vánoční nákupy na přilákání turistů v prosinci. Vzhledem k silné ruské klientele v Praze, je možné také využít pravoslavných Vánoc a přilákat právě ruské návštěvníky v lednu. Patrná je vyšší návštěvnost Prahy v březnu oproti Budapešti a Vídni. Důvodem mohou být např. velikonoční trhy. Otázkou však zůstává, proč vánoční trhy nejsou stejně populární? Dalším důvodem mohou být také jarní nebo velikonoční prázdniny, které jsou v tomto období v mnoha zemích klasických zdrojových trhů jako jsou např. Spojené království, Spojené státy nebo Německo.

Graf č. 23: Rozložení příjezdů turistů do ubytovacích zařízení podle měsíců v roce 2012 v Praze, Vídni a Budapešti [v %]

Poznámka: Vídeň a Budapešť – údaje za všechna ubytovací zařízení, Praha- údaje za HUZ

Zdroj: ČSÚ 2013, TourMIS 2013

Od roku 2003 došlo k navýšení počtu turistů v Praze a Budapešti především v lednu, ve Vídni došlo k nejvyššímu nárůstu v počtu příjezdů turistů v měsíci únoru (viz tab. č. 28). Počty přenocování se navýšily ve všech třech městech hlavně v lednu, avšak počty přenocování rostly pomaleji než počty příjezdů, což celkově značí zkracování doby pobytu turistů v daných městech. Naopak k nejmenšímu nárůstu příjezdů turistů do ubytovacích zařízení došlo ve všech městech v měsících srpnu a září, stejně jako v počtech přenocování. To značí rozšiřování sezóny ve městech, jelikož ve slabších měsících došlo k většímu nárůstu příjezdů i přenocování a v tradičně silnějších měsících došlo k menšímu nárůstu příjezdů i přenocování. Vyjímkou je měsíc listopad, ve kterém je nárůst mezi roky 2003 až 2012 poměrně nízký a zároveň je dlouhodobě slabším měsícem. Z tohoto vývoje vyplývá, že by se marketing cestovního ruchu měl zaměřit především na listopad, na vytvoření nových produktů, které by do Prahy (ale i Vídne a Budapešti) přilákaly více návštěvníků právě v tomto měsíci. Na druhou stranu je patrné, že propagace Prahy v měsících lednu, únoru a březnu je účinná, počet turistů v tomto období významně narůstá.

Tabulka č. 28: Nárůst počtu příjezdů a přenocování v ubytovacích zařízeních podle měsíců mezi roky 2003 a 2012 v Praze, Vídní a Budapešti

	Příjezdy			Přenocování		
	Praha	Vídeň	Budapešť	Praha	Vídeň	Budapešť
Leden	220	197	220	231	180	160
Únor	189	243	189	174	158	151
Březen	195	121	195	173	155	140
Duben	187	185	187	172	173	146
Květen	185	164	185	165	149	133
Červen	186	170	186	175	160	146
Červenec	167	175	167	150	164	140
Srpen	166	150	166	144	140	139
Září	166	160	166	147	145	131
Říjen	173	153	173	156	142	131
Listopad	164	164	164	143	151	146
Prosinec	183	164	183	169	154	169

Poznámka: Vídeň a Budapešť – údaje za všechna ubytovací zařízení, Praha – údaje za HUZ; 2003=100

Zdroj: ČSÚ 2013, TourMIS 2013

6.4 Zahraniční turisté

Počty příjezdů a přenocování turistů v ubytovacích zařízeních jednotlivých měst byly popsány již v kap. 4.3.1. Praha zaujímá v cestovním ruchu Střední Evropy významné postavení, počty přenocování i příjezdů narůstají velkou rychlostí. V počtech přenocování Praha za posledních 20 let předstihla Vídeň a v počtech příjezdů se nachází zhruba na stejné úrovni (blíže viz kap. 4.3.1). V této části se zaměřím na zahraniční turisty ve městech a především na změnu jejich skladby od roku 2003. Použitá data pocházejí z databáze TourMIS (viz kap. 3.3.1) a jsou dostupná až do roku 2012, proto se zaměřím na změnu mezi roky 2003 a 2012.

Praha, Vídeň a Budapešť jsou především mezinárodními destinacemi. Podíl zahraničních turistů na příjezdech a přenocováních v ubytovacích zařízeních přesahuje 70 % všech turistů (viz tab. č. 29). Nejvyššího podílu zahraničních turistů na přenocování v ubytovacích zařízeních dosahuje Praha (vývoj poměru domácích a zahraničních turistů v Praze viz kap. 5.2.3), kde je podíl domácích turistů tvoří pouze 10 %. Naopak největší podíl domácích turistů na přenocování z daných měst měla v roce 2012 Vídeň, kterou navštívilo ze všech turistů 20 % rakouských turistů. V počtech příjezdů je poměr domácích a zahraničních turistů podobný (viz tab. č. 29). Největší nárůst od roku 2003 zaznamenala v počtech příjezdů i počtech přenocování Praha, přičemž počty příjezdů rostou v Praze rychleji než počty přenocování, což znamená zkracování doby pobytu. Podobně se vyvíjí i Vídeň a Budapešť, kde také rostou rychleji příjezdy než přenocování. Zatímco však v Praze a Vídni narůstá počet domácích turistů, v Budapešti spíše stagnuje a celkovému nárůstu objemu cestovního ruchu napomáhají spíše zahraniční turisté. Do budoucnosti tedy

Budapešti způsobí zvyšování poměru zahraničních turistů na úkor domácích turistů. Města by se tedy měla zaměřit více na domácí klientelu, která by mohla částečně vyplnit slabší měsíce především v Budapešti, jejíž cestovní ruch je více koncentrován do letních měsíců (viz kap 6.3).

Tabulka č. 29: Nárůst počtu přenocování a příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení a jejich podíl ve městech Praha, Vídeň a Budapešť v letech 2001 až 2012

	Praha		Vídeň		Budapešť	
	Index změny (2003=100)	Podíl turistů v roce 2012	Index změny (2003=100)	Podíl turistů v roce 2012	Index změny (2003=100)	Podíl turistů v roce 2012
Přenocování	162	100%	154	100%	142	100%
z toho zahraniční	163	90%	151	80%	148	88%
z toho domácí	152	10%	168	20%	106	12%
Příjezdy	178	100%	166	100%	156	100%
z toho zahraniční	177	87%	162	73%	165	87%
z toho domácí	191	13%	181	27%	113	13%

Zdroj: TourMIS 2013

Nejsilnějším zdrojovým trhem ve všech třech městech je dlouhodobě Německo a počty příjezdů německých turistů stále rostou, především v Praze (viz tab. č. 30). Praha a Vídeň jsou sousedními státy tohoto významného zdrojového trhu. Vídeň je navíc hlavním městem německy mluvící země, ovšem ani v Praze a Budapešti není většinou problém domluvit se německy, především u starší generace obyvatel. Od roku 2003 významně narostl podíl ruského trhu v daných městech. Počty příjezdů ruských turistů rostly i v absolutních číslech, především v Praze, kde jejich počet příjezdů do ubytovacích zařízení narostl od roku 2003 o téměř 600 %. Ve všech zmíněných městech se posunuli ruští turisté v počtu příjezdů v průměru o sedm příček směrem do čela pořadí. Ve Vídni a Praze se dokonce stali druhým nejvýznamnějším zdrojovým trhem. Pozoruhodný je pokles příjezdů turistů ze Spojeného království v Praze (více viz kap. 5.3.3), zatímco ve Vídni a Budapešti jejich příjezdy stále rostou. Především v Budapešti se výrazně navýšil tento zdrojový trh od roku 2003 a poskočil ze čtvrté na druhou příčku, co do počtu příjezdů. Důvodem jsou jistě nízké ceny ubytování, stravování i vstupů. Post Office City Cost Barometr 2013, který poměřuje ceny základních potřeb turistů (jako je stravování, ubytování, vstupy do muzeí apod.), vyhlásil Budapešť nejlevnější městskou destinací v Evropě, na druhém a třetím místě se umístily Vilnius a Varšava, Praha skončila na 7. místě a Vídeň na 13. místě z 25 zkoumaných měst (Post Office 2013). Ve Vídni došlo k poklesu příjezdu turistů z Itálie, zatímco v Praze i Budapešti jejich počet stále roste. Tradičně své postavení v počtu příjezdů si udržují francouzští a španělští turisté, i když ve Vídni mají turisté z Francie méně významné postavení než v Praze a Budapešti.

V roce 2010 proběhl prostřednictvím agentury CzechTourismu monitoring evropských zahraničních návštěvníků a potenciálních návštěvníků Česka s cílem zjistit motivaci k návštěvě

Česka a jejich cestovní preference (více viz kap. 5.3.5). Praha je tradičně mezi zahraničními turisty porovnávána s Vídní a Budapeští, zahraniční návštěvníci vnímají podobnou architekturu měst i rozmístění památek. Především Budapešť je vnímána jako velmi podobná Praze – památky na obou březích řeky, hrad na kopci. Zatímco Vídeň je vnímána zejména italskými turisty jako více elegantní (Kvalitativní šetření mezi návštěvníky a potenciálními návštěvníky České republiky – ITÁLIE, 2010), Praha je často označována jako ponurá, tajemná a opředená tajemstvím. Oproti Budapešti je Praha vnímána jako „čistší a upravenější“ (Kvalitativní výzkum s návštěvníky ČR, 2010, s. 24). Obecně všichni turisté uvádějí jako kladné na Praze její architekturu, kulturní a historické dědictví, malé kompaktní centrum s velkou hustotou památek a její romantickou atmosféru. Naopak záporné asociace jsou spojeny hlavně s bezpečností, nepříjemností místních lidí a s nákupy. Především Španělé vnímají Prahu jako nevhodnou pro nakupování „Přebytek obchodů se suvenýry, které nabízí laciné dárky“ (Kvalitativní šetření mezi návštěvníky a potenciálními návštěvníky České republiky – Španělsko, 2010, s. 42). Mnoho zahraničních návštěvníků, především francouzští, vnímají Prahu jako přeplněnou (velké množství turistů – viz kap. 6.2). Problém přeplněnosti centra Prahy a jeho turistifikace je již dlouhou dobu zcela patrný. Královská cesta lemovaná obchody se suvenýry s bulharskými či srbskými prodejci, ruskými matriškami a množstvím triček a hrníčků s nápisy „I love Prague“ je toho příkladem. Ačkoli triko s nápisem „I love...“ nebo bizadrní hrníček koupíte téměř v každé významnější destinaci, je třeba, aby byl poměr suvenýrů a klasických obchodů s potravinami či oblečením vyrovnanější. Například v Budapešti se nachází velmi významná tržnice, kde se v prvním patře nacházejí stánky s potravinami (klobásy, zelenina, sýry), v druhém patře nalezneme suvenýry a stánky s občerstvením a v suterénu supermarket. Celá tržnice se nachází v historické budově a dochází zde k setkávání místních obyvatel a turistů. V podstatě se vzhledem tato tržnice velmi podobá pražské Vinohradské tržnici, která ale na rozdíl od té budapešťské, ztratila svůj původní význam. Ve Vídni je významnou tržnicí Naschmark, která sice není krytá, ale turisty i místními obyvateli je často vyhledávána. V této části tedy vyvstávají dvě významné výzvy pro rozvoj cestovního ruchu v Praze – vytvoření velké tržnice se souborem stánků, restaurací a popřípadě suvenýrů, nabízející česká jídla, pití a výrobky, k čemuž může být využita např. Vinohradská tržnice nebo vytvořena nová tržnice, a omezit množství stánků se suvenýry na Královské cestě.

Ze vzdálenějších zdrojových trhů jezdí do středoevropských hlavních měst především turisté ze Spojených států, Japonska a Izraele. Nejvíce přijíždějí do daných měst turisté ze Spojených států, jejich postavení je ve všech městech poměrně stabilní, zauímají třetí až čtvrté místo, co do počtu příjezdů do ubytovacích zařízení. Nejvíce narostl od roku 2003 počet příjezdů turistů ze Spojených států v Praze (o více než 80 %, viz tab. č. 30). Umístění Japonských a Izraelských turistů v počtech příjezdů ve všech zmíněných městech od roku 2003 poklesl, avšak jejich absolutní počty příjezdů stále rostou. Výjimkou je počet příjezdů izraelských turistů

do Budapešti, který od roku 2003 poklesl o 20 %, naopak velký nárůst izraelských turistů zaznamenala Vídeň (jejich počet se více než zdvojnásobil, viz tab. č. 30). Je tedy možné, že izraelští turisté začali preferovat Vídeň před Budapeští. Izraelští turisté a turisté ze Spojených států často jezdí do Střední Evropy na návštěvu přátel a příbuzných, a proto mohou být jejich počty příjezdů ve sledovaných databázích podhodnocené (údaje jsou shromažďovány pouze za placená ubytovací zařízení, viz kap. 3.3.3 a 3.3.4).

Od roku 2003 došlo k velkému nárůstu počtu příjezdů turistů ze zemí Střední a Východní Evropy, v tomto případě Slováků, Poláků a Rumunů. Slovensko je sousední zemí všech tří států, jejichž hlavní města jsou zde představena. Do Prahy jezdí Slováci především pro svou kulturní příbuznost s Českem (především podobná řeč). V případě Budapešti může být důvod obdobný, jelikož na území Slovenska žije velké množství Maďarů. Vídeň se nachází v těsné blízkosti Bratislavy a od roku 2009 mají stejnou měnu (1. ledna 2009 vstoupilo Slovensko do Eurozóny). Velký nárůst rumunských turistů v Praze, Vídni i Budapešti může být spojen především se vstupem Rumunska do EU v roce 2007.

Celkově je skladba zahraničních návštěvníků ve všech třech městech podobná a jejich změna od roku 2003 podléhá podobným trendům jako v Praze. Ve všech třech městech dlouhodobě zůstává nejsilnějším zdrojovým trhem Německo a významně narůstá podíl ruských turistů. Vzdálenější trhy byly vytlačeny trhy blízkými a velké procento zahraničních návštěvníků představují sousední země, které těží především z kulturní blízkosti. Tradičně si udržují své postavení ve struktuře zahraničních návštěvníků Italové, Francouzi a Španělé. Patrný je přesun turistů ze Spojeného království do levnějších destinací (velký nárůst v Budapešti naproti tomu pokles v Praze). Postavení Prahy ve vnímání zahraničních turistů je částečně pozitivnější než vnímání Budapešti a mírně horší než vnímání Vídne. Negativně je v Praze vnímáno především množství turistů, malé možnosti nakupování a bezpečnost. Pozitivně turisté hodnotili historické a kulturní dědictví a hustotu památek. Do budoucnosti by se Praha měla zaměřit na zvýšení kvality nabízených služeb (především ochotu a vstřícnost prodejců), eliminaci podvodného chování ve službách (hlavně restauracích a při využití taxi), bezpečnost a nabídku nákupních možností s tradičními českými výrobky nebo např. luxusním zbožím.

Tabulka č. 30: Pořadí příjezdů turistů do placených ubytovacích zařízení a jejich změna mezi lety 2003-2012 v Praze, Vídni a Budapešti

	Praha			Vídeň			Budapešť		
	Pořadí 2003	Pořadí 2012	Index změny (2003=100)	Pořadí 2003	Pořadí 2012	Index změny (2003=100)	Pořadí 2003	Pořadí 2012	Index změny (2003=100)
Německo	1	1	157	1	1	134	1	1	112
Rusko	8	2	691	10	2	399	14	7	318
Spojené státy	4	3	183	3	3	129	3	4	134
Spojené království	2	4	82	4	5	143	4	2	179
Itálie	3	5	140	2	4	96	2	3	145
Francie	6	6	179	8	9	156	6	6	135
Španělsko	5	7	130	6	6	184	5	5	151
Slovensko	14	8	301	29	16	555	27	25	403
Polsko	12	9	234	18	15	272	13	10	260
Japonsko	7	10	143	5	8	127	9	13	128
Rakousko	9	11	154	x	x	x	7	9	124
Nizozemsko	11	12	155	9	12	128	12	11	219
Dánsko	10	16	117	25	30	149	21	29	135
Izrael	15	18	132	24	24	216	8	18	80
Švédsko	13	19	112	15	23	132	10	12	172
Švýcarsko	19	21	165	7	7	169	17	22	160
Rumunsko	30	28	678	20	10	542	11	8	249

Poznámka: Údaje za Vídeň – za širší oblast měst; pro srovnání bylo vybráno 10 zdrojových trhů Zdroj: TourMIS 2013 s nejvyšším počtem příjezdů do Prahy, Vídne a Budapešti v roce 2003 a 2012, x – data nedostupná

6.5 Shrnutí postavení Prahy ve srovnání s Vídni a Budapešti

Praha, Vídeň a Budapešť jsou města velmi podobná. Mají společnou historii jako významná města jedné říše, která mezi sebou soupeřila o postavení centra, sídla panovníka, v rámci této říše. Tyto okolnosti měly významný vliv na jejich vývoj a na jejich dnešní podobu. Historické památky i jejich struktura je velmi podobná a zahraniční návštěvníci tyto města k sobě často přirovnávají. Zatímco Vídeň je viděna jako město elegantní a jiskřivé, Praha je vnímána spíše jako ponurá. Oproti Vídni je vnímána spíše hůře. Naopak oproti Budapešti je její postavení v očích zahraniční turistů příznivější.

Praha se ze sledovaných měst rozvíjí nejrychleji, a to jak měřeno růstem počtu hotelů a penzionů, tak v počtem turistů. Rozvoj cestovního ruchu však významně dopadá na její historické centrum. Zatížení historického centra je v Praze nejvyšší, a to ve všech uvedených ukazatelech zatížení cestovním ruchem. Ve všech městech je patrná vysoká koncentrace cestovního ruchu do historických center měst, do oblasti zapsané na Seznam UNESCO a jeho nejbližšího okolí. Od historického centra směrem k okrajům měst intenzita cestovního ruchu klesá. Nejvýrazněji je tento trend patrný v Budapešti. V případě Vídne a Prahy jsou více zatíženy cestovním ruchem

i obvody vzdálenější od historického centra. V Praze je patrné vyšší zatížení, mimo historické centrum, hlavně západní části města, směrem k Letišti Václava Havla. Zatížení měst turistickou infrastruktúrou z většiny odpovídá zatížení měst turisty. V případě Prahy je patrná mírně větší disperze turistické infrastruktúry než je tomu v případě koncentrace turistů. Historická centra měst tak vytvářejí městské turistické oblasti, které figurují jako turistické oblasti v rámci širší turistické destinace. Zatížení je tedy ve skutečnosti vyšší o příliv „jednodenních návštěvníků“ z okolních městských obvodů. V centrech měst tak dochází ke kongescím, k vytlačování rezidenční funkce funkcí turistickou a vytváří turistických ghett. Obrovské zatížení centra Prahy má vliv na dualizaci společnosti a na zvýšení iritačního indexu, turisté si ve výzkumech stěžovali na nepříjemné chování místních obyvatel, což může být projevem právě přílišného zatížení města turisty a turistickou infrastruktúrou. Snahou měst a především Prahy by tedy měla být regulace turistických funkcí v centru města, snaha o vytvoření alternativních cest pro turisty, které by rozptýlily turisty do okolních částí města a snížily tak kongesci, která je především patrná na Královské cestě.

Cestovní ruch je ve městech více rozložen do celého roku, než je tomu v případě horských nebo přímořských destinací. I když je zde patrné zvýšení objemu turistů v letních měsících roku, podíly ostatních měsíců jsou v celku vyrovnané. Tradičně slabšími měsíci jsou u všech třech měst leden, únor a listopad. Mírně slabší je podíl prosince na příjezdech turistů do placených ubytovacích zařízeních Budapešti a Prahy. V tomto měsíci jsou poměrně dobrým marketingovým tahem vánoční trhy a Vánoce celkem, které jsou nejspíše v Praze oproti Vídni méně propagovány. Příznivý je vývoj příjezdů v jednotlivých měsících. Počty příjezdů turistů v silnějších letních měsících rostou pomaleji, než příjezdy v měsících tradičně slabších. Lze tedy sledovat pravděpodobný účinek marketingových akcí, a to především v prosinci a únoru. Slabý je však vývoj příjezdů v měsíci listopadu, který zabírá také jeden z nejmenších podílů na příjezdech turistů během roku. Do budoucnosti by tedy bylo prospěšné zaměřit se na vytvoření programů a akcí, které by přilákaly více turistů právě v tomto měsíci. V Praze by mohly být využity například „Dušičky“ – svátek zesnulých, 17. listopad nebo plesová sezóna.

Struktura turistů je ve všech třech městech obdobná. Zatímco do Vídně jezdí více domácích turistů, Praha a Budapešť je doménou zahraničních návštěvníků. Struktura zahraničních návštěvníků a jejich vývoj je v daných městech velmi podobný. Nejsilnějším zdrojovým trhem je Německo. Nejrychleji rostoucím trhem je Rusko, a to především v Praze. Podíl vzdálenějších trhů od roku 2003 klesá ve prospěch trhů bližších. Významně narůstá podíl sousedních států a to hlavně ze zemí Střední a Východní Evropy – především Slováků, Poláků a Rumunů. Rozdíl je patrný v případě turistů ze Spojeného království, kteří se přesouvají do levnějších destinací, a tak zatímco jejich počty v Praze v posledních letech klesají, v Budapešti počty jejich příjezdů významně rostou.

7. Závěr

Předkládaná práce si kladla za cíl představit hlavní znaky městského cestovního ruchu na příkladu města Prahy a její postavení ve středoevropském prostoru jako destinace cestovního ruchu. I přes některé metodické problémy se srovnatelností a dostupností dat byl cíl práce naplněn. V následující části budou zodpovězeny výzkumné otázky práce a potvrzeny či vyvrácena předem stanovené hypotézy. Závěr je chronologicky řazen podle stanovených hypotéz.

Postavení Prahy jako destinace cestovního ruchu se od roku 1989 významně změnilo. Praha se v období mezi roky 1989 až se posunula z destinace na úrovni Budapešti na úroveň Vídně a Berlína. V absolutních počtech příjezdů a přenocování je Praha na úrovni Vídně, ale v míře a rychlosti růstu je srovnatelná především s Berlínem. Vývoj cestovního ruchu v Berlíně byl ale oproti Praze vyrovnaný a od roku 1989 sledoval trend téměř nepřetržitého růstu. Vývoj cestovního ruchu Prahy byl nevyrovnaný a živelný. Cestovní ruch v hlavních městech ve Střední Evropě významně ovlivnily především politické změny po roce 1989, kdy se většina měst musela vyrovnat z přechodem na tržní ekonomiku a zvýšenou konkurencí. Cestovní ruch v Praze významně ovlivnily hlavně majetkoprávní změny a příliv zahraničních investic, které v prvních letech po roce 1989 znamenaly rychlý a neřízený rozvoj infrastruktury cestovního ruchu. Na nabídku cestovního ruchu však začaly turisté reagovat až se zpožděním, a tak mezi roky 1989 až 1996 dochází v Praze i v ostatních hlavních městech Střední Evropy k významnému snížení využití lůžkové kapacity. K ustálení trhu dochází po roce 1997, kdy se cestovní ruch v Praze i ostatních hlavních městech Střední Evropy výrazně zpomalil. Od roku 2003 dochází ve všech hlavních městech k výraznému zrychlení růstu cestovního ruchu v důsledku rozvoje nízkonákladových leteckých společností a rozvoje internetu. Na vývoj cestovního ruchu v hlavních městech Střední Evropy měly negativní dopad světové události jako byly teroristické útoky 11. září 2001 a ekonomická krize, obnova cestovního ruchu však byla poměrně rychlá.

Ve všech zmíněných městech rostly rychleji příjezdy zahraničních turistů než jejich přenocování, což se projevilo ve zkrácení doby pobytu. V roce 1989 se pohybovala průměrná doba pobytu mezi 2 až 4,5 noci, ale v roce 2011 to bylo již jen 2 až 2,5 noci. Ačkoli je v Praze průměrná doba pobytu nejvyšší z daných měst, poměr vývoje příjezdů a přenocování nasvědčuje, že se bude tato doba dále zkracovat. V Praze je patrný také mírně nevyrovnaný poměr mezi vývojem lůžek a vývojem přenocování turistů. Tento poměr naznačuje, že je v Praze nadhodnocená lůžková kapacita, oproti např. Berlínu či Bratislavě. V pohledu na strukturu ubytovacích zařízení, která se v Praze od roku 1989 výrazně změnila směrem k vyššímu standardu služeb, je patrný poměrně vyrovnaný vývoj přenocování a lůžek, a to především od roku 2003.

Struktura ubytovacích zařízení Prahy se od roku 1996 výrazně změnila ve prospěch hotelů vyšších tříd. Dlouhodobě rychlý růst zažívají především hotely čtyř- a pětihvězdičkové. V roce 2011 počet čtyřhvězdičkových hotelů v Praze dosáhl počtu hotelů tříhvězdičkových, a Praha se tak stala destinací srovnatelnou s ostatními západními zeměmi, co do kvality poskytovaných ubytovacích služeb. Tento rychlý růst standardu ubytovacích služeb vede ke zvýšení prestiže Prahy a umocnění jejího postavení jako destinace cestovního ruchu v Česku. Praha v Česku převládá především v počtu hotelů vyšších tříd, kterých se zde v roce 2011 nacházelo více jak 50 %. Tato skutečnost láká do Prahy zahraniční návštěvníky. Poměr zahraničních návštěvníků Prahy na celkovém příjezdové cestovním ruchu Česka dlouhodobě dosahuje přes 50 % a v roce 2011 byl tento poměr již 65 %. Důvodu takovéto koncentrace příjezdového cestovního ruchu do české metropole je několik. Za prvé, je Praha významné historické město, jejíž centru je zapsané na Seznam světového dědictví UNESCO, dominuje tedy Česku velkou hustotou atraktivit. Za druhé, Praha má dobře rozvinutou dopravní i turistickou infrastrukturu a oproti zbytku Česka nabízí vyšší standard kvality služeb. Za třetí, Praha slouží jako dopravní uzel a vstupní brána do celého Česka. Za čtvrté, Česko je v zahraniční často spojováno pouze s Prahou a tudíž povědomí o ostatních českých destinacích je velmi malé mezi potenciálními návštěvníky. Tyto skutečnosti navíc nemají vliv jen na zvyšování počtu příjezdů zahraničních návštěvníků, ale také na příliv zahraničních investic, které mají vliv na zvyšování standardu služeb, což následně zvyšuje prestiž Prahy v zahraničí a oslovuje další potenciální zahraniční návštěvníky. Ovšem je třeba podotknout, že možnosti Prahy nejsou nekonečné a počty turistů začínají dosahovat horní hranice únosné kapacity území, podobně jako množství turistické infrastruktury. Je tedy na manažerů cestovního ruchu, aby se snažil rozptýlit cestovní ruch i do ostatních regionů Česka. Řešením mohou být investiční pobídky v jiných regionech, propagace fakultativních výletů a celková vyšší progace ostatních destinací Česka.

Vysoké počty turistů v Praze mají negativní vliv na její zatížení cestovním ruchem, které je nejvyšší ze všech hlavních měst Střední Evropy. Např. počty lůžek na 100 obyvatel města dosahují dvakrát vyšších hodnot než ve Vídni či Berlíně. Mnohem vyšší je však zatížení jednotlivých částí města, a to především v městských obvodech kopírujících historické centrum města. Cestovní ruch se ve městech obecně koncentruje do centrálních částí poblíž nejvýznamnějších památek a směrem k okrajům měst jeho intenzita klesá. Historické části měst tak hrají roli městských turistických oblastí, které fungují jako turistické oblasti uvnitř širšího města, do kterého denně přichází (přijíždí) „jednodenní návštěvníci“ z okolních městských obvodů a jeho zatížení turisty se během denních hodin velmi výrazně zvyšuje. Zatížení historického centra Prahy je dvakrát vyšší než v Budapešti. Na druhé straně, zatímco v Budapešti je cestovní ruch více koncentrován do centrálních částí města a směrem k okrajům pozorujeme jasný trend poklesu, v Praze a ve Vídni je cestovní ruch více rozšířen i do městských obvodů přiléhajících k historickému centru, a to

především v rozložení turistické infrastruktury. Přesto v Praze dochází k vyšší koncentraci turistů do historického centra, než je tomu v případě rozložení lůžek HUZ, a nabídka tak zcela neodpovídá poptávce.

Koncentrace cestovního ruchu do historických center měst má vážné důsledky. Působí především na kongesci na hlavních turistických trasách, na turistickou inflaci a následnou turistifikaci oblasti, která může vést až k vytvoření turistického ghetta. Dochází tak dualizaci společnosti, marginalizaci místních obyvatel a narůstání iritačního indexu a postupnému vytlačování rezidenční funkce z historických center měst. Tato skutečnost nemá však vliv pouze na místní obyvatele, ale i na návštěvníky a destinaci cestovního ruchu jako takovou. Vytlačení rezidenčních funkcí mizí z destinace její původní využití, její autenticita a destinace tak přestává být pro turisty lákavou. Řešení těchto problémů v historickém centru Prahy vyžaduje nové přístupy v politice a řízení cestovního ruchu. Možností řešení může být několik. Za prvé, vytvoření náhradní trasy pro turisty např. přes Letnou a Chodkovy sady, nebo přes Petřín. Za druhé, zlepšení informanosti o městské hromadné dopravě a vytvoření pražské rarty, která by obsahovala několikadenní jízdné a slevy na vstupy (po vzoru Vídně či Budapešti, viz také Ulrych 2013). Za třetí, regulaci stánků, zahrádek (po vzoru Karlových Varů, viz Z centra Karlových Varů zmizí mohutné předzahrádky, 2013) a regulaci počtu stálých lůžek v centru Prahy. Celkově je potřeba začít cíleně plánovat cestovní ruch v Praze s ohledem na udržitelnost cestovního ruchu a zintenzivnit spolupráci mezi jednotlivými organizacemi a agenturami v Praze (např. CzechTourism, Pražská informační služba, Magistrát hl. m. Prahy), soukromým sektorem a místními obyvateli.

Během vývoje cestovního ruchu Prahy se významně změnila skladba zahraničních návštěvníků. Tyto změny byly ovlivněny především vývojem v dopravě a informačních technologiích a vstupem Česka do EU a Schengenského prostoru. V období mezi roky 1996 až 2002 začaly narůstat vzdálené zdrojové trhy na úkor trhů bližších. V Praze se v tomto období začínají objevovat turisté z Japonska, Izraele a Spojených států a významně narůstá podíl turistů ze Spojeného království. V letech 2003 až 2011 se však podíl vzdálených trhů začíná opět snižovat ve prospěch trhů bližších, především turistů ze Slovenska a Polska. Celkově lze ve Střední Evropě pozorovat trend nárůstu turistů ze Střední a Východní Evropy a významný nárůst turistů z Ruska, který je patrný především v Praze. Tyto změny souvisejí se snížením administrativních bariér především mezi zeměmi Schengenského prostoru a tím usnadněním a urychlením přepravy mezi těmito zeměmi.

Podle výzkumů agentury CzechTourism jezdí do Prahy hlavně návštěvníci ve věku 26 až 49 let. Nejčastějším důvodem návštěvy bývají volnočasové aktivity, především poznávací cestovní ruch a zábava. Podíl turistů směřujících do Prahy za zábavou se začíná od roku 1997 zvyšovat

a v Praze se tak objevuje nový typ cestovního ruchu tzv. „stag nad hen tourism“ neboli dámské a pánské jízdy, kdy turisté navštěvují města za účelem zábavy, nočního života a popíjení. Turisté přijíždějí do Prahy většinou s partnerem/partnerkou nebo se skupinou přátel. Rodiny s dětmi představovaly velmi malé procento dotázaných návštěvníků. Skladba návštěvníků se od roku 1996 příliš nezměnila, mírný nárůst by zaznamenan pouze u turistů vyšších věkových kategorií nad 50 let a to především v zimních obdobích roku. Mírný posun byl u návštěvníků zaznamenán v použitém dopravním prostředky, kdy se zvyšuje podíl letadla a v získávání informací, kde narůstá podíl internetu. Stále je však nejdůležitějším informačním zdrojem doporučení od přátel a příbuzných. Zahraniční návštěvníci si v Praze cenní především jejich památek, kulturního a historického dědictví a spokojenost obecně panuje i v případě ubytování. Naopak nespokojenost turistů vyjadřují ve spojení s nízkou ochotou a příjemností místních obyvatel, malými možnostmi nakupování, přeplněním Prahy turisty a bezpečností v Praze.

Praha má poměrně nízkou návratnost svých návštěvníků. Důvodem může být právě účel návštěvy Prahy a co Praha svým návštěvníkům nabízí. Vzhledem k převažující povaze poznávacího cestovního ruchu není její druhá návštěva potřebná, turisté viděli, co vidět chtěli a není nutné se vracet. Z toho důvody by Praha měla svým turistům nabídnout více, komplexnější zážitek, aby věděli, že Praha nejsou „jen“ památky. Velkým nedostatkem Prahy je malá možnost nákupů a přemíra stánků s „lacinými“ suvenýry. Po vzoru Budapešti či Vídně by Praha mohla vytvořit tržnici, kde by bylo nabízeny tradiční česká jídla, pití, výrobky, ale i např. zelenina a ovoce, místo, které by sloužilo jak turistům, tak místním obyvatelům.

Praha ve svém rychlém a neřízeném rozvoji od roku 1989 dospěla do bodu, kdy je nutné se rozhodnout, kterým směrem se dále bude ubírat. Další zvyšování počtu turistů a turistické infrastruktury je nereálné a do budoucnosti neudržitelné. V poměru k ostatním hlavním městům Střední Evropy je její zatížení cestovním ruchem o mnoho vyšší a přesto stále dochází k jejímu růstu, především v případě počtu turistů na obyvatele a rozlohu města. Cestovní ruch v Praze potřebuje plán rozvoje a následné řízení jeho vývoje. Je třeba větší spolupráce mezi místními obyvateli a veřejným a soukromým sektorem cestovního ruchu, tato spolupráce by měla probíhat jak v řízení a politice cestovního ruchu, tak v jeho propagaci, například vytvořením jednotných oficiálních stránek cestovního ruchu Prahy, které by nahradilo současnou dualitu Czechtourismu a Pražské informační služby).

Hypotézy stanovené v práci byly potvrzeny a výzkumné otázky zodpovězeny. Tato práce se zaměřila na komplexní analýzu vývoje městského cestovního ruchu ve Střední Evropě po roce 1989, nebylo možné zabývat se do detailů některými aspekty tohoto specifického typu cestovního ruchu. Tato skutečnost však ukazuje možnosti dalšího výzkumu, který by se měl zaměřit především na dopady městského cestovního ruchu na místní komunitu, či prostředí města. Další

oblastí, která vyžaduje podrobnější zkoumání je vnímání Prahy zahraničními návštěvníky nebo vnímání prostoru města a orientace turistů v městském prostředí. Konečně je třeba podrobnějšího výzkumu nejvýznamnějších zdrojových trhů, vývoje ekonomiky, dopadů místních událostí či cestovních preferencí turistů z těchto trhů. Tato práce tak vytváří podklad pro další zkoumání, ale také představuje konkrétní návrhy pro politiku a řízení cestovního ruchu Prahy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

A zase víza... (2013). *COT Business*. Roč. 2013, č. 4, s. 46. ISSN 1212-4281.

Ashworth, G. J. (2009) Questioning the Urban in Urban Tourism. In Maciocco, G. – Sereli, S. (eds.). *Enhancing the Cities: New Perspectives for Tourism and Leisure*. Urban Landscape and Perspectives. Vol. 6, s. 207-220. London (UK): Springer. ISBN 978-904812-418-3.

Asworth, G. J. – Page, S. J. (2011). Urban tourism rasearch: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management*. Vol. 32, no. 1, p. 1-15. ISSN 0261-5177.

Ashworth, G. J. – Tunbridge, J. E. (1990). *The tourist-historic city*. 1st ed. London, New York: Belhaven Press. ISBN 978-1-852-93022-6.

Berlin in Brief: History [online] (2013). *Stadtportal Berlin*. Berlin: GmbH & Co KG [cit. 2013-01-07]. Available at: <http://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/geschichte/index.en.html>.

Budapest city of Spas (2012) [online]. Budapest: BVK Holding, c2012 [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://www.spasbudapest.com/budapest-city-of-spas>.

Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Tourismus-Statistik-Verordnung 2002, Fassung vom 08.12.2012 (2012) [online]. Bundeskanzleramt Österreich: Das Rechtsinformationssystem des Bundes (RIS). Verfügbar bei: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002382>.

Borg, J. van der – Costa, P. – Gotti, G. (1996). Tourism in European Heritage Cities. *Annals of Tourism Research*. Vol. 23, no. 2, p. 306-321. ISSN 390-407.

Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer*. Vol. 24, no. 1, p. 5-12. ISSN 1541-0064.

Butler, R. W. (2004). Geographical Research on Tourism, Recreation and Leisure: Origins, Eras and Directions. *Tourism Geographies*. Vol. 6, no. 2., p. 143-162. ISSN 1468-7976.

Butler, R. W. (ed.) (2006) . *The Tourism Area Life Cycle: Applications and Modifications*. Vol. 1. 1st ed. Clevedon, (UK): Multilingual Matters Ltd. ISBN 1-84541-025-4.

Coccossis, H. (1996). Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications. In Priestley, G.K. – Edwards J.A – Coccossis, H. (eds.). *Sustainable Tourism? European Experiences*. 1st ed. Wallingford (UK): CAB International. ISBN 0-85199-100-9.

Commitment to quality (2010) [online]. In *Responsibilities and Principles*. STAT. Last update 26th April 2010 [cit. 2012-09-02]. Available at: http://www.statistik.at/web_en/about_us/responsibilities_and_principles/commitment_to_quality/index.html.

Co znamenají hotelové hvězdičky (2012) [online]. *Hotel Stars: Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení České republiky*. AHR ČR [cit. 2012-10-31]. Dostupné na: <http://www.hotelstars.cz/co-znamenaji-hotelove-hvezdicky>.

Dann, G. M. S. (1977). Anomie, Ego-enhancement and Tourism. *Annals of Tourism Research*. Vol. 4, no. 4, p. 184-194. ISSN 390-407.

Dějiny Prahy (2010) [online]. c2010 Historie Prahy [cit. 2013-01-13]. Dostupné na: <http://www.historie-praha.hys.cz/soucasnost.php>.

Darbellay, F. – Stock, M. (2012). Tourism as Complex Interdisciplinary Research Object. *Annals of Tourism Research*. Vol. 39, no. 1, p. 441-458. ISSN 390-407.

Dunne Ross, E. L. – Iso-Ahola, S. E. (1995). Sightseeing Tourists' Motivation and Satisfaction. *Annals of Tourism Research*. Vol. 18, no. 2, p. 226-237. ISSN 1099-2340.

Dunne, G. – Flanagan, S. – Buckley, J. (2010). Towards an Understanding of International City Break Travel. *International Journal of Tourism Research*. Vol. 12, no. 5., p. 409-417. ISSN 1099-2340.

Despite an uncertain economy, European City Tourism Continues its Upward Trend! (2012) [online]. Berlin: European Cities Marketing, March 06. Available at: <http://www.europeancitiesmarketing.com/detail.asp?storyID=303&id=27&cat=8>.

Dohody o usnadnění vízového režimu (2009) [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 13. 2. 2009 [cit. 2013-06-04]. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/informace_pro_cizince/dohody_o_usnadneni_vizoveho_rezimu/index.html.

Edwards, D. – Griffin, T. – Hayllar, B. (2008). Urban Tourism Research: Developing an Agenda. *Annals of Tourism Research*. Vol. 35, no. 4, p. 1033-1052. ISSN 390-407.

Echtner, C. M. – Jamal, T. B. (1997). The Disciplinary Dilemma of Tourism Studies. *Annals of Tourism Research*. Vol. 24, no. 4, p. 868-883. ISSN 390-407.

European City Tourism Is on the Up Again (2011). Berlin: European Cities Marketing, March 09. Available at: <http://www.europeancitiesmarketing.com/detail.asp?storyID=271&id=27&cat=8>.

European City Tourism shows impressive growth (2012). Berlin: European Cities Marketing, June 20. Available at: <http://www.europeancitiesmarketing.com/detail.asp?storyID=315&id=27&cat=8>.

Fainstein, S. S. – Judd, D. R. (1999). Global Forces, Local Strategies and Urban Tourism. In . Judd, D. R. – Fainstein, S. S. (eds.). *The Tourist City* 1st. ed. New Haven, (CT): Yale University Press. ISBN 0-300-07846-3.

Feldmann, B. (2008). The Urban Audit — measuring the quality of life in European cities. *Eurostat Statistic in Focus: General and Regional Statistic*. Vol. 82, p. 1-8. Luxembourg: Eurostat,

European Commission. ISSN 1977-0316. Available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-082/EN/KS-SF-08-082-EN.PDF.

Galvasová, I. a kol. (2008). *Průmysl cestovního ruchu*. 1. vyd. Praha: GaREP, spol. s r.o. ISBN 978-80-87417-06-1.

Garstková, J. (2008). *Hotelová klasifikace a její vliv na úroveň a rozsah ubytovacích služeb v ČR*. Bakalářská práce. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Technická fakulta. Ústav potravinářského inženýrství. 33 s., 8 s. příloh. Vedoucí bakalářské práce Ing. Helena Kadidlová.

Germany: Properties inscribed on the World Heritage List (2013) [online]. Paris: UNESCO, c1995-2013 [cit. 2013-01-07]. Available at: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/DE/>.

Getz, D. (1993). Planning for Tourism Business Districts. *Annals of Tourism Research*. Vol. 20, no. 1, p. 583-600. ISSN 390-407.

Gregory a at al. (eds.) (2009). *The dictionary of human geography*. 5th ed. Malden (MA): Blackwell. ISBN 978-1-4051-3288-6.

Goeldner, C. R. – Ritchie, J. R. B. (2012). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. 12th ed. Hoboken (NJ): John Wiley & Sons, Inc.. ISBN 978-1-118-07177-9.

Hall, D. – Smith, M. – Marciszewska, B. (2006). Introduction. In Hall, D. – Smith, M. – Marciszewska, B. (eds.). *Tourism in the New Europe: The Challenges and Opportunities of EU Enlargement*. 1st ed. Oxfordshire (UK): CAB International. ISBN 978-1-84593-117-9.

Hásová, A (2012). *Cestovní ruch a sociální síť*. Diplomová práce. Praha: Karlova Univerzita v Praze. Přírodovědecká fakulta. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. 108 s. Vedoucí diplomové práce RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Häussermann, H. – Colomb, C. (2003). The New Berlin: Marketing the City of Dreams. In Hoffman, L. M. – Fainstein, S. S. – Judd, D. R (eds). *Cities and Visitors: regulating people, markets, and city space*. 1st ed. Malden (MA): Blackwell Publishing Ltd. ISBN 1-4051-0058-3.

Hayllar, B. – Griffin T. (2005). The precinct experience: a phenomenological approach. *Tourism Management*. Vol. 26, p. 517-528. ISSN 0261-5177.

Hayllar, B. – Griffin, T. – Edwards, D. (2008). *City Spaces – Tourist Places: Urban Tourism Precincts*. 1st ed. Oxford, (UK): Elsevier Ltd. ISSN 978-0-7506-8195-7.

Hesková a kol. (2006). *Cestovní ruch: pro vyšší odborné školy a vysoké školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-948-3.

História (2007) [online]. Bratislava: Hlavné mesto Slovenskej republiky Bratislava, c2007 [cit. 2013-01-13]. Dostupný na: http://www.bratislava.sk/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=700000&id_ktg=11006757&p1=11050099.

Historie (2013) [online]. Praha: Pražská informační služba, c2013 [2013-01-13]. Dostupné na: <http://www.praguewelcome.cz/cs/pamatky/o-praze/historie/>.

Historic Centre of Prague (2013) [online]. Paris: UNESCO, c1995-2013 [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/616>.

Historic Centre of Warsaw (2013) [online]. Paris: UNESCO, c1995-2013 [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/30>.

Historic Centre of Vienna (2013) [online]. Paris: UNESCO, c1995-2013 [cit. 2013-01-13]. Available at: <http://whc.unesco.org/en/list/1033>.

History of Vienna – The Making of Capital (2012) [online]. Vienna: Vienna City Administration, Rathaus [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://www.wien.gv.at/english/history/overview/>.

Hoffman, L. M. – Fainstein, S. S. – Judd, D. R. (2003). *Cities and Visitors: regulating people, markets, and city space*. 1st ed. Malden (MA): Blackwell Publishing Ltd. ISBN 1-4051-0058-3.

Hoffman, L. M. – Musil, J. (2009). Prague, Tourism and the Post-industrial City. *A Great Cities Institute Working Papers*. No. GCP-09-05. Great Cities Institute: University of Illinois at Chicago.

Hudba & divadlo (2009) [online]. Vídeň: Wiener Tourismusförderungsgesetz, 2009 [cit. 2013-01-13]. Dostupné na: <http://www.wien.info/cs/music-stage-shows>.

Hungary: Properties inscribed on the World Heritage List (2013) [online]. Paris: UNESCO, c1995-2013 [cit. 2013-01-07]. Available at: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/HU/>.

Christaller, W. (1968). Some Conciserations of Tourism Location in Europe: The Peripheral Regions – Underdeveloped Countries – Recreation Areas. *Papers in Regional Science*. Vol. 12, no. 1, p. 95-105. ISSN 1435-5597.

Informace o CzechTourism (2013) [online]. Praha: CzechTourism, c2005-2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné na: <http://www.czechtourism.cz/informace-o-czechtourism/>.

International Recommendations for Tourism Statistics 2008 [online]. New York: OSN, c2010. [cit. 2012-03-15]. Dostupné na: http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf. ISBN: 978-92-1-161521-0.

Jafari, J. (1990). Research and Scholarship: Basis of Tourism Education. *The Journal of Tourism Studies*. Vol. 1, no. 1, p. 13-34. Available at: http://www-public.jcu.edu.au/public/groups/everyone/documents/journal_article/jcudev_012251.pdf. ISSN 1035-4662.

Jafari, J. – Ritchie, J. R. B. (1981). Towards a Framework for Tourism Education: Problems and Prospects. *Annals of Tourism Research*. Vol. 8, no. 1, p. 13-34. ISSN 390-407.

- Jansen-Verbeke, M. (1986). Inner-City Tourism: Resources, Tourists and Promoters. *Annals of Tourism Research*. Vol. 13, no. , s. 79-100. ISSN 390-407.
- Judd, D. R. (2003). Visitors and the Spatial Ecology of the City. In Hoffman, L. M. – Fainstein, S. S. – Judd, D. R. (eds). *Cities and Visitors: regulating people, markets, and city space*. 1st ed. Malden (MA): Blackwell Publishing Ltd. ISBN 1-4051-0058-3
- Judd, D. R. – Feinstein, S. S. (1999) *The Tourist City*. 1st. ed. New Haven, (CT): Yale University Press. ISBN 0-300-07846-3.
- Law, C. M. (1993). *Urban Tourism: Attracting Visitors to Large Cities*. 1st ed. London, (UK): Mansell Publishing Limited. ISBN 0-7201-2129-9.
- Leiper, N. (1979). The Framework of Tourism: Towards a Definition of Tourism, Tourist and the Tourist industry. *Annals of Tourism Research*. Vol. 4, no. 4, p. 390–407. ISSN 0160-7383.
- Maitland, R. (2010). Introduction: National Capitals and City Tourism. In Maitland, R. – Richie, B. W. (eds.). *City Tourism: National Capital Perspectives*. 1st ed. Wallingford, Oxfordshire, UK: CABI c2009. ISSN 978-1-84593-546-1.
- Maitland, R. – Richie, B. W. (2010a) (eds.) *City Tourism: National Capital Perspectives*. 1st ed. Wallingford, Oxfordshire, (UK): CABI c2009. ISBN 978-1-84593-546-1.
- Maitland, R. – Richie, B. W. (2010b). City Tourism: National Capital Perspectives. In Maitland, R. – Riichie, B. W. (eds.). *City Tourism: National Capital Perspectives*. 1st ed. Wallingford, Oxfordshire, (UK): CABI c2009. ISBN 978-1-84593-546-1.
- Malá, V. (1999). *Cestovní ruch, vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů. ISBN 80-7079-795-2.
- Mariot, P (1983). *Geografia cestovného ruchu*. 1. vyd. Bratislava, SK: vydavateľ'stvo Slovenskej akademie vied.
- Metainformation/Statistical domains: Accommodation services* (2012) [online]. Budapest: HCSO. Last update 17th October 2012 [cit. 2012-12-08]. Available at: http://www.ksh.hu/apps/meta.objektum?p_lang=EN&p_menu_id=110&p_ot_id=100&p_obj_id=OGA&p_session_id=34283662
- Metodika: časové řady cestovní ruch* (2010) [online]. Praha: ČSÚ [cit. 2012-10-26]. Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metodika_casove_rady_cestovni_ruch.
- Metro-Roland, M. M. (2011). *Tourist, Sings and the City: The Semiotics of Culture in an Urban Landscape*. 1st ed. Farnham, UK: Ashgate Publishing Limited. ISBN 978-0-7546-7809-0.
- Mitchell, L. S. – Murphy, P. E. (1991). Geography and Tourism. *Annals of Tourism Reasearch*. Vol. 18, no. 1, p. 57-70. ISSN 390-407.

Mullins, P. (1991). Tourism Urbanization. *Internation Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 15, no. 3, p. 326-342. ISSN 1468-2427.

Music (2012) [online]. *Budapest info: The official website of Budapest Tourism*. Budapest: Tourism office of Budapest [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://www.budapestinfo.hu/music.html>.

Nepal, S. K. (2009). Traditions and Trends: A Review of Geographical Scholarship in Tourism. *Tourism Geographies*. Vol. 11, no. 1, p. 2-22. ISSN 1468-7976.

Netto, A. P. (2009). What is Tourism? Definition, Theoretical Phases and Principles. In Tribe, J. (ed.). *Philosophical Issues in Tourism*. 1st ed. Bristol, UK: MPG Book Ltd. ISBN 978-1-84541-097-1.

Oficiální jednotná klasifikace ubytovacích zařízení České republiky 2010-2012 [online]. AHR, UNIHOT, MMR ČR, CzechTourism. Praha [cit. 2012-10-30]. Dostupné na: <http://www.mmr.cz/CMSPages/GetFile.aspx?guid=998a01a7-d9e6-4420-aaad-0dcaae0c5275>.

Opilí Britové teď místo Prahy dohánějí k zoufalství lotyšskou Rigu (2009) [online]. Právo: Novinky.cz. Praha: 29. 11. 2009 [cit. 2013-03-28]. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/185577-opili-britove-ted-misto-prahy-dohaneji-k-zoufalstvi-lotysskou-rigu.html>.

Orieška, J. (1999). *Technika služeb cestovního ruchu*. Přeložil Jiří Čech. 1. vyd. Praha: Idea Servis. ISBN 80-85970-27-9.

Památky a turistické zajímavosti (2013) [online]. Praha: Pražská informační služba, c2013 [2013-01-13]. Dostupné na: <http://www.praguewelcome.cz/cs/pamatky/>.

Pamětihodnosti ve Vídni (2009) [online]. Vídeň: Wiener Tourismusförderungsgesetz, 2009 [cit. 2013-01-13]. Dostupné na: <http://www.wien.info/cs/sightseeing/sights>.

Pamiatky (2007) [online]. Bratislava: Hlavné mesto Slovenskej republiky Bratislava, c2007 [cit. 2013-01-13]. Dostupný na: http://www.bratislava.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=700000&id=11033829&p1=11050101.

Pásková, M. (2009). *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky a managementu. ISBN 978-80-7435-006-1.

Pásková, Zelenka (2002). *Cestovní ruch: výkladový slovník*. 1. vyd. Praha: MMR ČR.

Pearce, D. G. (2001). An Integrative Framework for Urban Tourism Research. *Annals of Tourism Research*. Vol. 28, no. 4, p. 926-946. ISSN 390-407.

Pearce, L. P. – Lee, U. I. (2005). Developing the Travel Career Approach to Tourist Motivation. *Journal of Travel Research*. Vol. 43, no. 3, p. 226-237. ISSN 0047-2875.

- Page, S. (1995). *Urban Tourism*. 1st ed. London: Routledge. ISBN 0-415-11218-4.
- Petrů, Z. (2007). *Základy ekonomiky cestovního ruchu*. 2. vyd. Praha: Idea Servis. ISBN 978-80-85970-55-5.
- Plog, S. C. (1974). Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*. Vol. 14, no. 4, p. 55-58. ISSN 1938-9663.
- Post Office City Costs Barometr 2013* [online PDF]. Post Office, 18 March 2013 [cit. 2013-08-04]. Dostupné na: http://www.postoffice.co.uk/sites/default/files/City_Costs_Barometer_2013.pdf.
- Puczkó, L – Rátz, T. (2006). Product Development and Diversification in Hungary. In Hall, D. – Smith, M. – Marciszewska, B. (eds). *Tourism in the New Europe: The Challenges and Opportunities of EU Enlargement*. 1st ed. Oxfordshire (UK): CABI. ISBN 978-1-84593-117-9.
- Quality Policy of HCSO* (2009) [online]. Budapest: HCSO [cit. 2012-09-02]. Available at: http://www.ksh.hu/docs/bemutakozas/eng/minpol_web_eng.pdf.
- Responsibilities and principles of the institution* (2010) [online]. Vienna: STAT. Last update 26th April 2010 [cit. 2012-09-02]. Available at: http://www.statistik.at/web_en/about_us/responsibilities_and_principles/index.html.
- Rolínková, J. (1999) [online]. Praha – Evropské město kultury 2000. *COT Business*. 1999, č. 5. Dostupné na: http://www.cot.cz/data/cesky/99_05/5_pcr3.htm. ISSN 1212-4281.
- Simpson, F. (1999). Tourist Impact in the Historic Centre of Prague: Resident and Visitor Perceptions of the Historic Built Environment. *The Geographical Journal*. Vol. 165, no. 2, p. 173-183. ISSN 1475-4959.
- Statistika: Od historie po současnost* (2006) [online]. Praha: ČSÚ [cit. 2012-09-01]. Dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/\\$File/historie_csu.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistika:_od_historie_po_soucasnost/$File/historie_csu.pdf).
- Štěpánek, V. – Kopačka, L. – Šíp, J. (2001). *Geografie cestovního ruchu*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN: 80-246-0172-9.
- Tasan-Kok, T. (2004). *Budapest, Istanbul, and Warsaw: Institutional nad spatial change*. 1st ed. Delf: Eburon Academic Publishers. ISBN 90-5972-041-5.
- Toman, M. (2008). *Prostorová analýza nízkonákladové letecké dopravy v Evropě*. Diplomová práce. Brno: Masarykova Univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Ing. Martin Šauer.
- Toporská, P (2012). *Marketingový informační systém měst – nástroj TourMIS*. Bakalářská práce. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Přírodovědecká fakulta. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 57 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Tomáš Baruta.

Tourist Attractions (2012) [online]. *Official Tourist Website of Warsaw*. Warsaw: Warsaw Tourist Office [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://www.warsawtour.pl/en/zabytki-i-inne-atrakcje.html>.

Trnkovský, T. (2010). *Vývoj hotelového trhu v Praze (1997-2009)*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. 110 s. Vedoucí diplomové práce RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Ulrych, P. M. (2013). Nora Dolanská: Zkusím pohnout stojící lokomotivou. *COT Business*. 2013, č. 3, s. 12-13. ISSN: 1212.4281.

Urry, J. (1992). The Tourist Gaze „Revisited“: The Concept of the Gaze, the Tourist Gaze and the Environment conclusion references. *The America Behavioral Scientist*. Vol. 36, no. 2, s. 172-186. ISSN 0002-7642.

Vyhláška MMR ČR č. 501/2006 Sb. ze dne 10. listopadu 2006 o obecných požadavcích na využívání území. Účinnost od 1. ledna 2007. *Sbírka předpisů České republiky*. 2006. Dostupné také na: http://kyjeok.sweb.cz/zakony/5012006_Sb_vyhl_o_obecných_pozadavcích_na_uzemni.html.

Vystoupil, J. – Kunc, J. (2009). Geografický výzkum cestovního ruchu a rekreace v ČR v letech 1950-2008. In Marián Halás, Pavel Klapka, Zdeněk Szczyrba (eds.). *Geographia Moravica*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Roč. 1, s. 103-119. ISBN 978-80-244-2464-4.

Vystoupil, J. a kol. (2010). Vývoj cestovního ruchu v ČR a jeho prostorové organizace v letech 1990-2009. *Urbanismus s územní rozvoj*. Roč. XIII, č. 5, s. 93-108. ISSN 1212-0855.

Wöber, K. W. (2003) *Information Supply in Tourism Management by Marketing Decision Support Systems* [online]. Tourism Management. Vienna [cit. 2012-09-01]. Available at: http://tourmis2.modul.ac.at/material/tourmis_wp_TXE.pdf.

Z centra Karlových Varů zmizí mohutné předzahrádky (2013). *COT Business*. Roč. 2013, č. 4, s. 55. ISSN 1212-4281.

Zelenka, Pásková (2012). *Cestovní ruch: výkladový slovník*. 2. vyd. Praha: Linde Praha a.s. ISBN 978-80-7201880-2.

Zákon č. 159/199 Sb. ze dne 30. června 1999 o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu a o změně zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Dostupné také na: http://www.mmr.cz/getmedia/0afb9e3b-b09c-4a2e-be7d-5e7f79d2e8d8/Zakon-c-159-o-nekterych-podminkach-podnikani-v-ob_1.pdf.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Dostupný také na: [http://www.zakonycr.cz/seznamy/455-1991-sb-zakon-o-zivnostenskem-podnikani-\(zivnostensky-zakon\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/455-1991-sb-zakon-o-zivnostenskem-podnikani-(zivnostensky-zakon).html).

Zdroje statistických dat a výzkumů

Bevölkerung (2013) [online]. Wien: STAT, Letzte Änderung: 23. 01. 2013 [cit. 2013-02-12]. Verfügbar bei: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/index.html.

Bratislava: Preddefinované tabuľky (2012) [online]. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, poslední aktualizace 2. 10. 2012 [cit. 2013-01-07]. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=10743>.

Mestská a obecná štatistika (2011) [online]. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, [cit. 2013-04-05]. Dostupné na: <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html>.

Data on Warsaw: Statistical Yearbook of Warsaw 2011 (2011) [online]. Warsaw: Central Statistical Office: Statistical Office in Warszawa, c1995-2012 [cit. 2013-01-07]. Available at: http://www.stat.gov.pl/warsz/39_ENG_HTML.htm.

Cestovní ruch (2013) [online]. ČSÚ. Praha: Krajská správa ČSÚ v hl. m. Praze, c2013, poslední aktualizace 12. 2. 2013 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na: http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/cestovni_ruch-xa.

Cestovní ruch – časové řady (2013) [online]. Praha: ČSÚ, c2013, poslední aktualizace 29. 1. 2013 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cru_cr.

City tourism: Nights and arrivals (2013) [online]. Austrian National Tourist Office. Vienna: TouMIS [cit. 2013-03-17]. Available at: <http://www.tourmis.info/cgi-bin/tmintro.pl>.

Kvalitativní výzkum s návštěvníky ČR: Ipsos pro CzechTourism [online PDF] (2010). Ipsos, zadavatel CzechTourism, říjen 2010 [cit. 2013-04-08]. Dostupné na: http://monitoringevropa.czechtourism.cz/ke_stazeni/FGD/Ipsos%20pro%20Czech%20Tourism%20FGDs_navstevnici%20CR_CZ_verze.pdf.

Kvalitativní šetření mezi návštěvníky a potenciálními návštěvníky České republiky - ITÁLIE Ipsos pro CzechTourism [online PDF] (2010). Ipsos, zadavatel CzechTourism, říjen 2010 [cit. 2013-04-08]. Dostupné na: http://monitoringevropa.czechtourism.cz/ke_stazeni/FGD/Ipsos%20pro%20Czech%20Tourism%20FGDs_Italie_CZ_verze.pdf.

International Database: Midyear Population and Density (2011) [online]. U.S. Department of Commerce: United State Census Bureau, revised August 28, 2012 [cit. 2013-04-09]. Available at: <http://www.census.gov/population/international/data/idb/region.php?N=%20Results%20&T=6&A=both&RT=0&Y=2011&R=-1&C=AU,EZ,GM,HU,PL,LO>.

Monitoring návštěvníků v turistickém regionu Praha: vyhodnocení etapy léto 2005 (2005) [PDF]. GfK Group. Zadavatel CzechTourism. Praha [cit. 2003-01-29]. Dostupné na: <http://vyzkumy.czechtourism.cz/#;year=2005;f=vyzkumy-a-analyzy;orderby=novinky>.

Monitoring návštěvníků v turistickém regionu Praha: vyhodnocení etapy zima 2005/2006 (2006) [PDF]. GfK Group. Zdavatel CzechTourism. Praha [cit. 2013-01-29]. Dostupné na: <http://vyzkumy.czechtourism.cz/#;year=2006;f=vyzkumy-a-analyzy;orderby=novinky>.

Monitoring návštěvníků v turistickém regionu Praha: porovnání zima 2005/2006 – zima 2006/2007 (2007) [PDF]. GfK Group. Zdavatel CzechTourism. Praha [cit. 2003-01-29]. Dostupné na: <http://vyzkumy.czechtourism.cz/#;year=2007;f=vyzkumy-a-analyzy;orderby=novinky>.

Numeri Pragenses: statistická zpráva o hlavním městě (1995). ČSÚ. Praha: Městská statistická zpráva v Praze. Kapitola 5, Cestovní ruch, s. 92-96.

Numeri Pragenses: statistická ročenka (1997). ČSÚ. Praha: Městská statistická kancelář a Správa pro hl. m. Praha. ISBN: 80-7223-023-9. Kapitola 7, Cestovní ruch, s. 101-106.

Obyvatelstvo (2013) [online]. ČSÚ. Praha: Krajská správa ČSÚ v hl. m. Praze, c2013, poslední aktualizace 12. 2. 2013 [cit. 2013-02-20]. Dostupné na: <http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/obyvatelstvo-xa>.

Regionaldatenbank Deutschland (2013) [online]. Statistisches Ämter des Bundes und der Länder. c2013 [cit. 2013-04-05]. Verfügar bei: <https://www.regionalstatistik.de/genesis/online;jsessionid=53DA5FD0CA7950D0A035A33CD7BAE2A5?Menu=Willkommen>.

Statistic: Tourism: Main tables (2013) [online]. Luxembourg: European Commission: Eurostat, last update 6. 1. 2013 [cit. 2013-01-07]. Available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/tourism/data/main_tables.

Statistický bulletin č. 1/93. ČSÚ. Praha: Městská statistická správa v hl. m. Praha, březen 1993. Roč. 93, č. 1.

Statistický bulletin č. 1/94. ČSÚ. Praha: Městská statistická správa v hl. m. Praha, březen 1994. Roč. 94, č. 1.

Statistická bulletin č. 1/95. ČSÚ. Praha: Městská statistická správa v hl. m. Praha, březen 1995. Roč. 95, č. 1.

Statistická bulletin č. 1/96. ČSÚ. Praha: Městská statistická správa v hl. m. Praha, únor 1996. Roč. 96, č. 1.

Statistická ročenka 1999: Numeri Prageses (1999). ČSÚ. Praha: Odbor regionální statistiky. ISBN 80-7223-229-0. Kapitola 6, Cestovní ruch, s. 96-100.

Statistická ročenka 2000: Numeri Pragenses (2000). ČSÚ. Praha: Krajská reprezentace hlavního města Prahy. ISBN 80-7223-372-6. Kapitola 6, Cestovní ruch, s. 98-103.

Statistická ročenka České a Slovenské Federativní Republiky (1990). FSÚ, ČSÚ, SŠÚ. 1. vyd. Praha: SNTL – Nakladatelství technické literatury. ISBN 80-03-00516-7. Kapitola 19, Cestovní ruch, s. 521-538.

Statistická ročenka České a Slovenské Federativní Republiky (1991). FSÚ, ČSÚ, SŠÚ. 1. vyd. Praha: SEVT – Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů. ISBN 80-749-016-0. Kapitola 18, Cestovní ruch, s. 488-494.

Statistická ročenka České a Slovenské Federativní Republiky (1992). FSÚ, ČSÚ, SŠÚ. 1. vyd. Praha: SEVT – Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů. ISBN 80-749-041-1. Kapitola 18, Vnitřní obchod a cestovní ruch, s. 499-507.

Statistická ročenka České republiky (1993). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Český spisovatel. ISBN 80-202-0453-9. Kapitola 8, Vnitřní obchod a cestovní ruch, s. 264-281.

Statistická ročenka České republiky (1994). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Český spisovatel. ISBN 80-202-0524-1. Kapitola 19, Vnitřní obchod, cestovní ruch, služby, s. 336-344.

Statistická ročenka České republiky (1995). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Český spisovatel. ISBN 80-202-0568-3. Kapitola 20, Vnitřní obchod, cestovní ruch, tržní služby, s. 425-434.

Statistická ročenka České republiky (1996). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-061-5. Kapitola 20, Vnitřní obchod, cestovní ruch, tržní služby, s. 486-496.

Statistická ročenka České republiky (1997). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-105-0. Kapitola 20, Vnitřní obchod, cestovní ruch, tržní služby, s. 490-501.

Statistická ročenka České republiky (1998). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-145-X. Kapitola 20, Vnitřní obchod, cestovní ruch, tržní služby, s. 516-532.

Statistická ročenka České republiky (1999). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-171-9. Kapitola 20, Vnitřní obchod, cestovní ruch, tržní služby, s. 504-519.

Statistická ročenka České republiky (2000). ČSÚ. 1. vyd. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-218-9. Kapitola 20, Vnitřní obchod, cestovní ruch, tržní služby, s. 532-550.

Statistik Berlin Brandenburg: Statistiken (2013) [online]. Berlin: Amt für Statistik Berlin-Brandenburg, c2013 [cit. 2013-01-07]. Verfügbar bei: <http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/Statistiken/inhalt-statistiken.asp>

Statistik Wien (2013) [online]. Wien: Magistrat der Stadt Wien [cit. 2013-01-07]. Verfügbar bei: <http://www.wien.gv.at/statistik/>.

Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien (2012) [PDF]. Wien: Magistrat der Stadt Wien [cit. 2013-05-04]. ISSN 0259-6083. 22. Wien und seine Bezirke im Überblick, s. 273-321. Verfügbar bei: <http://www.wien.gv.at/statistik/publikationen/jahrbuch-2012.html>.

Tables (STADAT) – Themes: Regional statistic (2012) [online]. Budapest: HCSO [cit. 2013-01-07]. Available at: <http://www.ksh.hu/engstadat>.

Tourism in Austria: Nights and Arrivals (2013) [online]. Austrian National Tourist Office. Vienna: TouMIS [cit. 2013-03-17]. <http://www.tourmis.info/cgi-bin/tmintro.pl>.

Turisté a návštěvníci Prahy: Závěrečná zpráva výzkumu (2004) [PDF]. STEM/MARK, Millward Brown. Zadavatel CzechTourism. Praha: srpen 2004 [cit. 2013-03-25]. Dostupné na: http://vyzkumy.czechtourism.cz/0326_/turiste-a-navstevnici-prahy.

Unesco: Europe and North Amerika (2012) [online]. Paris: UNESCO, c1995-2012 [cit. 2013-01-07]. Available at: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/worldwide/europe-and-north-america/>.

Urban Audit: main tables (2013) [online]. Luxembourg: European Commission: Eurostat, last update 6. 1. 2013 [cit. 2013-01-07]. Available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/city_urban/data_cities/tables_sub1.

Vnímání České republiky z pohledu evropských návštěvníků a jejich cestovatelské zvyklosti (2010) [online]. Praha: Ispos, zadavatel CzechTourism, c2010 [cit. 2013-04-09]. Dostupné na: <http://monitoringevropa.czechtourism.cz/uvodZ.html>.

Výzkumy a Analýzy (2013) [online databáze]. Praha: CzechTourism, vytvořeno smartlab solutions s.r.o. [cit. 2013-04-08]. Dostupné na: <http://vyzkumy.czechtourism.cz/#;f=vyzkumy-a-analyzy;orderby=novinky>.

Výzkum zaměřený na motivaci potenciálních zahraničních turistů (Evropa) (2010) [online]. Praha: Ispos Tambor s.r.o. Zadavatel CzechTourism, listopad 2010 [cit. 2013-03-26]. Dostupné na: http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/monitoring_zahr_navstevniku_iop/13_06_12_evropa_z_avevecna_zprava.pdf.